
BUHR B
a39015 00027407 9b

EEN KRACHTIG LIBEL.

STUDIE OVER HET PAMFLET

Aan het volk van Nederland,

DOOR

A. LOOSJES,

Leeraar in de Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam.

Niet in den handel.

1886.

— PRESENT-EXEMPLAAR VAN DEN SCHRIJVER. —

EEN KRACHTIG LIBEL.

Studie over het Pamflet

Aan het Volk van Nederland,

DOOR

A. LOOSJES,

Leeraar in de Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam.

NIET IN DEN HANDEL.

GEDRUKT BIJ DE ERVEN LOOSJES, TE HAARLEM. — 1886.

EEN KRACHTIG LIBEL.

De patriottentijd ligt niet meer in 't duister verscholen als voor twintig jaren. Onze vaders, zoo zij er al iets van hoorden, hadden er waarschijnlijk van de hunne het rechte niet vernomen, omdat dezen er zich wel wat over schaamden; hoe zouden zij het ons dan hebben kunnen verhalen? en zoo wisten wij wel wat er gebeurd was, want het stond in de Nederlandsche Jaarboeken, in de Vervolgen op Wagenaar en elders beschreven, maar wij wisten het niet goed, omdat deze bronnen niet zuiver zijn. Althans, wat genoemde Vervolgen op Wagenaar aangaat, durft de achterkleinzoon dit gerust van den arbeid zijns braven en werkzamen overgrootvaders, P. Loosjes Az., zeggen, daar deze zelf in het voorbericht voor het eerste deel verklaart: „Mannen, op wier oordeel wy afdurven, een gedeelte onzes Werks gezien hebbende, keurden, zo wy eenigzins ten oogmerke hadde(n), Wagenaars voetstappen te drukken, onze Schryfwyze, op verscheide plaatzen te vurig." De man was wel geen zeer vurig, maar toch een meer dan gematigd patriot, en de onpartijdigheid van den geschiedschrijver, vooral bij vermelding van zelf beleefde en nog niet vergeten gebeurtenissen, moest hieronder lijden. De tegenpartij maakte het waarlijk niet veel beter, ja schijnt zelfs langer na het gebeurde nog niet ontnuchterd geweest te zijn. Men zal het erkennen, als men den moed heeft, om v. d. Aa's Leven van Willem V te lezen. Nog in 1808 was voor dezen onvermoeiden bewonderaar van zijn reeds ontslapen Stadhouder al wat maar eenigzins het patriottisch merk droeg verdacht, en had de door hem eigenaardig genoemde „Vervolger van Wagenaar" het zeer hard bij hem te verantwoorden. — Wel poogden vroeger en later mannen van geleerdheid en wijsheid de dagen van zooveel onrust te begrijpen (wie denkt niet aan A. Kluit, G. K. van Hogendorp, H. W. Tydeman en anderen? nog kunnen wij hunne geschriften volstrekt niet ontberen), maar zij gaven meer beschouwingen over de gebeurtenissen dan dat zij die zelven nauwkeurig beschreven. Hoe dan ze te leeren kennen? Wat te doen om Jaarboeken en Vervolgen en v. d. Aa te controleeren? IJverige, geduldige en onpartijdige studie der pamfletten en aanverwante literatuur van die dagen,

waarin wat de menschen bezielde en dreef onverholen aan 't licht komt benevens menige elders verborgen gehouden en toch belangrijke bijzonderheid, is de eenige veilige, schoon moeielijke weg, om tot dit doel te geraken. Lang heeft het geduurd eer men dien bewandelde; misschien eerst teruggehouden door een gevoel van schaamte over en walging tegen vroegeren onedelen en onsmakelijken strijd; en later? er behoorde waarlijk en er behoort nog moed toe om zich op den stroom dier pamfletten te wagen. Hun aantal is legio; hun inhoud meestal vervelend; hun vorm doorgaans plat; door onbeduidendheid en lafheid zijn zij weinig aantrekkelijk; sommige zijn zelfs bepaald vuil en gemeen. Gelukkig dat nog enkele liefhebbers van al wat boek is lust gehad hebben om ze te verzamelen en te bewaren, maar ook deze stonden meer bij den stroom te staren dan dat zij er zich moedig op waagden. Wij wisten alzoo voor twintig jaren wel dat er een patriottentijd geweest en wat er alzoo in geschied was, maar het rechte wisten wij niet.

Hierin is verandering gekomen; men heeft zich bepaald op de kennis van dien belangrijken tijd toegelegd. Prof. Th. Jorissen maakte zich verdienstelijk door zijne studiën over de latere jaren, en vergat ook den eersten tijd, waarin alles werd wat later was, niet, daar hij in den jaargang 1878 van het tijdschrift Nederland de zaak van den vaandrig De Witte besprak. Maar over dien eersten tijd verspreidde vooral de Gids in menige belangrijke bijdrage veel licht. Ik denk aan Prof. Fruin's beschouwing van Gijsbert Karel's jeugd en deel aan de omwenteling van 1787 (Gids 1867); hoe Mr. W. H. de Beaufort de betrekking van Oranje en de Democratie van 1784—1787 aanwees (Gids 1875); hoe Prof. Fruin daarop als op zijne beurt de door Prof. Vreede uitgegeven nagelaten papieren van v. d. Spiegel aankondigde, zooals hij gewoon is aan te kondigen, voegende veel uit eigen schat daarbij (Gids 1876), en hoe Mr. W. H. de Beaufort niet achterbleef, maar met vaste hand het niet gemakkelijk te treffen beeld van Rijklof Michaël van Goens teekende (Gids 1878). Hoezeer het tijdvak zijne aandacht trok, bewees laatstgenoemde ook door zijne belangrijke en zorgvuldige uitgave der brieven van Van der Capellen ten jare 1879 in de werken van het Utrechtsch genootschap; en wat aan dezen arbeid nog ontbrak vulde Mr. J. A. Sillem aan (Gids 1882) door een overzicht te geven van den inhoud der vroegere brieven van Van der Capellen uit de jaren 1763—1776, en later door de uitgave dier brieven zelven, na reeds vroeger in een afzonderlijk geschrift aan Mr. Johan Valckenaer en in „de Gids" van 1872 aan de uitgeweken patriotten in Artois zijne onderzoekingen te hebben gewijd. Voegt hierbij Mr. C. L. Vitringa's Gedenkschriften, Prof. W. G. Brill's Verhandeling over den zwaar beschuldigden hertog van Brunswijk in de werken der koninklijke Academie van Wetenschappen en vergeet vooral den arbeid niet van Dr. J. Hartog.

Reeds leverde deze met zijne welbekende pen, die juist en scherp teekenen kan, in „de Gids" van 1876, twee jaren voor de tentoonstelling van het tragisch beeld van van Goens, het ietwat

komisch portret van den vurigen patriot F. A. v. d. Kemp, en deed één jaar vroeger het door hem met anderen geredigeerde tijdschrift „Geloof en Vrijheid" in de vruchten zijner patriottische studiën deelen door zijne bijdrage over de Oranje-Predikanten en hunne tegenstanders; maar vooral is hij op dit gebied bekend als schrijver der premie van 't Nieuws van den Dag voor 1882, „Oranje en de Patriotten," waarin hij het gansche tijdperk van 1781—1787 beschreef, ja zelfs tot den oorsprong en de eerste beginselen van het patriottisme, tot 1747 doordrong. Men is hem dank schuldig. Wie zich in den patriottentijd wil orienteeren, kan hem moeielijk als leidsman missen. Moedig is hij met zijne bijl het bijna nog maagdelijk woud ingegaan en heeft er bruikbare wegen gebaand, al zijn het nog geene gemakkelijke straat- veel minder gladde spoorwegen. En hierin ligt niet het minst zijne verdienste, dat hij, even weinig als zijne reeds genoemde medearbeiders, maar hij voor zoo groot een tijdperk, geschroomd heeft den hoop pamfletten aan te roeren, veeleer er een trouw gebruik van gemaakt heeft. Dat hij echter voor anderen nog iets te doen overliet, erkent hij zelf, en wel bepaaldelijk van het libel, waarvoor ik de aandacht vraag, in zijne studie over Van der Kemp met de woorden: „het ligt niet op mijn weg dit boekje breedvoeriger te bespreken." Wel doet hij dit eenigermate in „Oranje en de Patriotten", maar zegt er daar zeker het laatste woord niet over, gelijk ook het bestek van dat zoo vele tijden en zaken omvattende werk niet gedoogde. Althans ik waag het bij de beoefenaars der geschiedenis en ook bij de kenners en liefhebbers van boeken op belangstelling te rekenen, als ik hen tracht bezig te houden met eene nauwkeurige behandeling van het pamflet, dat ik met Groen van Prinsterer in zijn handboek „een krachtig libel" noem, en dat den voor een pamflet dier dagen zeer korten titel draagt: AAN HET VOLK VAN NEDERLAND.

Het verdient eene afzonderlijke behandeling; het is in zekeren zin eenig in zijne soort, uit zijn tijd gegrepen en van grooten invloed op tijd en toekomst; het steekt naar vorm en inhoud hoog uit boven zijns gelijken, en is dan ook het eenige van de, ja hoe vele honderden? pamfletten uit die dagen, dat is blijven voortleven tot op onzen tijd en genoemd is zelfs toen niemand meer dacht aan de politieke literatuur der twintig laatste jaren van de vorige eeuw. Prof. Van Kampen vermeldt het in de inleiding tot zijne bloemlezing van Nederlandsche prozaschrijvers; Prof. Lulofs spreekt er van in zijn kort overzicht der vaderlandsche geschiedenis als van „het beruchte Adres aan het volk van Nederland"; Hofdijk in zijne geschiedenis des Nederlandschen volks acht noodig te vermelden „het zeer onhistorisch, maar onovertroffen smadend en schempend libel Aan het Volk van Nederland"; als Van Lennep de vaderlandsche historie aan zijne kinderen verhaalt, gaat hij het jaar 1781 niet voorbij zonder hun te zeggen, hoe „zeker schrijver" zich over Willem V uitlaat, en die zekere schrijver is niemand anders dan de schrijver van het bewuste pamflet; en Groen van Prinsterer noemt het niet alleen, maar citeert het zoo vaak, dat

hij het in mijne uitgave van zijn Handboek van 1875 als No. 66 rangschikt onder zijne autoriteiten. Redenen genoeg om er bepaald en uitvoerig bij stil te staan en langer dan Dr. Hartog naar zijn bestek kon en mocht doen, al zal het blijken, dat hij in zijn boek ook voor dezen mijnen arbeid meer dan ééne lijn trok, die ik gevolgd ben, en dus op mijn dank aanspraak heeft.

Ik breng dien dank ook van ganscher harte aan zoovelen als mij bij mijn onderzoek van dienst waren. Wat had ik kunnen vinden en verzamelen zonder de hulp der Universiteits- en Doopsgezinde bibliotheken hier ter stede, zonder de goede ontvangst te Leiden voor de bibliotheken van de Universiteit, van Thysius en van Letterkunde mij te beurt gevallen, die geëvenaard werd door de gulheid, waarmede de schatten der Koninklijke Bibliotheek te 's-Hage ter mijner beschikking werden gesteld? Ook waren er te Haarlem zoowel als te Arnhem bereidwillige handen, die mij voorzagen van hetgeen ik uit de openbare bibliotheken dier steden meende noodig te hebben. Als ik aan de genoegelijke uren denk, die ik met de bestudeering van het „krachtig libel" mocht doorbrengen, dan dank ik die niet het minst aan al de voorkomende vriendelijkheid, welke ik van meerderen ondervond dan ik kan opnoemen. Die ondervinding was op zich zelf reeds een genot aan het ondernemen en volbrengen van dezen kleinen letterkundigen arbeid verbonden. Heeft hij zelf mij hierdoor en op menigerlei andere wijze reeds genoeg beloond, begeerlijke toegift zal 't mij zijn, als zij, die hem kunnen en onpartijdig willen beoordeelen, hem, hoewel gebrekkig en onvolledig, niet geheel van belang ontbloot achten.

I.

Merkwaardig maar hachelijk was de toestand des vaderlands bij den aanvang van het jaar 1781: in de allerlaatste dagen van het vorige had Engeland der Republiek den oorlog verklaard. Het had hiertoe eene allergeschiktste gelegenheid gevonden in de opgevischte papieren, door Henry Laurens in zee geworpen, toen kapitein Keppel de paketboot Mercurius aanhield en opbracht. Zeer zeker waren die papieren van bedenkelijken inhoud; anders had Laurens ze ook niet in zee behoeven te werpen; zij behelsden niets minder dan het concept van een tractaat tusschen de Republiek en het van Engeland afvallige Amerika, door Amsterdam heimelijk in orde gebracht. Al bedoelde Engeland eigenlijk de Republiek buiten het verbond der gewapende neutraliteit te houden, door haar den oorlog te verklaren, de opgevischte papieren konden hiertoe uitstekend dienst doen; want nu bleek het eens hoe vijandig men tegen den machtigen nabuur gezind was: men heulde met zijn vijand, met het volk van den opstand, met Amerika. Voldoening werd

gevraagd, ja geëischt; de Stadhouder kwam niet zonder vertoon Amsterdam, de oorzaak der ellende, bij de Staten aanklagen; Amsterdam wilde zijn raadpensionaris Van Berckel aan den eisch van Engeland niet ten offer brengen; de oorlog brak eindelijk uit.

Eindelijk; want 't was een wonder, dat de spanning tusschen Engeland en de Republiek zoo lang had geduurd eer het tot eene uitbarsting kwam. „Nimmer" — zegt De Bosch Kemper in zijne „Handleiding van de Wetenschap der zamenleving en van het Staatsrecht" (II, 213) „heeft een klein volk met grooter ligtzinnigheid zich in een zijne welvaart vernielenden oorlog gewikkeld dan onze voorouders in den Engelschen oorlog." Sedert den aanvang van den Amerikaanschen opstand was het tusschen ons en onze overkanaalsche naburen al niet richtig geweest. Er was eene partij in den lande, die groote sympathie voelde voor de opstandelingen en.... voor de kolossale winsten, die handel en scheepvaart toevielen door achteruitgang van Engeland en het voorzien van Amerika van oorlogs- en andere behoeften. Engeland zag dit natuurlijk ongaarne van zoogenaamde bondgenooten, en dit veroorzaakte een eindeloos gehaspel over het vervoeren van oorlogsbenoodigdheden, vooral van grof scheepstimmerhout, verbonden met ontduikingen aan den eenen en gewelddadigheden aan den anderen kant, waarin Frankrijk, de bemiddelaarster van den handel der Republiek op Amerika, zich niet weinig verheugde.

De partij in den lande, die Engeland tot toorn verwekt had, was natuurlijk de democratische. 't Zij mij geoorloofd bij de hier zeker niet overbodige herinnering van den aard en kracht der toenmaals heerschende partijen, de heldere uiteenzetting van Prof. Fruin (Gids 1867) te volgen en vaak woordelijk over te nemen. Sedert den tijd van Maurits en Barnevelt stonden prinsgezinden en aristocraten tegen over elkander en beletten eene overheersching van welken aard ook. De democraten konden zich alleen in tijden van beroering en gevaar laten gelden; dan stonden zij op tegen de aristocraten en maakten gemeene zaak met de prinsgezinden, zooals in 1672 en 1747. Zij schenen dus hetzelfde te bedoelen als de prinsgezinden, maar dit was niet zoo. Als de Oranjepartij voldaan was door de verheffing van een Prins uit het stamhuis, dan hadden de democraten nog allerlei wenschen, die zich openbaarden in hunne requesten, waaraan de stadhouders geen gehoor wilden geven, terwijl zij zich aan hunne oude vijanden aansloten. Vandaar gemor, klimmend gemor, blauwboekjes en spotdichten, vooral nadat Willem IV de Doelisten te Amsterdam gepaaid had. Zoo waren de democraten begonnen eene partij tegenover Stadhouder en patriciërs te worden. Nu had het geluk gewild, dat de stadhouders bekwaam, zeer bekwaam waren. Willem V echter was een rechtschapen man, doch ontbloot van al die gaven van verstand en karakter, waardoor zijne voorvaderen zoo bijzonder hadden uitgemunt. Voor 't eerst dus eene stadhouderlijke regeering onder wier wanbestuur de staat schade leed; voor 't eerst een Prins van Oranje, die verdacht werd het land weerloos te hebben gehouden uit sympathie voor den vijand. Wat nog nooit gebeurd was, de democraten stemden in met de

aristocraten en beschuldigden om het hardst den Stadhouder. Nu schaarde zich de volkspartij achter de antistadhouderlijken, die nooit steun gevonden hadden bij de natie. En om aan de natie steun te geven schaarden zich bij haar, ja stelden zich aan haar hoofd eenige edelen, als de Capellen's, en deze allen vereenigden zich in de leuzen: Vrijheid! Vrijheid als in Amerika! Weg met Engeland! Wee over den Prins en allen, die Engelschgezind zijn! Bondgenootschap met Frankrijk, den natuurlijken bondgenoot!

Zoo innerlijk verdeeld stond het vaderland aan den aanvang van 1781 tegenover den machtigen vijand. Daarenboven waren zee- en landmacht om strijd verwaarloosd, want er was in jaren geen oorlog gevoerd — en hoe zouden nu spoedig maatregelen genomen worden, al bleken zij nog zoo noodig, in eene republiek, wier raderwerk zich zeer traag bewoog en wier partijen elkander allerjammerlijkst verdachten? Dat onder zulke omstandigheden de gevolgen van den oorlog allernoodlottigst waren, valt licht te begrijpen, maar evenzeer, hoe de wederzijdsche haat onder eene reeks van onheilen, die de een den ander verweet, toenam. Zes weken na de oorlogsverklaring waren reeds tweehonderd koopvaardijschepen ter waarde van vijftien milioenen door de Engelschen genomen en was onze vlag van het eiland Eustatius, stapelplaats voor den handel op Amerika, verdwenen.

De eerste, die het van de volkspartij ontgelden moest, was de Hertog van Brunswijk, Veldmaarschalk des legers, tot 's Prinsen meerderjarigheid zijn opvoeder en daarna zijn raadgever. Maar ook tegen den Prins zelven vielen nu en dan harde woorden. Voor een oogenblik kwam er wel verademing, toen 5 Aug. een naglans van den ouden roem uit Doggersbank de harten bescheen en ze iets nader tot elkander scheen te brengen; maar waarom was de zegepraal niet volkomener geweest? Wat sprak de achterdocht van tegenorders door den Prins gegeven? Waarom werd de vloot werkeloos gehouden en kwam er niets van den tocht naar Brest, waar zij zich ter vereenigde bestrijding van den vijand met een Fransch eskader moest vereenigen? Zoo vroegen de vijanden van den Prins; en in de maand Augustus van 1781 werd hij reeds publiek bespot door aangeplakte rijmpjes te Utrecht en te Amsterdam, die door Dr. J. Hartog geboekt zijn in zijn werk, bldz. 159.

Had de pers zich reeds met de zaken bemoeid? Zeer zeker; Van Goens, die in zijn „Politiek Systeem" Amsterdam durfde aantasten, had zich haar felsten toorn op den hals gehaald; en wat zij tegen den Hertog had uitgebraakt ging alle perken te buiten. Maar den Prins had zij tot nog toe zoo goed als geeerbiedigd. De eerste blijken, dat zij hem niet ontzag en dat hij gedoemd was om haar eigenlijk mikpunt te zijn vond ik in de „Lettres hollandaises" in een brief uit Namur, gedateerd Juin 1781.

Er werd in die dagen in ons land veel gewerkt en geschreven onder Franschen invloed en voor Fransch geld. Deze „Lettres hollandaises, ou correspondance politique sur l'etat present de l'Europe, notamment de la Republique des sept Provinces unies"

verschenen zonder naam van uitgever, à Amsterdam met het motto: „Dicere verum quid vetat? Horatius." Natuurlijk mag niemand noch iets dat verbieden, maar of de „Lettres" gedurende hun kortstondig leven van dertig maanden altoos de waarheid zeiden, betwijfel ik zeer. In een mede in 't Fransch geschreven tijdschrift (Correspondance politique sur les affaires présentes de la Hollande. Feuille périodique pour servir a l'histoire de ce siècle. Tome premier. — Je ne sers ni Baal ni le Dieu d'Israel. A Amsterdam 1782, dus later dan de laatste der Lettres hollandaises uitgegeven), waarvan mij slechts N°. 1 onder de oogen kwam, behalen die Lettres hollandaises weinig lof. 't Heet gelukkig dat zij gestorven zijn. „Zij hebben in uw land" — schrijft de correspondent — „kwaad gedaan en in 't buitenland een verkeerd en ongunstig denkbeeld van uw volk gegeven." Als hun schrijver noemt de „Editeur" van deze „Correspondance" een voormaligen advocaat bij de Parijsche rechtbank, die als balling te Brussel woont, met name Derival, en door betaalde leugen en laster den franschen gezant in Den Haag ondersteunt; waarmede geheel overeenstemt „de Ouderwetse Nederlandsche Patriot" in zijn N°. XII van 3 Nov. 1781, die hem onder denzelfden naam kent en een verloopen Franschman noemt, die briefwisseling hield met een ex-jezuit, in Den Haag resideerende. Vreesde ik ten onrechte, dat de Lettres hollandaises wel eens het „verum dicere" vergaten? Zooveel is zeker, zij hielden reeds in Juli 1781 op hun licht te laten schijnen, nadat zij in den brief uit Namur, die om zijne stoutigheid wel de oorzaak van hun dood kan geweest zijn, het eerst tegen den Stadhouder den toon aangaven die in „Aan het Volk van Nederland" zoo zeer krachtig weêrklonk. In dien brief „à l'auteur des lettres hollandaises" (ik durf u niet verzekeren, dat hij niet van hem zelven was, want deze fictie van brieven schrijven was toen eene bepaalde manie) hoort ge reeds, dat de Nederlanders opgeofferd worden aan de eerzuchtige inzichten der nakomelingen van die beroemde mannen, die zij met weldaden hebben overladen. Prins Willem I wordt hemelhoog geprezen: wat zou hij zeggen als hij eens terugkwam? — Voor Keizer Jozef, onder wiens bestuur de briefschrijver leeft, weet hij geen woorden te vinden, krachtig genoeg om hem naar waarde te prijzen. Die is eerst een voorbeeld van nederigheid, vriendelijkheid en matigheid! — Men begrijpt aan welk adres dit bedoeld is.

Reeds was sints den aanvang van 1781 de kritiek der regeeringsdaden van den Prins onzen briefschrijver uit de handen genomen door twee tijdschriften, het eene in 't Hollandsch, het andere in 't Fransch geschreven. Met het Hollandsche bedoel ik den welbekenden „Post van den Neder-Rhyn," die onder Redactie van Pieter 't Hoen in 12 dln. en 4 dln. bijlagen van 1781—1787 te Utrecht in 't licht verscheen, gelijk ieder met veel meer merkwaardige bijzonderheden kan lezen in de geschiedenis van dezen „Post" zoo nauwkeurig beschreven door den in deze dingen éénigen Mr. Sautyn Kluit. 't Is bekend, dat al wie iets van de lotgevallen eener periodieke uitgave in Nederland wenscht te weten, zich eenvoudig behoeft te wenden tot diens schriften of

ook persoonlijk tot den hulpvaardigen geleerde zelven. *Crede experto!* — Gelukkig heb ik met dezen Post echter weinig te doen gehad, omdat hij in den tijd, waarin ik mij beweeg, wel op al wat de regeering doet aanmerking maakt, maar nog vrij mak is, en, gelijk anderen van zijne min of meer anti-stadhoudersgezinde confraters, potdicht. Vindt Groen hem niet zonder talent geschreven, hij is toch vrij vervelend; en wil men eene goede straf bepalen voor politieken, die, in welke richting ook, de rust verstoren, men veroordeele ze, om die 16 deelen door te lezen, of, omdat de schuldige het niet zou doen, ja niet zou kunnen doen en moeielijk na te gaan ware of hij het gedaan had, om één deel er van uit te schrijven. Moet straf tot verbetering strekken, dan ware deze uitnemend: wie één deel van den Post naar den Neder-Rhyn heeft uitgeschreven, moet tam zijn. Jammer dat in zulk een vorm talrijke historische schatten liggen besloten.

Het Fransche tijdschrift, dat met den aanvang van 1781 begon en waarover men raadplege Mr. Sautyn Kluit in Meded. der M. v. L. 1882 bl. 3 vv., heet „Le Politique Hollandais" en levert, gelijk later wel zal blijken, voor mijn doel iets meer op. Het werd uitgegeven door J. A. Crajenschot te Amsterdam en geschreven door Antoine Marie Cérisier, vroeger gezantschaps-secretaris in Den Haag, die veel leegen tijd had en lust in oppervlakkige historische onderzoekingen. Zijn „Tableau de l'histoire générale des Provinces unies" is door mijn overgrootvader bewerkt en in 10 deelen in 't Hollandsch uitgegeven. Deze zegt er van in zijne onder mij berustende schriftelijke aanteekeningen op het jaar 1781: „Naa lang aanstaan liet ik mij overhaalen om het *Fransche Werk* over de *Nederlandsche Geschiedenisse* van den Heer Cérisier getyteld *T. de l'H. d. P. U.*, in 't Nederduitsch naa te volgen: en werden de twee eerste Deelen nog dit jaar te Utrecht by *B. Wildt* gedrukt. Dit geschiedde blykens de Voorreden met volkomene Vrijheidgeeving van den Franschen Schrijver. In de eerste door Cérisier best bewerkte deelen heeft hij zich (lees: heb ik mij) vry nauw aan hem gehouden. doch voortaan hoe langs hoe meer verlaaten; waardoor het eindelyk meer eigen werk dan vertaaling of naa volging mogt heeten."

Een echte Franschman die Cérisier! De „Ouderwetse Nederlandsche Patriot" zegt van hem, dat hij ook al in vertrouwelijke correspondentie met denzelfden ex-jezuit als Derival, den schrijver der „Lettres hollandaises" stond. Dus woonde hij toen niet meer te 's Hage maar te Amsterdam; anders was 't niet noodig met den ex-jezuit te correspondeeren.

Het eerste deel van „le Politique hollandais" loopende tot 6 Aug. 1781 bevat verschillende stukken over den Engelschen oorlog, Amerika, Frankrijk, de gewapende neutraliteit, de Memorie van Amsterdam tegen den Hertog, het „politiek Vertoog" en de drukpersvrijheid. Wel moet de Hertog veel hooren, maar de Prins komt vrij. Nog in het N°. van 17 September 1781 wijst de schrijver Willem V met ingenomenheid op zijne voorbeeldige voorvaderen, niet alleen Willem I, maar

ook Willem III en „le plus aimable de tous, votre illustre père." En dat was acht dagen voor het rondstrooien van den brief „Aan het Volk van Nederland." „Le Politique hollandais" was dus waarlijk evenmin als de „Post van den Neder-Rhijn" een voorlooper van het libel, dat ons bezig houdt.

Zijn heraut, maar die toch wat te laat kwam, zou men veeleer moeten heeten den reeds meer dan eens genoemden „Ouderwetsen Nederlandschen Patriot" het tijdschrift, dat van prinsgezinde, anti-patriottische zijde van 18 Aug. 1781—21 Dec. 1782 is uitgegeven onder redactie van en voor 't meerendeel geschreven door den hoogstbekwamen Van Goens. Men kan de nauwkeurige geschiedenis er van vinden van de hand van Mr. Sautijn Kluit in Nyhoff's Bijdragen N. Reeks IX: 232 vv. Dezen „Ouderwetsen Patriot" te lezen is een waar genoegen. Als men niet wist, dat degelijkheid en succes zelden samengaan, zou men zich kunnen verwonderen, dat het debiet niet boven de 700 ex. kon stijgen, terwijl de Post van den Neder-Rhijn zijne abonnés bij duizenden moet geteld hebben. Want degelijk is in den „Patriot" de behandeling der gewichtige onderwerpen; blijkbaar heeft een man van verbazende geleerdheid ze van elken kant bezien en deelt in goeden stijl zijne beschouwingen er over mede. Wel wordt de „Ouderwetse" vaak taai en is later lang zoo aantrekkelijk niet als in zijn eerste nommer, waarin hij zijn naam verklaart en van zijn neef verhaalt (het schijnt wel, dat zijn mederedacteur Ten Hove in de eerste nommers de wel wat droge spijs met eene smakelijke saus heeft overgoten); maar nog, en dat zegt wat van een geschrift dier dagen over politieke onderwerpen, zal men met genoegen en bewondering het werk van Van Goens kunnen doorbladeren en hier en daar nauwkeurig lezen.

Het doel der verschijning van dit tijdschrift is niet onduidelijk aangewezen. De stroom van aanmerkingen eener losbandige pers op de stadhouderlijke regeering, haren raadgever den Hertog en.... haren trouwen verdediger Van Goens, diende gebreideld te worden. In een aanhangsel op het laatste N°., welk aanhangsel 10 Feb. 1783 uitkwam, herdacht Van Goens met genoegen tegen de licentie der pers gestreden te hebben. Dit is, wat er ook overigens door den „Ouderwetse" behandeld worde, de hoofdzaak. Reeds geeft N°. III van 1 Sept. 1781 „verschillende gedachten over de beste wijze van spreken en schrijven over de publieke zaken;" No. VI van 22 Sept. heet „Ontdekking van eene ijselijke zamenzweering" en beschrijft een complot tot vergiftiging, inzonderheid het vergif, de giftmengers en gebruikers. Niets anders dan het werk der losbandige pers heeft hier de schrijver in het oog. Hij hoort in de verte het opkomend onweder rommelen en vermoedt dat een zware slag zal vallen — maar hoe bleef 't hem verborgen, dat hij reeds gevallen was? — Omdat het gif, waarvan hij sprak, zoo geheimzinnig werd verspreid, dat honderden rondom hem, ja in zijne nabijheid het hadden ingezogen eer hij er iets van bemerkte. Want nog in zijn N°. van 29 Sept. sprak hij kalm betoogende „over den laster in 't algemeen, en bijzonder van beampte en aanzienlijke personen" — en wat was er toch reeds in den avond van 25, den

nacht van 25 op 26 en den morgen van 26 Sept. op de straten der voornaamste Hollandsche steden uitgestrooid? Wat hij eerst in zijn 8ste Nommer van 6 Oct. 1781 aankondigde, nadat hij gesproken had over het gevaarlijke van lasterschriften, hoe ook de beste er langzamerhand aan gewend en er door bedorven wordt, en hoe dus dit kwaad zich door eene ongevoelige progressie kenmerkt; toen voegde hij er de volgende merkwaardige woorden bij: „ô Myne Landgenoten, zoo dit tafereel U beroert! zoo gy yst by het besluit 'er van, en zegt: de dag des kwaads is nog verre! Ik zegge Ulieden, gy bedriegt U! hy is nader by, ook voor U, voor U, Nederlanders, dan gy weet en gelooft! Binnen kort, binnen zeer kort staat U, staat dit gansche volk de zwaarste beproeving te wachten, enz." Hij voorspelt de verschijning van een geschrift, „desgelyken noit noch in dit Land, noch in eenig ander gezien is." Reeds kent hij den inhoud; men heeft hem schoon vijand zeker het geheim verklapt: „Men zal U wys zoeken te maken dat gy niet nu niet in deze laatste jaren, maar dat gy sedert twee eeuwen, onderdrukt, mishandeld, verraden zyt."

Reeds was geschied waarvan Dr. Hartog, als hij gesproken heeft over de eerste aanvallen tegen den Prins, betuigt (en ik zeg het hem na): „Maar dit alles had nog weinig te beteekenen tegenover den allerhevigsten aanval op Hem en Zijn Huis in het beruchte pamflet *Aan het Volk van Nederland.*"

Het werd gevonden op de straten der voornaamste Hollandsche steden 25 en 26 Sept. 1781. Dit blijkt uit een pamflet, waarop ik later nog terugkom, getiteld: „Antwoord van 't goede Volk van Nederland aan den verborgen schrijver des Briefs, gevonden op de straaten der voornaamste Hollandsche steden, den 25 en 26 Sept. 1781 (8° 23 blz. zonder jaar of plaats van uitgave)." Dr. Hartog meent wel (Oranje en de Patriotten bl. 167), dat hier een ander schotschrift van die dagen bedoeld wordt, getiteld: „Brief gevonden op de straaten der voornaamste Hollandsche steden, den 25 en 26 Sept. 1781," maar ik geloof, dat hij zich op dit punt heeft vergist, daar de toespelingen op ons „Aan het Volk van Nederland" te duidelijk zijn en het antwoord volkomen op den inhoud er van past. Die toespelingen vind ik op de eigen woorden van het libel, bl. 19: „hy die de armee in handen heeft" en bl. 58: „Gy en uwe Vrienden zogten door middel van dezen opstand, enz." Eene vergissing ook van den scherpstziende is zeer verklaarbaar wegens de menigte lange titels, die een liefhebber van pamfletten onder de oogen krijgt. Ik vrees dat ik er meer dan ééne op mijne rekening heb en verzoek vriendelijk aanwijzing en verschooning.

II.

Er werd dan 25 en 26 September 1781 op de straten der voornaamste Hollandsche steden een boekje gevonden, dat als een donderslag in de ooren deed klinken van allen, allen in den lande, vriend en vijand. 't Was een boekje in gr. 8° formaat, helder gedrukt met hollandschen dessendiaan letter, 76 bladzijden groot.

Het droeg den naam van Ostende als plaats van herkomst aan het einde, maar ieder wist wel, dat de schrijver met het noemen van den naam dier toenmalige vrijplaats voor politieke misdadigers niets anders bedoelde dan dat hij wist waarheen te vluchten als hij ooit bekend werd. Stond onder Ostende „den 3 September 1781" menig lezer moest terugdenken aan de onstuimige beroeringen van den dampkring, zich ontlastende in hagel, wind, bliksem en donder, waardoor juist die dag zich in ons land had gekenmerkt; alsof de natuur overeenstemde met de verschijnselen aan den zwoelen politieken hemel.

Geen eigenlijken titel had het geschrift, alleen een zoogenaamden Franschen, en, wie het blad omsloeg, vond daar geene witte bladzijde tegen dien titel, maar hoorde zich terstond op die aan zijne linkerhand aldus toespreken:

„VOLK VAN NEDERLAND!

„*Waarde Medeburgers!*

„Indien Gylieden my, den Schryver deezes, in myn persoon, denkenswyze en particuliere omstandigheden kende, zo zoude ik niet noodig hebben Ulieden te verzekeren, dat ik geen Fortuinzoeker ben; dat ik niet alleen nooit eenigerlei Ampten hebbe bekleed, maar dat ik die zelfs nooit bekleeden noch begeeren kan; dat ik derhalven volkoomen belangeloos en overzulks geloofwaardig ben, wanneer ik Ulieden betuige, gelyk ik voor den Alweetenden God doe, dat niets dan verontwaardiging over de godlooze wyze, waarop Gylieden verkogt en verraaden wordt, gepaard met eene vuurige begeerte om, eer dat het voor altoos te laat is, nog eene pooging tot *Ulieder*, tot *onzer aller* redding te doen, my dringen om my tot Ulieden te vervoegen.

„Het is, myne waarde Medeburgers! niet sedert gisteren of eergisteren, dat men Ulieden bedriegt en mishandeld: neen! Gylieden zyt, om niet van vroeger tyden te spreeken, nu sederd byna *twee* eeuwen de speelbal geweest van *allerlei* heerschzugtige Lieden, die, onder schyn van voor Ulieder belangen en vryheid te zorgen, niets, ja zoo waar als er eenen God is, aan wie ik wegens dit Schrift rekenschap zal moeten geeven, volstrekt niets anders beoogd hebben, dan een erflyk juk op Ulieder vrye halzen te drukken.

„Vergun my derhalven, dat ik Ulieden uit de geschiedenissen onzes Vaderlands, niet zo als die Ulieden door gehuurde Schryvers of onkundige, of met vooroordeelen bezette menschen maar al te dikwerf worden voorgesteld, maar zo als de zaken waaragtig gebeurd zyn, met weinige woorden, en in een eenvoudigen en verstaanbaaren styl moge voordraagen, hoe het 'er eigelyk mede geleegen is, en wat men met *Ulieden*, met *ons allen*, met *Neerlands Volk* steeds heeft voorgehad."

Na deze hartige toespraak tot inleiding wijst de schrijver op het vrije volk der Batavieren, die van oude tijden dit land bewoonden en zich besturen lieten door wie zij wilden. Met hen woonden hier nog andere volksstammen zooals de Friezen, maar allen kwamen circa 277 onder de Franken, die hen lieten regeeren door soorten Gouverneurs, toen Hertogen en Graven genaamd. Dezer bediening „werd langzamerhand erflyk, gelyk dat doorgaans zoo gaat, als men eenige groote bediening lang in het zelfde huis van Vader op zoon laat blijven." De lezer geve acht op de niet onduidelijke toespeling op zekere stadhouderlijke waardigheid en dat voorbedachtelijk gekozen woord *bediening!* — En zij trouwden zoolang onder elkander, dat alles onder Karel V kwam, die Gelderland en Utrecht er by nam en in 1555 afstand deed ten behoeve van zijn zoon. Maar men moet niet denken, dat zij hier te lande alles doen konden wat zij maar wilden. „Onze Landaart was altyd bedagt om by alle mogelyke gelegenheden allerlei voorregten te bedingen en de onderhouding daar van door de Vorsten, by hunne komst tot de Regeering, te laaten bezweeren." Men waakte tegen indringen van vreemdelingen en tegen opvoeren van belastingen; de Vorst had geen recht om oorlog of vrede te maken; en zulk een diep doorzicht had men in de gezonde Staatkunde en zoo goed begreep men welken invloed de huwelijken met vreemde huizen kunnen hebben, dat men van Maria van Bourgondië bedong niet te trouwen dan met toestemming van de Staten, „die, dat Gylieden U steeds moet te binnen brengen toen ter tyd op de eene of andere manier van het Volk, dat is van de Ingezetenen afhingen, ten minste niet van den Vorst, zoo als onze tegenwoordige Regenten van de Prinsen van Oranje onze Stadhouders doen." Men ziet: elke gelegenheid wordt aangegrepen, om uit den verleden tijd een somber licht op den tegenwoordigen te werpen; de geschiedenis wordt tot dienstmaagd vernederd -- hoe zou zij onpartijdig zijn?

Aan de Regeering van Filips II valt niets dan blaam ten deel, maar Willem I, Prins van Oranje ontvangt nevens Egmond en Hoorne lof, omdat zij zich tegen Granvelle in hun schrijven aan Filips verzetten. Alba kwam. „Egmond en Hoorne lieten zich naar Brussel lokken, daar Alba hun nevens eene meenigte andere patriotten den kop voor de voeten liet leggen. Willem de Eerste was te slim. Hij hield zig buiten schoots, en ziende dat 'er geene vergiffenis of verzoening voor hem op was, maakte hij met onze onderdrukte Natie eene gemeene zaak en heeft aan dezelve groote en gewigtige diensten gedaan. Hy was een allerverstandigst, braaf, vriendelyk, goedhartig en goedaartig Prins, die een walg had van alle vervolging om den Godsdienst, en graag zou gezien hebben dat men den Roomschgezinden toen beeter woord had gehouden."

Na deze zeer eervolle vermelding van „den vader des vaderlands" zoo als wij Willem I met eerbied noemen, is de schrijver bang, dat hij te veel gezegd heeft. Men bedenke toch wel — dus gaat hij ongeveer voort — dat de Prins al die diensten ook niet om niet deed. Hij aasde op de grafelijke macht; en,

ware hij niet vermoord, dan had hij zijn doel bereikt. Iets goeds van Oranje te zeggen — neen, dat mag eigenlijk in dit libel niet.

Maurits kan in de schaduw van zijn vader niet staan en door zijne duisternis valt het volle licht op Barnevelt. Ook leerden hunne dagen in al het voorgevallene met Leicester, hoe de Engelschen, dat trouweloos volk, reeds toen den toeleg hadden om zich met list van ons meester te maken.

Frederik Hendrik was natuurlijk ook een heerschzuchtig mensch; hij wist bij de stadhouderschappen, die hij reeds bezat, door list en kuiperijen, zijn neef Willem Frederik het stadhouderschap van Groningen en Drenthe afhandig te maken; en dat hij een huwelijk bewerkte tusschen zijn zoon Willem II en Maria, dochter van een Engelschen koning... wat was dit anders dan een gevolg van verregaande heerschzucht?

Maar Willem II!.... die geeft de schoonste stof in zijne korte regeering aan een schrijver, voor wien Oranje en heerschzucht woorden van ééne en dezelfde beteekenis zijn. Leerde hij Nymegen niet af eigen regenten te kiezen? En hoe? Met de wapenen. Altijd hadden de stadhouders lust in veel krijgsvolk. En heeft hij ook Amsterdam niet de les gelezen? „Maar de goede Voorzienigheid waakte voor het behoud der Stad en deed den snooden toeleg mislukken. Jammer is het dat de Amsterdammers het geheele Leger tot een afschrik voor andere Willems, die denzelfden weg bewandelen niet hebben laaten verdrinken. Amsterdam is altijd te toegevend geweest." Om de maat vol te meten heeft deze heerschzugtige Willem II heeren, die ter Statenvergadering van Holland zich het stoutst tegen hem hadden durven verzetten, naar Loevenstein gezonden „en ziet zo verregaande was de laagheid en vleizugt onder onze Grooten reeds doorgedrongen, dat de meeste Provintien hem over dit schenden van eed, plicht en trouw, als over een Romeinsch stuk preezen en bedankten!" Men wachte zich dus voor die Grooten; de Prins heeft ze meest allen aan zijn snoer.

Willem II overleefde zijne schande niet lang; maar zijn huwelijk met eene Engelsche Prinses bracht ons in de moeielijkheden van de Engelsche zaken en in strijd met Cromwell, die het commando over het leger der natie had en met dat leger de natie zelve tot zijne slaven maakte.

Nu vindt onze pamflet-schrijver aanleiding tot eene breedvoerige uitweiding. Men moet zich wachten voor hen die troepen commandeeren. Draagt toch zorg de sterksten in uw land te blijven. Burgerwapening is bepaald noodzakelijk. Reeds een artikel van de Unie beveelt het, maar er is geen acht op geslagen. Draagt toch zorg voor uw eigen land en uwe eigene zaken. Het land hoort u met elkander toe en niet den Prins met zijne Grooten alleen.

In dezen geest ontvangt het volk van Nederland les in de volkssouvereiniteit. Een staat is eigenlijk niets anders dan de Oost-indische compagnie, eene groote maatschappij. Wijs doen de participanten als zij directeurs benoemen, maar zij moeten nooit vergeten dat zij eigenlijk *Heeren* en *Meesters* zijn. „Zij (die

directeurs) zijn *Ulieder dienaren* en aan het *meerder getal* van Ulieden *onderworpen*, en *rekenschap* en *gehoorzaamheid* schuldig." En na nog eene geruime poos op deze wijze te zijn voortgegaan, roept onze auteur als in triumf uit: „Dit zijn de regten des volks! dit zijn ulieder regten, o Menschen! o Nederlanders! Die het ulieden anders leeren, al was het van den Predikstoel, zijn ulieder vyanden, en door den Prins en zyne Grooten omgekogt, of zy verstaan het stuk niet, enz. enz."

Na zoodanig eene uitweiding van bijna zes bladzijden keeren wij tot Cromwell, den oorlog en den eersten stadhouderloozen tijd terug. De De Witten ontvangen den hoogsten lof; er werd eerlijk en wel geregeerd; alles floreerde. Toch was de gemeente, het gros der natie misnoegd, en met reden. Het volk had niets, de regenten hadden alles te zeggen; de posten werden op schandelijke wijze vergeven. De Oranje-factie vischte in troebel water en maakte de regenten verdacht bij het volk en dit wel om voor Willem III te zorgen. Mislukte ook haar pogen in den door haar bewerkten Engelschen oorlog, die met Frankrijk deed hare kans ten gunste keeren. En laat mij nu den schrijver zelven voor eenige oogenblikken het woord geven tot proeve van zijne kennis, inzichten en schrijftrant.

„De Koning van Frankryk, onze oude Bondgenoot, die ons uit de Spaansche slaverny verlost had; die ons tagtig Jaar of heimelyk had ondersteund of openlyk aan onze zyde had gestreeden, en met wien wy zelfs de Spaansche Nederlanden kort te vooren by Tractaat hadden verdeeld om ze te samen met de Wapenen te vermeesteren, met belofte dat de een zonder den anderen geen Vrede zoude maaken; Lodewyk de veertiende, zeg ik, was misnoegd, om dat wy tegen onze zo plegtige Verbindtenissen aan hem in 1648 trouwlooslyk verlaaten en eene aparte Vrede met den Koning van Spanje onzen gemeenen vyand gemaakt hadden. Dit misnoegen hoe gegrond ook, begon nogtans allengs te bedaaren en zoude waarschynlyk nooit verdere gevolgen gehad hebben, waren wy maar zoo voorzigtig geweest van dien magtigen Vorst niet op nieuw te verbitteren."

Dit geschiedde door „de berugte Triple Alliantie."

„Dat Lodewyk de XIVde, die trotsche Vorst, daardoor op onze Republiek, die hy en zyne Voorzaten vry en groot hadden gemaakt, ten uiterste verbitterd moest worden, was te voorzien; maar wie zoude hebben kunnen verwagten, dat *Koning Karel*, Oom van *Willem* den *IIIde*, godloos genoeg zoude zyn geweest, om zig met dien zelfden Lodewyk, tegen wien hy met ons die Triple Alliantie had aangegaan, te verbinden, om ons, die hem niets misdaan hadden, dan dat men zynen Neef geen Stadhouder of Souverein wilde maken, te beoorlogen? Dit nogtans is geschied, en moet gevoegd zynde by de tallooze geweldenaryen, trouwloosheden, onderdrukkingen, omkoopingen, verraderyen, inzonderheid in deze dagen, door dit haatlyk volk tegen ons gepleegd, ons, stille vreedzame Natie, die voor niemand gevaarlyk zyn, dan die ons te lang tergen, overtuigen, dat het dwaasheid zoude zyn met een volk, welks nationaal karakter sedert meer dan twee eeuwen, gebleeken is te bestaan, in trouwloosheid, trotsheid, wreedheid en afgunst, ooit eenigerlei verbintenissen meer aantegaan."

„*De Wit* wist alles wat 'er, zelfs in den allergeheimsten raad der

Vorsten, omging. Hy zag het onweder van verre opkomen. Hy waarschouwde by tyds en raadde, dat men eene groote Vloot en Armee moeste gereed maken: maar vrugteloos! Hoe dringend ook het gevaar was; hoe nader het dagelyks aan de lippen kwam, de Oranje Factie was onverzettelyk, en wilde volstrekt den jongen Willem eerst Kapitein Generaal hebben, eer dat zy hare toestemming tot eenige werving wilde geven, en deze hardnekkige en strafbare tegenstand was oorzaak dat wy geen leger en den vyand in het hart van het land kregen. Gelukkiglyk was de Vloot, daar *De Wit*, door middel van de Staaten van Holland, meer directie over had gehad, in eenigzins beter toestand, en daaraan alleen hebben wy te danken dat onze Republiek toen niet geheel is vernietigd geworden.

„De Franschen waren intusschen, in 't begin des jaars van 1672, komen afzakken en werd onder de begunstiging der algemeene ontsteltenis en misnoegen, *Willem de III*[de], een nog onkundige jongeling van tweeëntwintig jaren, tot Kapitein Generaal verheven."

Schijnt den lezer dit citaat al te uitvoerig, ik mag hem waarlijk, zoo hij eenig belang stelt in hetgeen ik over het pamflet te zeggen heb, de moeite niet sparen, om er goed en degelijk kennis mede te maken. Ik heb zelfs aan een herdruk gedacht, dien het waarlijk verdiende, want het mag in zijn geheel gelezen worden, en, al is het niet zeer zeldzaam, de minsten hebben het toch bij de hand. Vergunt mij dus mijn verslag voort te zetten, maar ook, vooral als onze schrijver in volle kracht komt, hem zelven sprekend in te voeren.

Op Willem III, onzen Stadhouder en Koning van Engeland, laat hij geen vriendelijk licht vallen. Natuurlijk was deze ook heerschzuchtig (want dit zijn voor den libelschrijver alle Prinsen uit het Huis van Oranje), maar daarenboven was hij geveinsd, listig, wreed en schijnheilig. Hij gaf aan de door Lodewijk XIV ontruimde provinciën een nieuwen regeeringsvorm, waarbij hij de souvereiniteit had; hij nam in Utrecht's staten de macht van aanstelling en schorsing. Voeg hierbij de vergeving van alle ambten. — en wat ontbreekt er aan de souvereiniteit? In Overijssel gaf hij kwanswijs recht tot verkiezing, maar hield de approbatie aan zich. Dit was de macht van Willem III, en dit is de macht van onze tegenwoordige stadhouders, die er in 1747 nog veel meer hebben bijgekregen. Te Deventer speelde hij bij benoemingen, die naar privilegiën geschied waren, vreeselijk den baas; waar twist was vischte hij in troebel water zooals te Goes, dat oneenigheid had over 't vergeven van ambten, en te Middelburg, waar het de beroeping van een predikant gold. Na zijnen dood was de ellende nog grooter dan in het vroegere stadhouderlooze tijdperk, daar de stadhouderlijke regeering alles had vergiftigd. Dit kon wel niet anders, want hoort in des schrijvers krachtige taal, welke gevolgen de stadhouderlijke regeering moest gehad hebben:

„Deeze schadelyke invloed op het nationale karakter is aan de Stadhouderlyke Regeering uit haren aart eigen. In landen daar het volk zyne eigen Regenten en Amptenaren verkiest, gelyk nog in eenige Republieke (n?) van Zwitserland, maar in volle ruimte in alle de dertien Vereenigde Staaten van Noord-Amerika geschied, is elk, die eenig fortuin of emplooi zoekt, genoodzaakt zig wel en deugdzaam te gedragen, beleefd, vriendelyk en gedienstig te zyn tegen zyne medeburgeren, en vooral zig een voorstander van 's Lands vryheid en welvaart te toonen; met een woord,

zal hy de gunst des volks en deszelfs stem, tot den post, dien hy verlangt verwerven, zo moet hy een regtschapen *Patriot* zyn. Maar in ons land is het geheel anders gesteld. Tegen zyne medeburgers beleefd, vriendelyk en gedienstig; een voorstander van 's Lands Vryheid, voorregten en welvaart, een regtschapen Patriot te zyn, helpt hier niet alleen niets, maar is integendeel hinderlyk. Die hier eenig fortuin zoekt, moet daartoe een heel anderen weg inslaan. Het is enkel de gunst van den Stadhouder die hy noodig heeft, en deze weten en zien wy allen dat niet te winnen is door zig deugdzaam te gedragen; door beleefd, vriendelyk en gedienstig tegen zyne medeburgeren; door een voorstander van 's Lands vryheid, voorregten en welvaart, door een regtschapen Patriot te zyn! Verre van daar. De Stadhouders moeten inschikkelyke, toegevende Lieden hebben. Die ouderwetsche styfhoofden van het jaar vyftien honderd, dienen hun niet."

De Oranje-factie bekampte in den tweeden stadhouderloozen tijd te vergeefs de staatsche partij en deze deed den volke het juk dragen. Eindelijk was in 1742 de kans weer schoon om Engeland ter wille met Frankrijk oorlog te krijgen. „Wy wilden den oorlog. Wy verloren Batalie op Batalie, stad op stad: de Franschen waren op onze grenzen; toen verhefte de Oranje Factie haare stem. *Er is verraad in het Land! Wy moeten wederom een Stadhouder hebben! Niemand kan ons redden dan de Prins!* even als of hy alleen Legers kon verslaan".

Nu ontving het volk allerhande schoone beloften; 't liep te hoop; „gij riept om een Stadhouder, en men gaf u — Willem den IVden — gelyk Saul den Israelieten — en wat hebt gy daarmede gewonnen?" Natuurlijk in 't oog van den schrijver „aan het Volk van Nederland" niets, want Willem IV was ook een Oranje-vorst. Hij moest wel zijn betrouwen stellen op de armee, die hij met vreemdelingen vooral Duitschers vulde. Hij voerde de Militaire Juris-dictie weder in, dat is (let wel! want die Militaire Jurisdictie speelt eene eerste rol ook in het tijdperk van Willem V): „hy wilde niet dulden dat eenig militair, als hy iets misdaan, of eenige geregtelijke zaken, als processen of testamenten of dergelijke dingen te verrigten had, door eenige andere regtbank zoude worden gestraft of voor eenige andere regtbank zoude mogen verschijnen, al was het maar om getuigenis der waarheid te geven, dan enkel door en voor den krygsraad, daar de Stadhouder hoofd en Heer van is, en hy de sententiën laat maken en vellen, zo als hy wil, of, naar zyn zin niet uitvallende, even als de Turksche Keizer in zyn Ryk, naar goedvinden zelf verandert."

Willem IV heeft nog meer op zijne rekening; hij was baatzuchtig, wantrouwend, bemoeielijkte de jacht, opdat er te minder lieden met het geweer leerden omgaan. Toch „was hy lang van de ergste Vorsten niet." De schrijver spaart zijne krachten, om ze alle nu te gebruiken tegen „zyn Zoon, die ons tans ongelukkig maakt."

Reeds heeft Mevrouw de Gouvernante het hard te verantwoorden. „Zy regeerde op zulk eene wyze, als men van eene Engelsche Prinses moest verwagten, en overeenkomstig het oogmerk waar toe de Engelschen haar gezonden hadde(n)." Zij speelde den koophandel in handen der Engelschen en had de

onbeschaamdheid aan hen, die haar om bescherming smeekten, ronduit te antwoorden: *Dat het voor haar een* POINT D'HONNEUR *was geworden in geene Equipagie van Oorlog schepen te bewilligen, zonder eene vermeerdering der Landmagt.* En nadat God ons van deze Jezabel verlost had vielen wy in de handen van den Hertog, die meesterlijk voor de belangen van het Oranjehuis zorgde, „want de belangen der Natie waaren hem eigenlyk niet aanbevolen. Daar was hy niet toe gehuurd."

„Willem V onze tegenwoordige Stadhouder" wordt meerderjarig. En nu (altijd volgens den schrijver van ons pamflet) blijkt hij de ergste van allen te zijn, ja erger zelfs dan Willem II en Willem III. Hij zondigt wel op raad van den Hertog, gewoonlijk met den naam van Absalom's snooden raadsman Achitofel aangewezen; maar deze is minder te veroordeelen; immers hij is geroepen om het Oranjehuis er op en het volk er onder te helpen; maar de Stadhouder niet; daarom rust op hem al de schuld. Hij, en niemand anders dan hij, is verantwoordelijk voor de nauwkeurig beschreven onrechtvaardige behandeling van de vroedschap te Kampen; niemand anders dan hij voor de demissie van Professor V. d. Marck, een braaf, door-eerlijk en doorkundig man, die de akademie te Groningen deed bloeien, maar zijnen studenten denkbeelden van vrijheid inboezemde; en ook niemand anders dan hij is verantwoordelijk voor de kwade behandeling den Baron V. d. Capellen tot de Pol aangedaan, omdat deze ter Statenvergadering van Overijsel ten jare 1773 in 's Prinsen tegenwoordigheid zich had verzet tegen vermeerdering der landmacht en het nemen van vreemdelingen in krijgsdienst. Toen de commissiën in Overijssel moesten vergeven worden, had de Baron gewild dat er eerst eene nominatie gemaakt werd op grond van de reglementen, maar de Prins vergaf »op het allerstoutst, in veragting van hetgeen hy bezworen had" de commissiën zonder nominatie. Woedend moet de Prins geweest zijn, toen V. d. Capellen zich verzette tegen het leenen der Schotsche brigade aan den koning van Engeland en zou hem ter dier gelegenheid wel een fermen knauw willen gegeven hebben. Maar de Hertog had hoop, dat de onverzettelijke V. d. Capellen zich erger zou vergaloppeeren en wachtte eene geschikte gelegenheid af, om zijn slag te slaan. Die kwam toen V. d. Capellen tegen de drostendiensten had geijverd, diensten, die de boeren aan de drosten moesten bewijzen of anders afkoopen. Hij werd evenals de negen-en-twintig Vroedschappen en Burgemeester Roldanus te Kampen wel niet finaal ontslagen; neen! hij bleef in naam lid der Staten, maar mocht de vergadering niet bijwonen; hij werd ten toon gesteld als een Leugenaar en Verleider des Volks.

In de behandeling van den Baron V. d. Capellen heeft Willem V het toppunt zijner snoode heerschzucht bereikt. Nadat onze schrijver deze heeft medegedeeld, is de maat zijner verontwaardiging overvloeiende; hij vergeet zelfs, dat hij eigenlijk het Volk van Nederland toespreekt en richt zich nu rechtstreeks tot den despotieken Stadhouder in dezer voege:

Officieren, die de tractementen en Compagnien veelal hebben, en door derzelver plaats met jonge Lieden, zonder tractementen te vervullen, niet t'onbruik voor den dienst van 't Land gemaakt? Aan wie hebben onze Troupes alle de plageryen, de kwellingen, dat onophoudelijk Exerceren, dat gedurig veranderen van Garnisoen, dat Manoeuvreren, Soldaatje speelen te danken, dan aan U alleen? Wat bedoelt gy daar mede? De krygsmagt van den Staat te disciplineren? o Neen Vorst! De krygsmagt van den Staat te doen vergeten, dat zy menschen, dat zy Burgers zyn; haar van 't overige der Natie geheel aftescheiden, haar alle gevoel te ontnemen, en tot blinde werktuigen van uwen wil te maken.

Met wat goed oogmerk kan men de militaire discipline zo ver dryven, van de Krygslieden, Officieren en Gemeenen, zelfs in hunne particuliere zaken aan hunne hoofden te onderwerpen, zo dat elk in de Armée, die slechts een graad hooger is dan een ander, deze zyne meerderheid, door U ondersteund, kan en mag doen gelden, in zaken die den krygsdienst in 't geheel niet raken? Ziet men niet zelfs Vrouwen naar de Hoofdwagt brengen! — Wat bedoelt gy daarmede, Vorst? Ik zal 't U zeggen. Gy zyt de bron van alle magt, die in de Armée geöefend wordt. Zy vloeit alleen uit uwen schoot. Hoe meer de Armée slaaf is, hoe vryer (,) hoe onafhangelyker gy zyt, hoe meer gy 'er U op kunt verlaten, wanneer gy 't eens nodig hebt haar zaken te bevelen, die zy U gewis zoude weigeren, zo zy nog vrye menschen en Burgers waren. De tyd nadert mogelyk, dat gy 'er de proef van zult nemen. Nog eens Vorst! Onze Troupes waren steeds dapper toen zy uit Inlanders bestonden, en gelukkig en vergenoegd waren. De vryheid is met de strengste krygstugt zeer bestaanbaar. Maar de vrye Krygslieden van een vry Land, als Ossen, met stokken voor zig heen te dryven, en hen, tot zelfs in hunne huishoudelyke zaken en gemeene samenleving, aan U te onderwerpen, is het toppunt van dwingelandy.

— —

„Hebt gy, o Willem! niet door ons geheele Land uwe spions, aanbrengers en verklikkers, die zig in alle gezelschappen weten intedringen, en ons van de aangenaamheden eener gulle openhartige samenleving beroven? Zyt gy 't niet, die onze geheele Natie daar door, vreesagtig, agterhoudend en geveinsd gemaakt, en haar rond, eenvoudig, oud hollands karakter en bestaan bedorven hebt? Door wiens toedoen, o Vorst! zyn zelfs de briefwisselingen niet meer heilig?

— —

„Kunt gy, o Neerlands Stadhouder! voor God betuigen, dat gy niet hebt gezogt ons eerst in eenen Oorlog met Frankryk en Amerika te sleepen? dat gy, dit niet gelukkende, van den Oorlog, die(n) ons de Engelschen nu hebben aangedaan, niet lang vooraf hebt kennis gedragen? dat Gylieden dien Oorlog niet te samen hebt overlegd? dat gy niet gezogt hebt ons Land ongewapend ter Zee te houden, om gelegenheid te hebben, van de rampen, welke gy voorzaagt, dat ons, *door uwe zorg*, ongewapend gehouden Vaderland moesten treffen, op de onschuldige, de volstrekt onschuldige Amsterdamsche Regenten; op den Pensionaris van Berckel; op de beide Capellens; op de Requestreerende Kooplieden en andere eerlyke Mannen te kunnen schuiven, in hoope, dat de gemeene man dit wederom als voorheen in eenvoudigheid geloovende, ter stond een opstand zoude maken, om U, ter redding van het Land, nog meer gezag, dat is de Souvereiniteit zelve te doen opdragen, en dezen Opstand, des noods, door uwe Soldaten te doen ondersteunen? ontken het niet o Willem! het ontwerp, het gedrag uwer Voorzaten; — — — uwe hardnekkige verkleefdheid aan Engeland; uwe gemeenzame ommegang en correspondentie met Yorke, die gy tot het alleruiterst oogenblik hebt aangehouden en mogelyk nog niet geheel hebt afgesneden; uwe onverzoenlyke haat

tegen elk die met U niet Engelschgezind wil zyn, verraden U! de bereidvaardigheid, de yver, het genoegen, waar mede gy U hebt laaten gebruiken, om de papieren, by den Amerikaanschen Ambassadeur Laurens gevonden, schoon die strekten om Amsterdam en anderen daar in betrokken Patriotten in moeilykheid te brengen, aan hun Hoog Mog. in persoon, met byvoeging van bittere aanmerkingen, over te geven, verraden U. Het blyde gelaat van uwe Hovelingen, by het vernemen der rampen onzes Vaderlands; het onnatuurlyk genoegen, dat gy, op de tyding van het gevegt met Parker van den vyfden Augustus, hebt durven betoonen: *dat de Engelschen* (men verzekert dat het Uwe eigen woorden zyn) *evenwel de Vlag niet gestreeken hadden;* de vreugde door uwe Geldersche Freulen, die, wegens hare naauwe betrekking op uw persoon, van uwe geheime denkenswyze niet geheel onkundig kan geacht worden, de vreugde, zegge ik, door deze Dame, die gy laag genoeg zyt, van ook al op de wyze der Vorsten, aan uwe jonge frissche Egtgenoote voor te trekken, zo onvoorzigtig als openlyk betoond over het verlies van St. Eustatius, met byvoeging, *dat het zo moest gaan als men dat trotsche* AMSTERDAM *tot reden zoude brengen;* het genoegen, waarmede men de faillissementen der kooplieden aan uw Hof hoorde; — — — honderd andere dingen van dien aart, te lang om te noemen, verraden U en uwe oogmerken o Prins!

„Maar wat hebben wy bewyzen noodig daar de zaaken zelve spreeken. Gy kunt, gy vermoogt alles in onze Republiek; Gy kunt in verre de meeste Provintien, Gy kunt in de Vergadering van de *Staaten Generaal*, in de *Admiraliteiten*, in den *Raad van Staaten*, altemaal meest uit uwe Creatuuren bestaande, alle besluiten doen neemen, die Gy wilt; Gy kunt elk, zoo het U maar behaagd, tot zyn pligt houden. Wat Gy kunt, hebben wy gezien en ondervonden; Gy had uwe Afhangelingen, uwe Landprovintien, en uwe Admiraliteiten voor lang eene Vloot kunnen doen, ik zegge, Vorst, *doen* ja DOEN in Zee brengen. Er zat immers byna niemand in die hooge Collegien, dan die Gy 'er inbrengt, en van U alleen afhangen. Gy alleen zyt *Staaten Generaal*, *Raad van Staaten*, *Admiraliteiten*: *Staaten der Provintien*. Gy zyt *alles te zamen*, en wy eisschen daarom *alles* ook alleen van *uwe* hand.

— —

„Ontschuldigt U dus niet, uwe daaden zyn te bekend, en de strekking derzelven is te zigtbaar. Hij, die in eenig land *alles* kan, *alles* vermag, *alles* doet, en *doet* doen naar zyn *eigen* wil, naar zyn *eigen* welbehagen, naar zyn *eigen* goedvinden, is ook voor *alles* aansprakelyk, moet *alles* verantwoorden, kan de schuld *nooit* op anderen schuiven. De Hertog heeft voldaan aan het oogmerk, waar toe hy door uw Vader ingeroepen en gehuurd was. Hy heeft steeds op de vermeerdering van het Stadhouderlyk gezag (dat hy of de zynen toch nooit konden beërven) en dus voor U en uw Huis alleen gewerkt. Gy en uw Huis moeten zoo bediend worden. Hy heeft dus ver de minste schuld. Hetgeen hy de Natie misdaan heeft, heeft zy aan haar zelve te wyten. Nooit had zy zo onvoorzigtig, zo agteloos, zo slap moeten zyn van zo veel gezag zo lang in zulke handen te laaten. Doch Vorst Willem dit onschuldigt U niet; en gy zoudt den Hertog, uw trouwen Raadsman en geleider op den weg, die naar de souvereiniteit loopt, zeer trouweloos behandelen, indien gy Hem, in dezen zynen gevaarlyken toestand, niet met alle uwe magt en invloed, ja met het geheele leger van den Staat, dat is uw Leger ondersteunde. Want wie zou U of uw Huis ooit meer durven of kunnen dienen, indien gy niet in staat bevonden wierd om uwe dienaren en werktuigen, tegen de aanvallen der Patriotten, te beveiligen, en hun straffeloosheid te bezorgen. Wy zyn alleen daar door ongelukkig; onze koophandel staat alleen daar door stil; onze werklieden lyden alleen daar door honger

en kommer dat wy geen *Vloot* hebben, en eene VLOOT had Gy *moeten*, en *Gij*, GY *Willem de Vyfde!* Gy *alleen* bytyds *kunnen* bezorgen."

Nadat hij aldus zijn vol gemoed tegen den Prins heeft ontlast, wendt hij zich weder in korte toespraak ten besluite tot het Volk van Nederland: „Ziet daar, *waarde Landgenooten*, een getrouw verslag van den toestand onzes Vaderlands, van vroege tyden af tot op den dag van heden." Hij voelt, dat hij daarmede de woede van den Prins en van zijne Grooten, „die den gemeenen man niet al te wys willen gemaakt hebben," zich op den hals haalt. Er zullen wel plakkaten worden uitgevaardigd en premiën uitgeloofd, de gewone toevlucht van lieden, die de macht in handen en de waarheid niet willen gezegd hebben. 't Volk moet zich door zulk vertoon niet laten misleiden. Wat dan te doen? Amsterdam had den weg gewezen. Onderzoek was noodig.

„Verzamelt Ulieden elk in uwe Steden en ten platten Lande in uwe Dorpen. Komt vreedzaam byeen, en kiest, uit het midden van Ulieden, een maatig getal brave, deugdzame, vroome Mannen: kiest goede Patriotten, daar Gylieden op vertrouwen kunt. Zendt deze Ulieder Gecommitteerden naar die Plaatsen, daar de Staaten van Ulieder onderscheiden Provintien vergaderen, en beveelt hun, dat zy, zo dra mogelyk, by elkanderen komen, om *uit naam* en *op het gezag* dezer *Natie*, met en nevens de Staaten van elke Provintie, een naauwkeurig onderzoek te doen naar de *redenen van de verregaande traagheid en slaphartigheid*, *waar mede de bescherming van het Land*, *tegens eenen gedugten en vooral actieven Vyand word behandeld.* Beveeld hen verder, dat zy insgelyks met en nevens de Staaten der byzondere Provintien, eenen Raad voor zyne Hoogheid kiezen, en hoe eer hoe beter alzulke middelen helpen beramen, en werkstellig maken, als tot redding van 't benaauwde Vaderland dienstig zullen geoordeeld worden.

„Laat uwe Gecommitteerden Ulieden van tyd tot tyd door middel der drukpers, in het publiek en openlyk, verslag doen van hunne verrigtingen. Zorg voor de vryheid der drukpers, want zy is de eenige steun van Ulieder Nationale vryheid. Als men niet vry tot zyne Medeburgers kan spreken, nog hen by tyds waarschouwen, dan valt het den Onderdrukkeren des Volks zeer gemakkelyk hunne rol te spelen: hierom is het dat zy, wier gedrag geen onderzoek kan lyden, altyd zo tegen de vryheid van schryven en drukken yveren, en wel gaarne zouden zien, dat niets gedrukt of verkogt wierd zonder permissie. Wapent ulieden allen, verkiest zelven dezulken, die u commandeeren moeten, en gaat. even als het volk van Amerika, daar geen druppel bloeds gestort is, voor dat de Engelschen hen eerst zyn aangevallen, in alles met bedaardheid en bescheidenheid te werk, en JEHOVA, de God der Vryheid, die de Israëliten uit den diensthuize heeft geleid, en hen tot een vry Volk gemaakt, zal onze goede zake ongetwyfeld ook ondersteunen.

„Ik ben,

VOLK VAN NEDERLAND!

WAARDE MEDEBURGERS

ULIEDER *getrouwe Medeburger.*

OSTENDE,
den 3 September 1781.

Dit alles was te lezen in het boekje, dat op de straten der voornaamste steden van Holland werd uitgestrooid den 25sten en 26sten September 1781, en dat weldra meer dan eenmaal nagedrukt, ja door velen nageschreven, door duizenden bij duizenden gelezen, de gansche Republiek in beroering bracht.

III.

Wat de schrijver van het „krachtig Libel" verwacht had als „de gewone toevlucht van lieden, die de macht in handen en de waarheid niet willen gezegd hebben" geschiedde bijna terstond, eer zelfs nog de „Ouderwetse Nederlandsche Patriot" had aangekondigd, dat het onheil komen zou. Er werden plakkaten uitgevaardigd, waarin het pamflet wordt verklaard te zijn, „een vuiläartig, oproerig, schandelyk, eerrovend, fameus Lasterschrift." Er heerschte groote drukte aan de Hoven en onder H. Hoogmogenden, zelfs weldra in de Staten-Generaal.

Van de Bondgenooten was Utrecht het allerwakkerst. Ge moet weten, dat het zich reeds geheel in de zaak der licentie van de pers bewoog. De libellen tegen Van Goens waren Hof, Vroedschap en Staten daar reeds veel te ver gegaan; en wel bestonden er plakkaten tegen de ongebondenheid der lasterende pers, maar deze waren oud en schier vergeten en dienden noodzakelijk opgewarmd. 't Geschiedde in een plakkaat van 4 Juli 1781 bijna drie maanden voor de verspreiding van „Aan het Volk van Nederland." Door dit plakkaat kwam reeds „le Politique hollandais" in 't gedrang, werd te Utrecht verboden en was weldra druk in de weer om zijne baan schoon te vegen. Hij wijst op de lage rol, door van Goens als verklikker gespeeld en „Lundi ce 24 Sept 1781 sur le dernier edit prohibitif, pour prouver que cet Edit n'ayant pas encore la sanction necessaire pour être mis en exécution, le Politique Hollandais ne peut y passer pour livre defendu." 1 October zet hij zijne beschouwing voort, om te bewijzen, dat hy zelfs te Utrecht geen verboden boek is en verdedigt 8 October de door hem verspreide beginselen en het zedelijk karakter van den auteur. Ook hadden de Utrechtsche boekverkoopers, echte pamflet-drukkers en -handelaars, een request ingediend, betoogende dat hunne zaken moesten te gronde gaan, als hunne handen door het plakkaat zoo gebonden waren, en hierop de gunstige beschikking ontvangen, dat zij mochten verkoopen als maar niet alle naam ontbrak. Wel was dus in 't Sticht de pers-kwestie aan de orde. En daar verschijnt einde September „Aan 't Volk van Nederland!" Nu is de licentie toch grenzenloos! Welk een stuk durft men bestaan! Reeds 3 October, negen à tien dagen na de rondstrooiing van het pamflet gaat een plakkaat de wereld in: Staten van Utrecht, vernomen hebbende enz. doen te weten enz.; zij verwijzen naar hun plakkaat van 4 Juli en beloven 100 gouden rijders aan den aanbrenger van auteur of verspreider.

geringe burgerlieden willen voor zulk een gering sommetje hun goeden naam niet opofferen door zich met een Van Goens gelijk te stellen. Ook was het dan meer „de peine" waard voor zulk een Van Goens om nog eens zijn best er op te doen. Eindelijk, let er op hoe de schrijver van „Aan 't Volk van Nederland", dit plakkaat reeds op blz. 72 voorspeld heeft. Maar waarom is „de Drukker" vergeten? Om Van Goens gelegenheid te geven tot een tegengift? — Tot slot haalt de schrijver Hand. 20 vs. 28 en een vers uit de zedelijke verhalen van Brooke aan. — Waarlijk, 't werd tijd, om aan de hoogescholen een leerstoel voor Nederlandsche taal en welsprekendheid op te richten!

Terwijl onze auteur der „Consideratiën" zoo ijverig in zijn boekvertrek, hoogstwaarschijnlijk te Amsterdam, over Utrecht's plakkaat zat te peinzen, ging het ook druk toe aan 't Hof en in de Staten van Holland en Westfriesland. Door de kostbare en belangrijke bijlagen, zoo gedrukte als geschrevene, tot een in de Koninklijke Bibliotheek berustend exemplaar van „Aan het Volk van Nederland" hiertoe in staat gesteld, kan ik beschrijven, hoe zulk een plakkaat in de wereld kwam.

Donderdag 4 October 1781 „exhibeerde" de Procureur Generaal, „naar voorgaande admissie binnenstaande, een Exemplaar van seker boekje geïntituleerd Aan het Volk van Nederland. Het is ten uitersten seditieus en lasterlijk." De Procureur geeft in consideratie hem te qualificeeren, om tegen dit boekje het recht van de Hooge Overheid waar te nemen; wijders om tot ontdekking van schrijver, drukker en verspreiders alle mogelijke „devoires" aan te wenden; en eindelijk om vorige plakkaten te vernieuwen, waartoe hem dat van 7 Maart 1754 het geschiktste voorkomt. Wordt besloten het boekje „ten fine van Examinatie en rapport" in handen te stellen van de Heeren Nolst en Van Minninghen. — Reeds den volgenden dag, 5 October, brengen deze H.H. rapport uit en wordt in den geest van het door den Procureur voorgestelde besloten, die „binnen gerequireerd zijnde," van dit beslotene kennis ontvangt. — 10 October brengen genoemde Heeren Missive aan HEd. Gr. M. en Concept Renovatieplakkaat in — en worden voor hunne genomene moeite bedankt. — Den 11den October zijn beide, Missive en Concept bij H.H. Staten van Holland en West-Friesland ontvangen en ter examinatie opgedragen „aan de Heeren van de Ridderschap en verdere hun Edele Groot Mog. Gecommitteerden tot de saaken van de justitie, met Commissarissen van den Hove, om te dienen van consideratiën en advis." Het concept-plakkaat laat het bedrag der praemie voor den ontdekker nog open; de boete voor den drukker of verspreider is bepaald voor de eerste maal op *f* 3000, voor de tweede op *f* 6000 benevens verbanning. Allen, die het boekje geheim ontvangen, zijn gehouden het aan Officier of Magistraat over te geven op straf van zelf voor auteur gehouden te worden. In dit Concept wordt wel van „Aan het Volk van Nederland" gesproken, maar het is van algemeene strekking tegen alle lasterlijke geschriften. Het komt van HEd. Gr. Mog. terug en de President van het Hof kan 30 Oct. 1781 rapporteeren,

dat HEd. Gr. Mog. het in een groot Besoigne hebben doen examineeren, waarbij de H.H. Nolst en Van Minnighen als Commissarissen van den Hove zijn tegenwoordig geweest; en dezen rapporteeren nu, dat het Besoigne heeft besloten, „het voorsz. placaat, 't welk volgens het concept van deezen Hove, ook generaal teegen alle Schimpschriften zoude zijn geweest, alleen betrekkelijk te maken op het Libel, geïntituleerd „Aan het Volk van Nederland." Waarop de President nog rapporteert, „dat ZEd. ontvangen hebbende eene nadere Missive van HEd. Gr. Mog., in d° 19 dezer met het nevensgaande gearresteerde Placaat op denzelve dag geemaneert, Z.Ed. hetzelve, vermits de vacantie, hadde doen publiceeren." Dit plakkaat van 19 Oct. belooft 1000 gouden Rijders aan den aanwijzer van „Maaker, Schryver of Drukker;" is hij zelf medeplichtige, dan krijgt hij pardon en hem wordt geheimhouding beloofd. Eene boete van *f* 6000 wacht al wie op eenigerlei wijze het libel nadrukt, uitgeeft, dissimineert of verspreidt, mitsgaders minstens bannissement voor altoos uit de Provincie. De boete zal verdeeld worden tusschen den Officier, die de calange doet, den aanbrenger en de armen der plaats, waar de calange geschiedt. En om een ieder alle voorwendsel te ontnemen, zal elk, die het op welke wijze ook ontvangt, gehouden zijn het aanstonds te brengen en over te leveren aan den Officier of Magistraat hunner woonplaats, zullende zij anders voor verspreiders gehouden en als zoodanig gestraft worden.

Beijverde men zich aldus in Utrecht en in Holland, ook „de Staaten des Furstendoms Gelre en Graafschaps Zutphen" zaten niet stil, en vaardigden, daartoe opgewekt door eene aanschrijving van het Provinciaal Hof van den 4den October, een gemoedelijk plakaat uit, waarin zij aan den ontdekker van auteur, auteurs of drukker 100 Rijders beloofden. Zij doen echter meer. Zij brengen de zaak bij de Vergadering der Hoog Mogende Heeren Staten Generaal ter sprake, vermeldende, dat het lasterschrift herdrukt is en alom in de Generaliteitslanden verspreid wordt en geven dus in overweging of men niet bedacht moet zijn om daartegen te voorzien. En op Vrijdag 26 October 1781 rapporteeren „de HH. van den Steen en andere gedeputeerden tot de zaken van placaten en reglementen, hebbende met eenige HH. Gecommitteerden uit den Raad van State geexamineerd het geproponeerde van den aanwezenden Heer gedeputeerde van Gelderland betreffende het nadrukken van het libel — om het placaat uit te geven." En nog eens, nu door de Staten Generaal worden 1000 gouden Rijders uitgeloofd en met eene boete van *f* 6000 gedreigd.

't Mocht waarlijk wat zeggen: vier plakkaten, waarvan twee 1000, twee andere 100 Rijders beloofden aan den aanbrenger van schrijver of drukker. En dan nog een dreigement van twee kanten, als de schuldige ontdekt werd, waarbij *f* 6000,— boete en bannissement ter sprake kwamen! .... Later willen wij over de gevolgen van zoo groote krachtsontwikkeling spreken, al vreezen wij eene bevestiging van het „parturiunt montes, nascetur ridiculus mus" te zullen ontvangen. Nu gaan wij eerst den

vijand opzoeken, tegen welken deze macht der plakkaten in 't veld kwam. Gelderland sprak reeds van nadruk. Is er ook iets te vermelden van de bibliographische geschiedenis van het libel? Laat ik haar zoo verre zij mij bekend is en zoo beknopt mogelijk in haar geheel hier mededeelen.

Er zijn *zeven* verschillende uitgaven van „Aan het Volk van Nederland" en eene Engelsche vertaling.

A.) De oorspronkelijke uitgave, reeds beschreven blz. 13. Ik noem haar de oorspronkelijke, omdat zij de meest correcte is. Nadruk onderstelt behoefte en daarom haast. Eigenhandige aanteekening van Prof. H. W. Tydeman op het exemplaar, dat ik uit de Bibliotheca Thysiana mocht gebruiken, bevestigt mijne meening. Deze oorspronkelijke uitgave telt evenveel bladzijden, evenveel regels op elke bladzijde en evenveel letters op elken regel als de straks te beschrijven B en C. Doch de nummers, die de pagineering aanwijzen, staan tusschen min of meer gefigureerde haakjes, die in B en C geheel eenvoudig zijn. A is gedrukt bij halve vellen van 8 bladzijden: bl. 1—8, 9—16, enz., daarna in een wit omslag gewikkeld en van achteren doorgestoken. Op bladz. 2 is A dadelijk te herkennen aan de aan elkander geschreven woorden *Gylieden* en *Ulieden;* aan het comma in *die, onder den schyn;* bl. 13 aan „het *spits* (en niet *spit*) afbijten." Vreemd dat in deze overigens correcte uitgave op bladz. 43 ook de verwarde en in de nadrukken niet verbeterde uitdrukking voorkomt: „daar het Volk— — *niets ter wereld Godt niets te zeggen* heeft." Bij mijne citaten heb ik A gebruikt.

B.) De meest nauwkeurige der twee overigens aan het oorspronkelijke veelszins gelijke nadrukken. Het papier echter van beide is minder zwaar en grauwer. Zij zijn óók gedrukt bij halve vellen, doch men is begonnen met bl. 3—10, voortgegaan met 11—18, enz., zoodat de signatuurletter telkens op de zevende bladzijde van elk half vel komt te staan. Tot omslag dienen dan de titel, bladzijde 2 en de beide laatste bladzijden 75, 76; de exx. zijn ook in den rug doorgestoken. Dadelijk herkenbaar zijn deze bijna gelijke nadrukken aan den foutieven signatuurletter B voor E op bladz. 33. Van C kan men B terstond onderscheiden omdat in B, blz. 39 reg. 4 v. o. te lezen staat: wij raakten dan in *oorleg*.

C.) Deze nadruk krioelt van drukfouten. Wel heeft hij blz. 39 *oorlog* en niet *oorleg*, maar b. v. bladz. 42, reg. 5 v. b. *Landggenooten;* reg. 21 v. o. *Graasfhhap* en reg. 5 v. o. *geloofr*.

D.) Uitgave in 12mo met den titel: „Bylage tot de vaderlandsche Historie, door J. Wagenaar kunnende mede dienen tot een Byvoegsel op de Historie van het Stadhouderschap, door den Heere Abt Raynal (uyt het Fransch vertaald). Te Parys ter Drukkery van Jean Hardy MDCCLXXXIV met Privilegie." Terstond achter den titel, die aan de keerzijde niet bedrukt is, volgt op bldz. 1 zonder signatuur het portret van Jhr. J. D. v. d. Capellen tot den Pol, waarboven insignia van landbouw, 's Jonkers wapen en op eene vlag deze woorden: *Vindex Patriae et Libertatis Batavae.* Dit in plaatdruk, doch er onder

in boekdruk: „Aan het Volk van Nederland, ter eeuwige nagedachtenis van eenen hoogstverdienstelijken vaderlandschen ridder, werd deeze uitgave toegewyd, door hunnen heilwenschende Landgenoot en Medeburger H. A." Op bl. 3 (signatuur A2) staat dan weder bovenaan als titel: „Bylage tot de Vaderlandsche Historie, door J. Wagenaar enz." en dan volgt daaronder: „Volk van Nederland! Waarde Medeburgers! Indien Gy lieden my, enz." 't Is 159 blz. groot. D is de correctste uitgave der drie overigens aan elkander gelijke 12mo's D, E en F, want bl. 98 en 99 hebben in E en F van plaats geruild en staan in D op hare rechte plaats. Dit is geen gevolg van eene onder het afdrukken bemerkte en herstelde vergissing, want *overal* is D nauwkeuriger, zooals b.v. bladz. 4 aan *onzer aller* (hier cursief) redding." Van deze beste uitgave vindt men een keurig gebonden exemplaartje op de Koninklijke Bibliotheek in kokertje met een egaal gebonden ex. van „het Aanhangsel op de Bylage", waarover later.

E.) Ook 12mo; titel en voorwerk geheel aan D gelijk, maar kenbaar aan de genoemde verplaatsing van bladz. 98 en 99 en aan vele fouten. Er bij gevoegd is in de beide door mij onderzochte exemplaren in één en hetzelfde bandje: „Bylage, enz." maar onder „(uyt het Fransch vertaald)": *tweede deel.* En onder het vignet MDCCLXXX. Achter den titel volgt eene „toewying aan Willem de Vde" en dan een plaatje „de Oranjeboom" met opschrift: „Ten dage als gy daarvan eet enz." Bladz. 1 met signatuur A heeft weêr boven aan: „Bylage tot de Vaderlandsche Historie, door J. Wagenaar, enz." waarop volgt „Eerste zang." 't Geheel bevat de zeven zangen der „Oranjeboomen", een in Febr. 1782 verschenen libel in dichtmaat, op 77 bladz. en onderteekend „Vrank de Vry" (Pseudonym van le Frank van Berkhey, Prinsgezinde, gebruikt door Pieter Vreede, Patriot.) Dan volgt in dit tweede deel „De advocaat van Frank de Vry; Schryver der Orangeboomen, voor de vierschaar der Rede. Pleodooi van Antwoord;" bldz. 2 wit; bldz. 3 v. b. dezelfde titel, maar nu „Vrank" en „pleidooi"; waaronder:

„Twee stukken, Achtb're Raed! zyn door party gelegd" enz. in 't geheel 19 blz. in dichtmaat. Zeer vreemd onder aan de 19de blz. als custos de letter L, terwijl er eene onbedrukte bladzijde volgt. Nog behoort tot dit zoogenaamde tweede deel der „Bylage" de bijgebonden „Aanspraak aan Willem de Vde Erfstadhouder &c &c &c door Harmodius Friso" zooals op den geplaatdrukten titel staat, die voorts een vignet bevat, waarop een man (Willem V) die op zijne knieën ligt bij een boek, waarop geschreven: „Correspondentie met Engeland" en bij een boekrol, waarop men leest: „Plan na de Souverainiteit." Eene hand in eene wolk richt de punt van een dolk op den geknielden persoon. Het onderschrift luidt: „Ayez pitie de moi, Mon Dieu! Je suis le seul Coupable. Laaste Woorden van Willem de I." Op de bladzijde tegen den titel staat een motto van Willem van Haren; op de volgende eene opdracht aan drie Friesche Magistraten. 't Geheel beslaat 28 bladz., waarop 216 regels poezie (?) met allerlei aanteekeningen, ten slotte weder onderteekend Harmodius Friso; ter zijde: Harlingen uit myn boekvertrek den

10 July." Alle drie stukjes van dit tweede deel worden toegeschreven aan P. Vreede.

F) Geheel gelijk aan E, maar de twee deeltjes afzonderlijk, met gedrukte omslagen, ingenaaid; het eenige door mij geraadpleegde exemplaar van de Stads-bibliotheek te Haarlem gedeeltelijk onopengesneden; daarom veel waard ter bepaling van de wijze van drukken. Alleen maar toch zeer bepaald van E. onderscheiden in de 4 eerste bladzijden, door den custos onder aan bladz. 3 *k* in plaats van *klee* en op bladz. 4 *belangeloos*.

G) De Engelsche Vertaling. Titel: „An address to the people of the Netherlands, on the present alarming and most Dangerous Situation of the Republick of Holland: showing the true motives of the most unpardonable delays of the executive power in putting the republick into a proper State of defence, and the advantages of an alliance with Holland, France and America. By a Dutchman. Translated from the Dutch Original. London: Printed for J. Stockdale, opposite Burlington-House, Piccadilly. M.DCC.LXXXII, gr. 8°. 137 blz.

H) De uitgave van 1795. Titel: „Aan het Volk van Nederland." Vignet: Maagd met vrijheidshoed en schild, waarop pijlbundel. „Te Amsterdam, by J. V. van Essen. *Het eerste jaar der Bataafsche Vryheid.* 1795. Volgt achter den titel het portret van V. d. Capellen in koper met insignia van den landbouw en een geopend boek, waarin leesbaar: „Jr. J. D. van der Capellen Regerings...." en een gesloten boek, op welks rug „Price." Onder 't portret: inktkoker, papier en pennen. 't Is hetzelfde, dat men vindt in Wagenaar, Vervolgen, Dl. I. Dan volgt als bladz. 1 de Fransche titel en 't geheel bedraagt 61 blz. gr. 8°. De letter is klein en er is spaarzamer gebruik gemaakt van kapitaal; al dadelijk „Indien gylieden" (dus niet gescheiden); het deelteeken komt even als in D, E en F menigvuldig voor, bv. veröntwaardiging, vooröordeel. De interpunctie van A is ook gewijzigd en er zijn weêr nieuwe fouten ingeslopen, maar bl. 35, wat nu ten minste een zin oplevert: „ongewapend is, en ter waereld Gods niets te zeggen heeft", hoewel het toch eigenlijk zijn moest: „niets, Gods ter waereld niets te zeggen heeft."

Volledigheidshalve heb ik hier in 't kort alles bij elkander gevolgd wat ons de verschillende uitgaven van het libel doet kennen en onderscheiden. Wij moeten ze nu van naderbij beschouwen en vooreerst de trits A, B en C: hoe zijn die in dewereld gekomen?

Waarschijnlijk zouden wij het niet veel verder kunnen brengen dan tot gissingen, wanneer niet een overigens als letterkundig voortbrengsel zeer onbeduidend pamflet licht wierp op de wijze van drukken en verspreiden van ons libel en in 't algemeen op de wijze, waarop onze voorvaderen te werk gingen om aan de dreigementen der plakkaten te ontkomen. De titel van dit pamflet luidt: „De vuile gewinzoekers ten toon gesteld, hunnen bedriegelijken handel gemeld; 't caracter der paskwilschryvers beschreven, Om aan de waereld van zulk Volk een afschrik te geeven. Hun te dwingen van in hun schilp te kruipen, Opdat ze behoed mogen blijven Voor hangen of verzuipen, of and're benauwde

stuipen. Blyspel in drie bedryven. February 1782." — Het eerste bedrijf is afzonderlijk uitgegeven, zooals onder de opgave der vertooners staat: „om spoed te maken." 't Bevat 44 bladz gr. 8°. Het tweede en derde bedrijf, zijnde het tweede stukje, hebben denzelfden titel tot „gemeld" en bevatten bladz. 45—128.

Reeds deze titel doet vermoeden, dat wij iets plats te wachten hebben. Plat is het stuk dan ook, hier en daar zelfs op 't kantje van gemeen. Maar het is belangrijk wegens de mededeeling van allerlei bijzonderheden door iemand, die blijkbaar goed op de hoogte was. Bleef hem zelfs niet verborgen wat een der personen in de vrijmetselaarsloge wedervoer, hij is volkomen ingewijd in de geschiedenis van den nadruk van „Aan het Volk van Nederland."

De hoofdpersoon in het blijspel is de drukker Koos Horrel, dus genoemd naar zijn horrelvoet, want Juffrouw Doekje, de dochter van Houtuis, deelgenoot in 't complot van nadruk, begeert hem daarom niet tot echtgenoot. Zij zegt, bl. 110:

„Wel Mynheer Horrel, heb ik mij ook niet wel gekweeten?"

Koos Horrel.

„Wel zeeker myn Zoetert, wel te weeten, kom, dat ikje omhels, myn lieve Zorg, ik bemin je uit grond van myn hart.

Xantippe (Moeder van Koos).

„Ja dat is wel waar, daar staa ik je voor borg, wie weet wat door den tyd noch zou kunnen gebeuren jylui waard waarachtig een allerliefst Paar. Wat zeg jy 'er van Vader Holtis, is 't niet waar?

Houtuis.

„Ja wèl Moeder Xantippe, heeft je Zoon zin in de party ik zal myn Dochter wel laten glippen.

Doekje (*stil*).

„ „Wel ik ging liever naar myn graf, als dat ik myn hand aan
„een man met een horlevoet gaf. Neen voorzeeker, daar blyft hy
„van af, zoo'n figuur tot myn Man zou ik aanmerken als een straf." "

De moeder van Koos heet, gelijk wij hoorden, Xantippe, en niet ten onrechte. Zijn vader, Joost Kaarssmeer is een sul en niet minder zijn knecht Piet Lijmpot. Confrater Lion, een bekend oproermaker en smokkelaar Houtuis en de kantoorbediende le Roi doen dapper meê, doch confrater Kryn Naaibank heeft er gemoedsbezwaren tegen evenals de vrouw van Lion, genaamd Juffrouw Blomzoet. Ook komt in het stuk de bekende prulschrijver Hoefnagel voor onder den naam Nagelhoef. Hij doet met Koos Horrel zaken. Deze moet vluchten, omdat een jood, door Lion beleedigd, de zaak aan 't licht brengt.

Vooreerst valt uit dit pamflet licht op de eerste uitgave in betrekking tot de twee nadrukken. Eerste bedrijf, eerste tooneel:

Xantippe.

— — „Ik heb zoo eeven geweest by dien voornaamen Heer die hier gister avond was, en met zoo veel attentie de bewuste papieren las: hy deed my de eer om my vóór een ander te spreeken, en dat hy uw bestwil betracht is my volkomen gebleeken.

Horrel.

„Ja daar ben ik wel van overtuigd, hy is myn vriend reeds zedert verscheide jaren, — als hy my dienst kan doen zal hy daartoe geen moeite spaaren. Maar wat was nu zyn begeeren, wat had hy te zeggen?

Xantippe.

„Dat zal ik je uitleggen. — Hy sprak met blydschap dat het u zoo wel was gelukt, met het Proces der Drie Koningen, 't geen hy wist dat jy, met noch een lang mager Boekverkooper, in compagnie had gedrukt. — Uw courage daaromtrent getoond, had hem bewogen om u te gebruiken en iets van meer belang te ontdekken, 't geen, ongelyk méér, tot uw avantage zou verstrekken. — Maar hoe weet hy doch van dat voordeel?

Horrel.

„Wel van my zelf. — Als ik een vriend heb die ik oordeel dat myn belangen behartigt en betracht, dan moet men voor de vuist te werk gaan, of men slaat, op al wat je moogt zeggen of doen, geen acht, en dus heb ik hem ook voor de vuist gezeid, dat een en andere stukjes die ik heb uitgegeeven, my geen windeyeren hadden geleid: — Als die lui dan zien dat je oprecht te werk gaat, dan kan men altoos op hun bescherming bouwen en zeeker maaken staat. — Zie Moeder men moet toch niet alles zeggen, maar men moet het zoo wat weeten te plooyen, anders zouden we dikwyls onvoorziens ons zelve berooyen. Maar wat is 't nu eigentlyk daar men my over wenscht te spreeken?

Xantippe.

„'t Is, zoo als je weet, een man die naauw in 't kabinet heeft gekeeken, die volkomen bewust is van de Hoofsche kneepen en daarin bizonder is doorsleepen. Een man die in 't Politike veel verschild van andere lui haar smaak, en die na verandering reikhalst in de bovendryvende zaak. Hij heeft, op wat wys weet ik niet, een boekje in handen weeten te krygen, 't geen hy wil herdrukt hebben, om hun, die anders als hy denken, te doen zwygen. Word dit stuk nu op nieuw gedrukt, verkocht, verstrooid en verspreid, dan zegt hy is er in 't geheel geen zwarigheid, of ons Neêrland zal schielyk zyn bevryd van hun die het thans onderdrukken en onderheevig maaken aan ongelukken, door verfoeijelyke stukken, en kwaadwillige nukken. — Hiertoe wil hy jou gebruiken, en daar hy staat op jou kan maaken, denkt hy zyn vyanden pal te zetten en te doen staan als staaken.

Horrel.

„Wel, wel dat is een heele goede zaak, ik voldoe graag aan dien taak, kan ik, door myn toedoen, een verandering in 't teegenwoordig Systema verkrygen, dan zal ik de andere party wel ras doen zwygen; ja dan wil ik wel verklaaren, dat ik daartoe geen moeite of arbeid zal spaaren."

Tot dusverre Koos. Men ziet: die heer *had* reeds een boekje, dat *op nieuw* gedrukt moest worden. Dit was ongetwijfeld A, en B en C behooren tot den nadruk, aan Koos Horrel door den aanzienlijken heer opgedragen en over welken Gelderland in de Staten Generaal klaagde. Of nu B of C eerst van Horrel's pers is gekomen valt moeilijk te bepalen. Indien C eerst, dan is dit in grooten haast geschied en heeft men later, toen men ging bijdrukken, de zinstorendste drukfouten weggenomen; doch hoe komt B dan weêr aan *oorleg* voor *oorlog*? Waarschijnlijk behoort de prioriteit aan B en is, toen de verkoop boven verwachting gunstig uitviel, C in haast herzet en bijgedrukt, zoodat

men wel het in 't oogloopende *oorleg* verbeterde maar niet eens acht gaf op den foutieven signatuurletter op bladz. 33.

Wij kunnen alzoo slechts bij benadering eene voorstelling verkrijgen hoe het met den nadruk toeging. En dit is zeer natuurlijk. Hoort eens, hoe deze samengezworenen werkten: wij mogen tegenwoordig zijn bij de overleggingen der Heeren Horrel, Lion, Houtuis en le Roi.

Houtuis.

„Goeden dag mynheer Horrel, dag Juffrouw Xantippe; hou ik myn woord niet, daar zyn we alle drie met malkander, ik wou hier niet vroeger zyn als een ander, heb ik dat niet wel overleid?

Horrel.

„Zyt welkom vrienden! Ga zitten.

Le Roi.

„Ja maar 'k heb weinig tijd.

Lion.

„Ik dien van avond ook noch wel by myn gezelschap te weezen, en 't word al laat.

Horrel.

„Je komt vooreerst niet weg vrienden, dat's malle praat. Laten we maar eerst eens braaf drinken. (*Hy schenkt.*) dan zullen we spreeken over zaaken, die joului alle drie aan 't hart zullen raaken, en om naar huis te gaan geen haast zullen doen maaken — 'k Wensch je gezondheid heeren! (*Zy drinken alle.*) Zie zoo, noch eens, dat geeft moed.

Lion.

„Dat glas wyn doet my waarlyk ook goed.

Horrel.

„Nu vrienden zal ik u de reeden waarom ik je wenschte te spreeken maaken bekend, onder deze bepaalde conditie, dat aan wat kant je oordeel zich ook wend, op 't geen ik je zal komen te ontdekken, het altoos tot een allerdiepst geheim by u moet strekken, die beloften, die je my moet doen, is de basis waarop ik zal spreken.

Houtuis.

„Van myn kant beloof ik de strikste geheimhouding; en myn trouw daaromtrent is je meer dan in eene zaak van groot gewicht gebleeken. Ik sta ook in voor myn vriend Le Roi, die ken ik van ouds, en zal nooit iemand verraden al won hy 'er meê een tonne gouds — De Heer Lion kan ik niet zoo particulier.

Lion.

„Ik liet my liever verteeren door het vier, en myn leeden uit malkander rukken eer ik iemand door myn toedoen zou brengen in ongelukken. — Ik ben voor niet geen Vry Metselaar geworden, ik zal in alle opzichten voldoen aan de wetten van die heilige orde.

Xantippe.

„Wel nou Koosje dan kunt gy je gang maar gaan en de Heeren je project doen verstaan.

Horrel.

„Je gelieft dan te weeten Heeren, dat er een voornaam Heer by my is geweest die zoo veel reflectie op my heeft geslagen, dat hy my het drukken van dit boekje heeft opgedragen.

Lion.

„Hoe is de Titel?

Horrel.

„Aan 't Volk van Nederland. Ik zal er de Heeren eens een pagina of drie uit voorleezen, en dan zullen ze alle verzeekert weezen dat het een stuk is, zoo sterk geschreven, als ik nimmer gezien heb in myn leven.

Horrel leest, terwyl de andere vrienden met greetige ooren luisteren. en door het knikken hunner hoofden en andere gebaarden hun genoegen by elke sterke expressie betoonen.

Wat zeg je daar nu van? de Heeren kunnen nu oordeelen wat dit stuk bevat.

Houtuis.

„Wat dit stuk bevat? dat bevat, zeg ik rond uit, een schat, elk Nederlander moest daar een exemplaar van hebben in 't goud gevat. Dat is taal die elk de oogen kan verlichten, en dat zelve boekje is genoeg in staat om de heilzaamste verandering in ons Land uit te richten; myn hart jeukt er na om het in de waereld al te zien, dan zal je wel andere dingen zien gebeuren, dan moet noodwendig de andere party vanëen scheuren, 't zal ons doen triompheeren, en dan zullen we haar leeren, dat we ze op een andere kam denken te scheeren.

Lion.

'k Heb veel dingen zedert korten tyd gedrukt, die my bizonder zyn gelukt, en my volkomen hebben gezet in de zaal, maar als ik dit beschouw dan zyn dat maar konkels allemaal. — Laat dat eens gedrukt zyn daar weet ik zeeker zal ik zoo veel van debiteeren, dat ik 'er jaren en dagen van kan teeren en smeeren: zoo moet het gaan vriend Horrel, dan blyven wy heeren.

Le Roi.

„Dat is zeer goed voor jou Heer Lion, maar ik wou wel dat Vriend Horrel ons nu eens zeggen kon op wat wys wy daar een winstje uit zullen kunnen haalen, ik wil wel iets mee doen, maar men moet 'er my voor betaalen.

Houtuis.

„Ja dat is de ziel, de pit en 't merg van 't leeven, ik begryp het eeven als Le Roi, als ik iets van die natuur doe moet het my voordeel geeven.

Xantippe.

„Daar hebje gelyk in; dat is het zelve wit het geen ik altoos bedoel, die goude mannetjes hebben in myn leeven zoo dikwyls het gewoel van conscientie en diergelyke wisjewasjes verdreeven, en al bezweek myn hart eens, weer een nieuw leven gegeven. — Dat is de zaak waar na ik steeds haak."

Koos Horrel gaat nu aan de heeren uitleggen, wat er te verdienen is. De heer, die het werkje wil laten herdrukken, heeft overvloed van geld; voor het drukken zal hij hem een goeden stuiver geven. Hij verlangt ook niet dat er één exemplaar van zal verkocht worden; het moet onder 't algemeen worden verspreid. Zien de vrienden hier nu kans op, dan zal Koos voor ieder boekje, dat op die wijze gestrooid wordt, een rijksdaalder betalen. — Opgewekt door een lustig rondgaan van den beker, toonen de heeren zich zeer bereid, ook als Koos zegt, dat er voor andere plaatsen dan Rotterdam dient zorg te worden gedragen. Voor Amsterdam „staat" Houtuis „binnen;" daar heeft hij een vriend; Lion zal voor Leiden zorgen; le Roi

voor Utrecht, voor Delft en voor de andere kleine steden; terwijl Xantippe op zich neemt, een paar honderd op straat te Rotterdam te strooien. „Laat haar dat maar plooyen. Zy heeft zoo meenig een van haar leeven gelegd in de luyeren; niemand zal op haar gedachten maaken, en zy neemt het waar als zy by den donker eens gaat kuyeren." Houtuis zal met den „ordinairen post" aan dezen en genen gelijkgezinde een exemplaar zenden; dit schijnt le Roi een lumineus idee; Lion weet nog wel een anderen weg, maar houdt dien voor zich en nadat Horrel zich volkomen tevreden heeft verklaard gaat het complot, na nog eens goed gedronken te hebben, uiteen. Alleen Lion blijft en maakt met Horrel het plan, om een aantal exemplaren, dat hem morgen bij tijds zal geworden, weg te zenden onder den naam SLAPPERMENDE uit OOSTENDE. Hij krijgt ze à zeven gulden het exemplaar en moet zich dan maar met twee dukaten laten betalen.

Koos Horrel had dus reeds een aantal exemplaren, zeker van den eersten druk, door bemiddeling van den heer gekregen; want voor er nog van drukken en innaaien zijner eigene uitgave sprake is, meldt het blijspel den verboden handel en deelt er curieuse trekken van mede. Al in 't begin wordt de verkoop van een ex. van 't „Proces der drie koningen" beschreven. Er komt een zekere schipper Jan in het winkeltje bij Xantippe, terwijl Koos niet te huis is. Hij heeft den naam van het zooeven genoemd pamflet op een papiertje en komt van een heer van fatsoen. Xantippe zegt dat het dure waar is, dat zij nog maar één exemplaar heeft en vraagt twee dukaten en belofte van geheimhouding. Schipper Jan vindt het wel wat duur voor zoo'n dun boekje, maar wil toch ook niet graag met leege handen bij zijn patroon komen. Hij geeft tien gulden; op tien stuivers moet de juffrouw niet zien. *Vix ac ne vix quidem!* Zij zal 't dan maar uit haar eigen zak er bijleggen, want o! o! als Koos hoort, dat zij „het Proces der drie Koningen" voor minder dan twee dukaten verkocht heeft! Nog merkwaardiger was de wijze, waarop zij met den verkoop van „Aan het Volk van Nederland" te werk ging. „'t Proces" leverde zij verzegeld af onder belofte van geheimhouding; maar van „Aan 't Volk" legde zij, als bij toeval een exemplaar ergens in den winkel neêr, en leidde er die in den winkel kwam en van wien zij wist, dat hij smaak in zulke dingen had, naar toe; die nam het dan meê en legde er naar zijn goedvinden eenige dukaten voor in plaats. Op deze wijze moeten er vele exx. door Koos Horrel zijn aan den man gebracht, ons een bewijs van de zucht naar het verbodene en van den algemeenen rijkdom onzer voorvaderen in die dagen.

Maar er moest meer aanbod komen bij zoo groote vraag. Wij verlieten onze saamgezworenen bereid om Koos te helpen. De slagorde staat dus gereed. Hoe komt men aan kruit? Koos fabriceert het op zijne pers, doch niet zonder veel moeite en gevaar. Lion, anders ook voor geen kleintje vervaard, vraagt hem: „heb je niet verbaasd veel ongerustheid uitgestaan, toen het Drukken aan den gang zou gaan?" waarop Koos antwoordt, dat eerst het plan van den patroon was geweest om aan diens huis het boekje te laten zetten en drukken; de pers was reeds afgebroken, toen

er contra-order kwam, wegens tusschen beide komende verhindering. De pers was weêr op zijne oude plaats gesteld en een en ander had vrij wat onkosten veroorzaakt; maar daar was de patroon goed voor. Lion had het secuurder gevonden bij den patroon aan huis. Koos is dit maar ten deele met hem eens; 't zou achterdocht gewekt hebben als daar dagelijks drukkersknechten in „de Boomtjes" gezien waren. Toch heeft hij groote benauwdheid uitgestaan, vooral toen hij dat sterke plakkaat tegen het stukje in de courant had gelezen: toen viel hem eene verbazende trilling op het lijf en verstijfden al zijne leden. Maar hij had voorzorgen genomen: op zekere seinen zouden zijne knechts nauwkeurig letten. Hij had naast zich in den winkel een stok staan en als zij hem daarmeê driemaal tegen den zolder hoorden stooten, dan moesten zij oogenblikkelijk niet alleen de vormen maar al wat er gezet was in duigen gooien. Wat afgedrukt was pakten zij ten spoedigste in zakken en wierpen die naast het huis op het dak. De zetters hadden daarenboven op hunne kasten een blaadje van „Bossuets Predikatiën" liggen, waarvan het eerste deel te gelijk met „Aan het Volk van Nederland" op de pers was, opdat zij, overvallen wordende, zouden weten te zeggen, wat zij werkten. Toen Horrel dus aan 't drukken ging, was het plakkaat van Holland en West-friesland reeds bekend; dit wijst op de vroegere verschijning van A en op het verloop van bijna éene maand na de eerste uitgave, eer men aan het nadrukken ging.

Doch wat afgedrukt was, kon de wereld nog niet in, want, hoe eenvoudig ook, het moest aangekleed worden. Vergaren, vouwen en innaaien vorderden geheimen arbeid. 't Ware alles veel gemakkelijker gegaan in onzen tijd, die het boek kant en klaar uit de drukpers kan laten springen. Men wist toen echter ook nog wel raad. De vrienden komen 's nachts samen, drinken veel en met behulp ook van Juffrouw Doekje maken zij tal van exemplaren gereed. Houtuis neemt bij provisie een vijftigtal meê; le Roi moet er meer hebben, want, ofschoon hij er te Rotterdam maar enkele wil uitstrooien, is hij van plan den volgenden morgen vroeg de poort uit te rijden en waar hij het noodig vindt uit zijn rijtuig hier en daar exemplaren te laten vallen. Voor den dag reeds te Delft gekomen, hoopt hij daar het werk voort te zetten, vervolgens tusschen Delft en den Dam (den Leidschen Dam) de voorname lui op de buitenplaatsen te voorzien („laaten die ook eens smullen, en van deze lekkerny hunne graage maagen vullen") en dan ten acht ure reeds te Leiden gekomen, vindt hij daar genoeg vrienden, die gaarne aan de verspreiding zullen medewerken. Houtuis biedt zich aan om hem te vergezellen, en dan zullen zij de boekjes, de een aan den eenen en de ander aan den anderen kant van het rijtuig uitstrooien. Voor Rotterdam zelf zal Xantippe met Juffrouw Doekje zorgen: zy zullen den volgenden avond eens gaan kuieren.

Zoo ligt dan het blijspel „de vuile gewinzoekers" den sluier op, waarachter de uitgave van het libel verborgen was, althans het levert kostelijke inlichtingen omtrent den Rotterdamschen

nadruk; maar alles nog in een nevel van bijnamen, want wie was eigenlijk Horrel en wie waren zijne bondgenooten? Door vriendelijke tusschenkomst van den Heer A. C. Kruseman te Haarlem, die mij ook in de gelegenheid stelde F te confronteeren, ben ik in staat mede te deelen wat de Heer R. v. d. Meulen te Rotterdam hieromtrent uit het Rotterdamsch Archief verzamelde.

In 1782 zijn Jacobus Bronkhorst, Jan de Leeuw en Izaak de Koning elk tot 3000 gulden boete en bannissement veroordeeld wegens gezamenlijk nadrukken van het libel. De sententie, voorafgegaan door de beschuldiging komt geheel overeen met hetgeen de Heer V.d. Meulen las in een pamfletje „Copy van een briev van een heer uit Rotterdam aan zyn vriend in Amsterdam wegens het voorgevallene met de boekverkoopers Bronkhorst en de Leeuw." Deze heeren zijn dit vonnis ontloopen en naar Ostende gevlucht; in de notulen der vergadering van Schepenen van Rotterdam van 22 Oct. 1786 las de Heer V. d. Meulen de behandeling van een request van Isaak de Koning uit Ostende, waarin hij opheffing van dat vonnis verzocht, hetwelk echter afgeslagen is.

Daar hebben wij dus de drie vrienden: Koos Horrel = Jacobus Bronkhorst; Lion = Jan de Leeuw en le Roi = Izaak de Koning. Jammer dat wij Houtuis niet nader leeren kennen, maar wij hebben alle reden om tevreden te zijn. Nog is de Heer V. d. Meulen zoo goed mede te deelen, „dat Bronkhorst" volgens Ledeboer„ wegens politieke woelingen bij vonnis van schepenen werd gecondemneerd; en dat men uit de „Copy van een briev" zoo even geciteerd, kan vernemen, hoe geheimzinnig men met het drukken van „Aan het Volk van Nederland" te werk ging. De persen werden in een koopmanspakhuis overgebracht, de gedrukte bladen bij een ander gevouwen en ingenaaid en weêr elders, in kisten verpakt, verborgen." Dit komt wel niet geheel overeen met de berichten van de „vuile gewinzoekers" maar denkelijk geeft de „Copy" als geschied op wat slechts plan was en plan bleef. En om nu alles te zeggen wat ik van Jacobus Bronkhorst weet, meld ik nog wat ik vernam van den „Ouderwetsen Nederlandschen Patriot" uit een Brief over het libel van 16 Februari 1782 in No. XXIV: dat de boekverkooper, die den nadruk bezorgde „zich in Vrankrijk" ophoudt of volgens anderen te Antwerpen *Roomsche sermoenen* drukt; de briefschrijver heeft „te Antwerpen een braven Pater gekend, die eerlijk genoeg zyn zou, als hy wist, waarom hy gevlucht was, om hem dit ter penitentie op te leggen." Vergenoegen wij ons met de wetenschap, dat Koos Horrel en consorten zuidwaarts gevlucht zijn, al weten wij niet zeker of wij hen te Ostende, te Antwerpen of in Frankrijk moeten zoeken; wij hebben althans gezien, welke kracht de plakkaten nog hadden, om de kleine dieven op te hangen, al lieten zij de groote loopen. Want waarom liep de groote heer, die met het boekje bij moeder Xantippe kwam, niet in den val? Wij hopen hem later wel te vinden, maar beproeven nu eerst te weten te komen, welke de oorsprong van A was.

Mijn zegsman over dezen oorspronkelijken druk en zijne verspreiding is de met moeite eindelijk in de openbare bibliotheek

te Arnhem door mij ontdekte en van daar mij toegezonden „Post NAAR den Neder-Rhyn." Men moet hem wel onderscheiden van den welbekenden Post VAN den Neder-Rhyn, al is hij even vervelend. Hoeveel malen men zich in die twee titels vergist heeft en nog wel vergist, is gemakkelijk te begrijpen; de Post NAAR zelf laat eens VAN in plaats van NAAR drukken in het adres van een aan hem gerichten brief en moet dan in een volgend nummer zijn excuus over de vergissing maken. NAAR en VAN is hier echter niet alleen in schijn maar werkelijk het juist tegenovergestelde, want NAAR is extra-prinsgezind. Wanneer en waarom hij begon te rijden en hoe lang hij gereden heeft? Ik raad u alweder, zoo ge 't nauwkeurig wilt weten, er Mr. Sautijn Kluit in „de Spectator" van 1876 op na te lezen. Deze is beter op de hoogte dan de Utrechtsche predikant Blank, die N. B. in eene biddagsrede den Post VAN aanprees: „die wist hy waar dat thuyshoorde, maar de Post NAAR den NederRhyn, waar dat kind geboren was, wist hij niet." Gij kunt dit vernemen uit „de Brieventas van den ouderwetsen Nederlandschen Patriot" eene soort van bijvoegsel op dat tijdschrift, en wel in het tweede stukje, waar in een volgenden brief Ds. Blank nogmaals ter sprake komt, omdat hy den Post VAN aanbeveelt en een zeker boekje van die dagen „de Engelsche Tyranny," om er de kinderen uit te laten leeren. Maar God straft hem daarom ook en bezoekt hem met eene kwaal, die hem belet den preekstoel te beklimmen. Laten zijne collega's zich aan hem spiegelen, onder anderen Ds. Schouw, die durft zeggen, dat het boek „Aan het Volk van Nederland" veel waarheid behelst, „maar dat de waarheid tegenwoordig niet mag gezeid worden." Om van Ds. Blank, die ons later nogmaals dienst moet doen, afscheid te nemen en tot den „Post NAAR" terug te keeren, voor ons doel is 't genoeg aan te teekenen, dat hij eerst in den aanvang van 1782 begonnen is te rijden en 82-maal zijn tocht volbracht heeft, eerst zonder naam van conducteur of koetsier. De laatste (de uitgever) is van N°. 21 af openlijk genoemd: Thomas Van Os in 's Hage. Groot is de tijdsruimte tusschen de verschijning van N°. 81 en 82, want na 81 kwam er verbod tegen de onderneming en nog eenmaal slechts daarna deed NAAR een rid onder den uitgever J. Hendriksen te Rotterdam, om voorts vervangen te worden door den „Hardloper van Staat" dien ik niet de eer heb te kennen. De naam van den conducteur (redacteur of schrijver) van NAAR was Philippus Verbrugge. Ds. Hofstede van Rotterdam noemt wel zijnen ambtgenoot D. W. Smits als den onvermoeiden samensteller, maar ik meen met Mr. Kluit, dat Smits slechts medewerker is geweest. Van Philippus Verbrugge kan ik tot mijn spijt niet veel goeds meêdeelen. Er waren reeds verscheidene vertooningen van zekere „Lanterne magique" uitgekomen, in koeterwaalsch de Patriotten beschimpende. Men is zoo dwaas geweest die aan de pen van Van Goens te wijten; onmogelijk! Van Goens kon dat niet schrijven. Hoe het echter zij, tegen deze Lanterne kwam „Le nouveaux Lanterne Magique" in 't licht; „ou comique Toverlantern d'Ollande vertoonende zeer duidelyk veele interessante zaaken welke van Sneog (Van Goens)

den Savojaar niet heeft durven vertoonen. Dec. 1782." In deze „nouveaux Lanterne" krijgen de oranjevrienden hun deel, onder anderen onze Verbrugge van den Post NAAR. Hij heet een verloopen dominé en wordt beschuldigd vroeger „Aanmerkelyke Droomen" en „de Mof Meesterknecht" geschreven te hebben; dit waren patriottische boekjes en dus *tegen* de hofpartij, wier ijverige verdediger hij nu geworden was. „De Mof Meesterknecht" en „Vervolgen" heb ik gelezen; erg patriottisch! Verbrugge schijnt dus zijne pen voor den meestbiedende veil gehad te hebben. In allen gevalle was hij ex-predikant van Koedijk.

De reden waarom hij den Post NAAR liet rijden was nog al zoo vreemd niet. Immers gaan alle posten *vice versa*, en moet er dan alleen maar een VAN den Neder-Rhijn komen? Erkent gij met mij het billijke der onderneming, gij prijst weldra den geest, waarin zij geschiedt. Men zal over publieke zaken handelen, maar „op zodanig eene manier, dat wy niemand, wie hy ook zyn mag, eenige *gegronde* rede tot slegts d'allerminste ergernis geven." Zij zullen zich onthouden van alles dat slechts den geringsten zweem naar schelden of lasteren heeft, „en alle zulke lage uitdrukkingen, die in den mond van geen fatsoenelyk man passen, voor den Adel van de agterstraatjes, of voor de Visch-Teven, wanneer zy bezig zyn met het hangende hair, de armen in de zyde, en knippende op haar duimpje, of klappende in hare handen, het een of ander geschilpunt te bepleiten, overlaten." Gij houdt uw hart vast, als gij dit leest? Ik deed het ook, en, helaas! mijne vrees is niet beschaamd. Eerst gaat alles zeer kalm in zijn werk en soms vindt ge geene onbelangrijke stukken; zelfs kwam het mij voor, dat de handelsgeschiedenis uit den Post NAAR een en ander, dat niet onbelangrijk is, kan putten, maar vervolgens wordt hij in zijne polemiek tegen den Post VAN al taaier en taaier en, zeker om dit te ontkomen, tegen de Patriotten al vinniger en vinniger, b.v. in N°. 55 over de bekende St. Nicolaas-drukten in Den Haag; ja reeds in N°. 62 (om u den voortgang en de ontwikkeling van de lasterzucht te doen voelen) kunt ge „een brief" lezen „over eene voorgenomene uitgave van een libel: Gedagten en Droomen," waarin (N.B. men wil volstrekt niet personeel zijn) het plan er toe wordt toegeschreven aan een welbekend oud man, en dat hij het door „zeekere laage, kruipende ziel, die zijn Secretaris geworden is, zou laaten volvoeren." De brief is — gij zoudt het niet denken, maar 't staat er onder — van „Een vyand van Lasterende Predikers en Uw Gestadige Lezer."

Jammer; de Post NAAR had zulke goede plannen om volstrekt niet personeel te worden; doch, nu hij het toch werd, laat ons, die naar het drukken en verspreiden van A onderzoek doen, van de onthullingen dankbaar gebruik maken, die hij een jaar of twee na dato gegeven heeft. Zeker is die verspreiding eene voorloopige en betrekkelijk beperkte geweest, want anders had „de Ouderwetse Nederlandsche Patriot" niet nog in de laatste dagen van September de komst van het reeds verschenen libel kunnen voorspellen; nu weet hij er wel bij geruchte iets maar niet het rechte van. Hoe echter is die eerste druk en uitgave geschied?

Reeds Dr. Hartog citeert uit een pamflet „Iets voor allen", „dat het overbekend is, zoowel by Overheden als by Burgers, dat dit schandboek is opgeborreld uit den boezem der aanhangelingen van den leeraar der Princemoord F. A. van der Kemp en door de dienstboden van Juffr. Vermeulen is rondgebragt." Deze Juffr. behoorde tot V. d. Kemp's gemeente, gelijk mede volgt uit het stukje: „onderschepte Brief van zeker fyn Mennissie uit Haarlem aan zyn vriend in Leyden, over het geval zeker Juffrouw v. d. Meulen overkomen. 1784." Zij is er later leelijk ingeloopen. Haar koetsier heeft haar beschuldigd van een aanslag op het leven van Willem V, welke beschuldiging haar veel last heeft veroorzaakt, zooals te lezen is behalve in nog een paar andere pamfletjes in „Verzameling van Stukken betreffende de valsche beschuldiging van Catharine Taan, Wed. v. d. Meulen (zoo wordt by afwisseling haar naam geschreven)." Zij en anderen onder directie van den Doopsgezinden Leeraar V. d. Kemp moeten de oorspronkelijke uitstrooiers van den eersten druk geweest zijn. De „Lanterne magique," die aan Van Goens werd toegeschreven, over welke wij reeds spraken en die twintig vertooningen ten beste gaf onder een eigenaardigen titel (Lanterne magique of tooverlantaern, o soo mooi! fraai curieus! vertoonende zeer duidelyk de wonderlyke zaaken, die in deezen wonderlyken tyd voorvallen. In twintig vertooningen, 1783) weet ook wel, dat V. d. Kemp uitstekend goed op de hoogte is. Hij laat hem met allerlei geestelijken bij Noë komen. Noë velt over hem gelijk over de anderen zijn vonnis, en nadat hij heeft gehoord, dat hij wel wat rustig wezen mag van wegen de hem betoonde tolerantie, gaat de vertooner dus voort: „Y buike, Ah! kyk em reis buik! y vertrekke maar retournez. Keef wel akte! y spreeke met Noë de oor aan de oor en sekke doucement — excuser moi, mon Pere! wil se jou reis vertel wie eb kemaakt de boek an de Volke van Nederlandt? O Non, o non, sekke Noé, se wil niet van jou weet, die scelme sel wel kryk de loon op zyn tydte. — Eh bien! dan lievere wie et kedrukke? — Non, non, se wete pour moi kenoeke. Mars! Mars! — O kyk um reis kaan, bedroefte." Wij zouden in Noë's plaats niet: „non! non!" gezegd hebben, en het spijt ons dat hij het zeide; maar gelukkig komt nu de Post NAAR een half jaar later (de vertooning is van 1° Nov. 1782) verklikken wat Kees Vermijzen, de eigenlijke auteur van de Lanterne volgens den beruchten Hoefnagel in „de gehoonde steden" en een Rotterdamsch boekverkoopertje, nog niet wist. Men sprak wel zoo iets van „rondryden in eene sjees of fourgon te Leyden" maar het rechte was onbekend. Eene geleerde (!) noot in „de vuile gewinzoekers" (blz. 92) zegt, dat de gelegenheid te Leiden gunstiger moet geweest zijn dan le Roi verwachtte, want „volgens 't algemeen gerucht is er 's morgens om acht uuren een Chais met twee Paerden, als vliegende door de stad gereeden; de beide Heeren die 'er op zaten, lieten van weerskanten, quasi achteloos, de bewuste Schotschriften neervallen, en dus is de hulp van andere Vrienden zeeker onnoodig geweest." In dit bericht heerscht eenige verwarring. Het blijkt niet duidelijk, dat hier van eene andere uitdeeling sprake is, wel te onderscheiden van die der

nadrukken van Koos Horrel. Deze immers bracht le Roi meê uit Rotterdam en konden dus in de handen dier heeren niet zijn. Maar de Post NAAR heldert alles op. 't Gerucht dat den Schrijver (of Dichter?) van „de vuile gewinzoekers" ter ooren kwam, geldt reeds den eersten druk en zijne uitdeeling. In N°. 67 zingt iemand, zich noemende M. Curtius Cattovico Batavus (wees dankbaar, dat ik u slechts één, misschien later nog één couplet van het ellenlange gedicht behoef aan te halen):

„Al kleed men zich in vreemd gewaad
Van schaam'le wyven, om langs straat
De vuile Boekjes voor het *Neerlands Volk* te strooyen;
Al ryd men 's avonds met veel stoets
In een fourgon of Doctors koets,
Om door de gansche stad het vloekschrift om te gooyen."

Gij vraagt nieuwsgierig, wie zich zoo vergat? Wacht maar, de Post NAAR zal 't u ook zeggen in zijn 80ste Nommer, dat hem de veroordeeling tot stilzwijgen voor een tijd oplegde, want daarin hoont hij al wie in Leiden naam heeft en Patriot is. Is hij daarom werkelijk veroordeeld gelijk ik geschreven vond, dan kan het niet om N°. 81 geweest zijn. In N°. 80 dan leest ge het bericht van een bezoek des Prinsen te Leiden, waarin de schrijver al zijn gal tegen de Patriotten uitbraakt door geheel ongemotiveerd (eene dood gemakkelijke manier van stileeren) aan te vangen: „intusschen wensch ik dat...." en daarop te laten volgen een rei van wenschen, waarin onder allerlei zeer duidelijke toespelingen op eigennamen als Blok, Winkel, Roms, van Rooyen en Kasteleyn, aan menig adres eene hatelijkheid gezegd wordt. Onder anderen ontboezemt hij dezen wensch: „Dat zeekeren Doctor eens eerlang de SCHELLEN VAN de oogen mogen geligt worden, opdat hy nog in tyds moge zien, in welk een gevaarlijken kuil hy zig zelven hebbe nedergestort, en op dat hy, den eenen of anderen tyd eens lust krygende, om het een of ander boekje *aan het Volk van Nederland* rond te strooyen, als dan niet noodig hebbe, *om in een Fourgon, of ander rytuig rond te ryden*, maar in staat moge zyn om, zonder door iemand geleid te worden, alle hoekjes van de stad zelf te kunnen vinden!" Zeer duidelijk! de rondstrooier van het libel te Leiden was Dr. van Schelle, welbekend als oprichter des genootschaps van wapenhandel, *Vryheid en Vaderland*, maar die uit baloorigheid, toen de Patriotten te Leiden in 1785 bij de Vroedschap hun zin niet kregen, met V. d. Kemp van het genootschap afscheid nam, zeggende dat de toedracht der zaken hem dwong op zijne rust, zijne veiligheid en het belang van zijn huisgezin bedacht te zijn. De doctor was in vier jaren wijzer geworden en zijne patienten, zoo hij ze had, zullen er niet bij verloren hebben.

Ook komen wij den naam van den drukker te weten, die het vak nog wat beter verstond dan Koos Horrel. Onze Post NAAR geheel bezig met onthullingen omtrent den oorsprong van het libel en altijd voortgaande met zijne wenschen, zegt: „en dat eindelyk elk Leydenaar al voort moge gaan van deugd tot deugd en van kragt tot kragt, en dus al hoe langs hoe HEILIGER

worden, ten einde hy, HEILIGER zijnde, des te geruster zy, om nooit tot die snoodheid te zullen vervallen van zelfs de letters te zetten of drukker te zyn van zulke Godvergeeten Pasquillen teegen Zyne Hoogheid, op welkers *Autheurs* of *Drukkers* of *Verspreiders* naam de Souverain 100 Ryders gezet heeft!" — Gij ziet, dat de man na een paar jaar niet meer op de hoogte is van den uitgeloofden prijs, maar des te beter van den naam des eigenlijken drukkers, want, door welwillende mededeeling van den Heer L. D. Petit te Leiden, weet ik, dat Cornelis HEYLIGERT van 1767—1788 daar ter stede als drukker werkzaam was en den naam had van een „geletterd boekverkooper" te zijn. Hij heeft dan ook veel beter dan Horrel voor de correctie gezorgd. En wilt ge nu ten slotte ook nog weten, wie de zegsman van „den Post" was? Hoort dan zijn eigenlijk laatsten wensch, want zoo even toen hij van „eindelyk" sprak, was hij er nog niet aan toe: „en dat niemand ooit de onvoorzichtigheid hebben, om eenen *Waalschen* jongen om te koopen, om boekjes AAN 'T VOLK VAN NEDERLAND rond te strooyen, ten einde zoo iemand nooit behoeve bevreesd te zyn, om door zulk een jongen, wanneer deszelfs conscientie eens wakker worde, tot deszelfs eige bevreiding beklapt, en alzoo in groote ongeleegenheid gebragt te worden."

AL LIGT DE WAARHEID IN HET GRAF,
AL WAT HAAR DRUKT, DAT MOET ER AF.

Minder licht dan over A, B en C is mij opgegaan over de duodecimo-uitgaven D, E en F. Wij hebben natuurlijk voornamelijk te doen met het eerste deeltje, daar „de Oranjeboomen" buiten ons bestek liggen. Doch wij moeten al dadelijk opmerken, dat het nergens, noch op den titel noch in de opdracht, het eerste heet en dat het alleen uit het tweede met denzelfden titel blijkt, dat het als het eerste moet beschouwd worden. Waarschijnlijk is het dus eerst afzonderlijk gedrukt en later door het tweede het eerste geworden. Het tweede nu draagt in beide uitgaven E en F het jaartal MDCCLXXX op den titel. MDCCLXXXVI (óók in Romeinsch cijferschrift) op den omslag van F kan onmogelijk voor MDCCLXXX staan, gelijk Dr. Van Doorninck vermoedt; zulk eene verwarring of verwisseling ware mogelijk geweest, als er Arabische cijfers 1780 en 1786 gebruikt waren. Hoe is 't nu echter mogelijk, dat er een tweede deel (en wel „de Oranjeboomen" die van Feb. 1782 zijn) in 1780 uitkomt, terwijl het eerste in 1784 het licht ziet? (vgl. bl. 30 v.v.) — Ik ben zoo vrij eene gissing te wagen.

Bij den grooten opgang, die „Aan het Volk van Nederland" maakte, was een Amsterdamsch uitgever (deze aanwijzing danken wij aan v. d. Aa, Leven van Willem V, II, 581), begeerig naar winst, er op bedacht, het berucht pamflet in keurig zakformaat als bekoorlijk lokaas uit te geven; maar zijn schip (dit begreep hij wel, door de plakkaten een weinig onrustig) moest onder vreemde vlag zeilen. Nu was er werkelijk in 1780 te Amsterdam bij A. v. d. Kroe in 8° met portretten een Eerste Deel in 't licht verschenen (het eenige volgens „Ned. Geschie-

denis- en plaatsbeschrijving, Catalogus" bij Fr. Muller & Co. (1886 bl. 20 N°. 253) van „Aanhangsel tot de Vaderlandsche Historie van den Heer Jan Wagenaar; inhoudende Levensschetsen der vaderlandsche Staatsmannen, land- en zeehelden, en andere voornaame personaadjes, door J. H. Hering." Ook schreef inderdaad Abt Raynal eene „Histoire du Stadhouderat (2 Tom. 4 Ed., la Haye, 1748), waarvan Brockhaus' Conversations-Lexicon minder vereerend zegt: „sehr flüchtig gearbeitet." Wat was nu slimmer bedacht dan om van „Aan het Volk van Nederland" een nadruk te maken met den bewusten dubbelen titel, die het een vrijgeleide zou geven en die uitgave te anti-dateeren op 1780? De moed zonk echter den uitgevers in den aanvang van 1782 door het gebeurde met Koos Horrel zeker in de schoenen Daarom, al was men reeds bezig met een tweede deeltje, een nadruk van de nu in de eerste maanden van 1782 verschenen „Oranjeboomen", het pendant van „Aan 't Volk," dit in proza, dat in poezy over dezelfde zaak, voor die dagen zulk eene keurige, lieve uitgave!.... toch bleef de verboden waar op den zolder. Totdat in 1784 der Patriotten haan meer en meer koning was begonnen te kraaien en het overlijden van V. d. Capellen in Juni eene alleruitmuntendste gelegenheid aanbood, om althans Deel I aan den man te brengen. Maar hiertoe diende het van nieuws geëquipeerd, en dit deed men door op den geplaatdrukten titel MDCCLXXX in MDCCLXXXIV te veranderen en het portret van V. d. Capellen en opdracht aan het Volk van Nederland er bij te voegen. Van zulk eene vernieuwde uitgave draagt de 12° druk in D, E en F de sporen, meest merkbaar natuurlijk in het ingenaaide, grootendeels nog onopengesneden Haarlemsch exemplaar. In alle is het titeltje een geheel op zich zelf staand blaadje, waarin de waterlijnen loodrecht loopen, terwijl zij overigens in het boekje horizontaal liggen. Dan volgen 4 bladzijden, die weêr afzonderlijk gedrukt zijn en daarop een half vel 12mo of 12 bladzijden. Zouden deze 16 bladzijden niet een vol blad van 24 bladzijden moeten vervangen, waarmeê de oorspronkelijke uitgave begon? Want wie vangt het drukken van een werkje in 12mo zonder reden niet met een vol blad aan, als hij daar geregeld mede voortgaat? Stel dat men eerst dacht bij halve vellen te drukken, dan zitten we nog verlegen met de vier eerste bladzijden, waarlijk hier geen voorwerk, maar reeds twee bladzijden van het werkje zelf behelzende en blijkens de kenmerkende verschillen tusschen D, E en F afzonderlijk bijgedrukt? Mocht er eens een eerste deel met het jaartal MDCCLXXX voor den dag komen, dan zou de zaak waarschijnlijk zijn uit te maken. Dat het tweede deel, oorspronkelijk met 1780 gemerkt, later in 1786 bij deel I gevoegd en hiermede gelijk verkocht is, kan dit laatste jaartal op den omslag bewijzen. Men vond het zeker onnoodig toen op het geplaatdrukte titeltje het jaartal te veranderen, zich weinig bekommerende over ons, die later naar de oorzaak van dit verschil vragen zouden. In 1786 had men echter al weêr meer moed gekregen om de Oranjeboomen er bij te laten genieten dan in 1784 en 1785, want in die jaren lag de overheid op de loer. Althans in het laatstgenoemde jaar is het plakkaat van Holland en West-Friesland nog eens toegepast.

Onder meer vervolgingen van persdelicten (ging het den Staten misschien te bar en vreesden zij, dat de mijn verkeerd d. i. tegen de Heeren zelven zou springen?) vind ik vermeld die tegen den Amsterdamschen boekverkooper Schuurman wegens nadrukken en verkoopen van „Aan het Volk van Nederland," weswegens hij veroordeeld is tot ƒ6000,— boete en verbanning. Van „de Oranjeboomen" is hier geen sprake; waarschijnlijk werden zij dus toen nog niet, doch eerst in 1786 met „Aan het Volk van Nederland" te gelijk verkocht.

Eer ik van de 12mo uitgave mag scheiden moet ik nog de aandacht van mijne lezers vragen voor het „Aanhangsel" op de „Bylage tot de Vaderlandsche geschiedenis door J. Wagenaar" dus op „Aan het Volk van Nederland," een boekje in 12mo 58 bladzijden, getiteld: „Aanhangsel op de Bylage tot de vaderlandsche Historie door J. Wagenaar, kunnende mede dienen tot een Byvoegsel op de Historie van het Stadhouderschap door den Heere Abt Raynal (uyt het Fransch vertaald). Te Parys ter Drukkery van Jean Hardy 1785. Met privilegie." Heet de „Bylage" in den ouden boekhandel „zeldzaam" dit „Aanhangsel" draagt het merk „zeer zeldzaam." Ik mocht er eerst kennis meê maken door de welwillendheid van Mr. Sautyn Kluit, tot wiens bibliotheek het behoort, en vond het later in de Koninklijke Bibliotheek egaal gebonden in één kokertje bij het exemplaar van het pamflet. De inhoud is van zeer weinig beteekenis. Het bevat aanteekeningen op „Aan het Volk van Nederland" bladzijde na bladzijde en regel na regel. Zij prijzen den schrijver van het libel hemelhoog en laten zich nog bitterder en op veel gemeener wijze dan daar geschiedt, uit over het huis van Oranje, Enkele proeven zullen volstaan: „de Heeren, de Meesters, de Souvereinen van den lande lieten zich ringelooren, van hun Knegt, hun loontrekkende dienaar, gelyk de Erfstadhouder is" — „beurzen vetmesten" — van den Hertog: „in plaats die gevaarlijke Man voor Eeuwig op te sluiten of den kop voor de voeten te leggen, 't geen hem volgens 's Lands wetten, zoo waar als God leeft, toe kwam." — „Een godlooze Balth. Gerards deed Neerland den dienst om dien Prins van kant te maken; anders hadden wy het Spaansche koperen juk tegen het yzere Oranje juk verwisseld." — „Een werkje („Aan het Volk van Nederland" namelijk) dat men voor een onwaardeerbaar kleinood moog achten, alzoo alles wat die Schryver gemeld heeft, tot dato dezes bewaarheid is. Immer (jammer?) is het, dat wy den Auteur daarvan niet kennen; my dunkt hy moest zich bekendt maken, want terwyl hy waarheedens gezegt heeft, verdiende hy in plaats van straf eene vergelding, zoo ook de Drukkers en Uitgevers, om dat zy de Natie zoo getrouw hebben gewaarschuwd." — „Rechtdoende Souverainen Vaderen van ons Gemeenebest, ik vrage het u, als een gehoorzaam Burger die Goed en Bloed voor het Vaderland over heeft, of het niet nuttiger zoude hebben geweest, in de plaats dat een sware Praemie op het Werkie, *Aan het Volk van Nederland* was gesteld, dat men integendeel die somme aangelegd had, ter aanmoediging van den Auteur, Drukker en Boekverkoopers, om het gemelde Werkje Gratis uittegeven?

Dan had Neerlands volk, reeds lang hunne oogen verlicht geweest, en wy hadde zoo lang niet behoeven te worstelen, met onze weggejaagde Veldmaarschalk!" Doch *eheu, jam satis! jam satis!*

Vrij wat merkwaardiger dan dit Aanhangsel op D, E en F is G, de Engelsche vertaling. De uitgever zegt in het voorbericht zich te vleien, dat de Engelsche lezers het werkje hunner aandacht waardig zullen keuren; het *moet* belangrijk zijn, want welk een hooge prijs is op de ontdekking van den auteur van het oorspronkelijke gesteld! „On account both of its narrative and argument" verdient het lof. 't Bevat heilzame waarschuwingen ook voor de bewoners van het Britsche rijk; als zij maar niet te laat komen! Het toont aan, op welke wijze van lieverlede de billijkste, de beste staatkundige inrichtingen ondermijnd en vernield worden „from that unordinate love of power which riots in the human heart, and which, therefore, rages with a particular violence in the breast of the Sovereign of a State." De lezing van dit pamflet — zegt de Engelschman — doet ons denken aan een droevig en vernederend tijdperk onzer eigene geschiedenis, aan onze Revolutie. „We are reminded of the propriety of the two titles which Voltaire applied to our William the Third: he was called by that Historian, the *King of Holland*, and *the Stadholder of England*. Would to God that the political spirit of the latter title were as applicable now in England, as that of the former is yet in Holland! Kings would form similar wishes; if Kings could distinguish true, from false, glory." George III was in de schatting van dezen uitgever dus weinig beter dan onze Willem V.

De vertaling zelve is vrij getrouw, ofschoon nu eens wat uitbreidende dan weêr wat inkrimpende; de kracht van het oorspronkelijke gaat echter al te veel verloren. In ons land was zij bekend: V. d. Capellen vermeldt haar in zijne later door ons zeer veel te raadplegen Brieven. Aan zijn neef T. d. Marsch schrijft hij 17 Jan. 82: „Zekere brochure is, zo de Haagsche nouvelles medebrengen, te Parys in 't Fransch te koop," maar 14 Maart 82 uit Amsterdam aan Jansen: „Die zeekere brochure is *niet* in het Fransch, maar men wil dat ze te Londen in het Engelsch vertaald is. Ze is ook wel in het Fransch vertaald geweest, doch niet voor de drukpers."

Vatten wij alles samen wat in de laatste maanden van 1781 en in de eerste van 1782, ja zelfs nog een paar jaren later tot verspreiding van het libel geschiedde, dan voelen wij dat de uitvoering der plakkaten moeielijk was. En al ware zij niet moeielijk geweest, dan toch *doelloos* en *gevaarlijk*.

Doelloos. Wat baatte het nu en dan op een drukkertje of uitgevertje beslag te leggen? Het libel was toch reeds overal verspreid en werd overal gelezen. Plakkaten vermochten niets tegen het „niti in vetitum." Om een exemplaar van „Aan het Volk van Nederland" te hebben hadden niet alleen de Patriotten, maar ook, misschien uit nieuwsgierigheid, de Oranje-vrienden meer dan dukaten, tijd en nachtrust over. Men schreef het gansche boek uit. Vernam ik niet reeds voor lang van een mijner vrienden, dat hij een geschreven exemplaar in zijne familie had

gevonden, daar blijkbaar als een schat bewaard? Zag ik zelf niet een dergelijk en kocht ik niet een derde deftig gebonden, waarin niet alleen „Aan het Volk van Nederland" maar ook de „Brief over de ware oorzaak van 's lands ongeval" (over welken later) is uitgeschreven, benevens plakkaten en toespraken in Gelderlands Staten en in de Vroedschap van Alkmaar, ja zelfs eene predikatie over „het getal van het beest in de Openbaringen van Johannes," waarmede (het wordt op drieërlei wijze uitgerekend) niemand anders dan Willem V bedoeld kan zijn? Wat vermochten Hoven en Staten tegen zulk een ijver? En wat vermochten zij tegen de niet onaardige listigheid der ontduiking? Verbeeld u, lezer: bij R. D. Zee (natuurlijk een gefingeerde naam bedoelende Recht door Zee) te Kampen, komt in 1782 een o zoo onschuldig boekske uit, groot 16 bladzijden, onder den titel: „Aanspraak aan de Burgers, Boeren en verdere in- en opgezetenen van Overyssel bij gelegenheid van het Teekenen en Overleveren hunner requesten ter kloekmoedige volvoering van hun voorneemen, door een Vryman." Sla nu het titelblad om en zie wat daartegen gedrukt staat, „ter plaatsvulling" zoo als het heet: een paar letterlijke citaten uit hetgeen ik u van het pamflet te lezen gaf, blz. 24, waar de schrijver zegt, wat het volk nu doen moet. Er is bij het citeeren druk gebruik gemaakt van kapitale letters, opdat u niets van het allerschoonste ontgaan zou, en dan staat er doodleuk onder: „Address tot the people of the Netherlands." Men mag toch wel woorden, vertaald uit een Engelsch boekje, aanhalen; hoe zou de man weten, dat het de vertaling van het verboden „Aan het Volk van Nederland" was? Ja, men toonde zich in het tarten der Overheid door en door brutaal. Bewijs daarvoor levert het „Gesprek tusschen een Boer en Burger in de Provincie van Overyssel over den lofwaardigen yver in het tekenen der requesten in Overyssel, enz. Deventer, by D. U. Best (doe uw best?) 1782, 23 bl. gr. 8°. „Maar" — zegt de Burger, „maat, durfje dat boekje zoo leezen: weetje wel dat er zulk een groote boete op staat en kent gy dat *placaat* wel? *Dat raakt my niet*, zegt de Boer, DAT WIL IK NIET KENNEN. *Ik ken het noble boekje aan het Volk van Nederland en dat is genoeg.* WAT GEEF IK OM ZULKE HEEREN GEBODEN, *die duren drie dagen.* OP ZULKE PLACATEN *zing ik het rijmpje: Geen Placaten nog geen wetten zullen immermeer beletten*, enz." Plakkaten uitvoeren was een hopeloos werk.

En *gevaarlijk* niet minder. Men had met groote heeren te doen, die achter de schermen zich hielden en Koos Horrel c.s. lieten optreden; die, waar zij konden en zooveel zij vermochten, zelven op 't kussen gezeten, de kracht van het recht tegen hunne gunstelingen braken. Er kon van doorzetten geene sprake zijn. Want, als de stadhouderlijke partij maatregelen wilde nemen tegen de drukpersdelicten der Patriotten, dan brachten dezen haar zeer duidelijk onder 't oog, dat het eigenlijk nog de vraag was, wie de meeste schuld had en wie was begonnen. Deze aanmerking komt zelfs voor in de vergadering van Staten van Holland, als er over het uit te vaardigen plakkaat wordt gehandeld. En meermalen in de geschriften der volksvrienden. Reeds in de

eerste helft van 1781 zegt „le Politique hollandais": „L'accusation intentée à la ville d'Amsterdam d'échauffer le peuple par des libelles, paraît bien singuliere dans la bouche de ses Ennemis. Ont-ils donc oublié que ce sont eux qui ont ouvert la carriere polemique par un certain *Discours d'un bon Hollandais*, dans lequel on reçonnut aussi-tôt le stile d'un Israelite salarié par l'Angleterre? Ont-ils oublié que les écrits les plus envenimés & les plus séditieux sont sortis de leur fabrique? *Le discours au peuple des Pays-bas*, *la lettre de Petersbourg*, *le Politiek Vertoog*, *l'Esprit de cet écrit*, *les sept villages en feu* et quantité d'autres libelles incendiaires sont sans doute à leurs yeux des écrits modérés, sans fiel et surtout sans partialité." Vooral moet ik de aandacht vestigen op het hier genoemde „Discours au peuple des Pays-Bas," want naar veler oordeel was het *hinc illae lacrymae!* Men mag het niet verwarren, wat zoo licht gebeurt, met ons „Aan het Volk van Nederland" waartoe de titel aanleiding geeft. Het is reeds van 1780 en heet „gepaste aanspraak aan het volk van Nederland in 't algemeen en aan de Inwoonders der stad Amsterdam in 't byzonder" en is van Ds. Joh. Barueth van Dordrecht volgens Hofstede in zijne lijkrede op Barueth. Anders dacht er de schrijver over van: „De gepaste Aanspraak enz. opgehelderd en met aanmerkingen verrijkt, ten dienste van alle waare Liefhebbers van onze dierbaare Engelsche Bond- en Geloofsgenooten door Roterodamo-Anglus. Gedrukt in Rotterdam." Hij herdrukt de gansche aanspraak en wil de onderteekening Amsterdam in Rotterdam veranderd hebben, omdat hij waarschijnlijk Prof. Hofstede voor den auteur houdt, dien Prof. Hofstede, dien Van Vloten in zijne Levensbode eens zoo duchtig onder handen nam, en die bij zijn leven zijne onvoorzichtigheid om naar oefeningen van het Utrechtsche gewapende vrijcorps te gaan kijken met mishandeling moest boeten. De titel reeds van dit pamflet tegen de „Aanspraak" is sarcastisch, maar meer nog de inhoud; onder anderen zegt de patriottische schrijver: „De lasteringen en vervloekingen, waarmede men den (N.B.!) patriottischen, zachtzinnigen en vredelievenden Schryver van *deeze gepaste Aanspraak* overladen heeft, hebben hem verleid haar uit te geven met verdeedigende (N.B.!!) aanmerkingen." Niet minder fel is op die Aanspraak gebeten de Schrijver van het „Aanhangsel op de Bylage." (Vgl. bl. 46.) Hij houdt Hofstede ook voor den auteur, „welks verfoeilyk oproerig Pasquil" — zoo zegt hij tot Willem V — „u zendelingen langs de Straten, en zelfs in de publicque Kerken rondstrooiden; Gy kund het niet ontkennen, dat gy 'er niet van weet, was zulks niet na u zin geweest, dan behoorde gy publicq u ongenoegen daarover te hebben laten blyken, gelyk gy deedt over een ander Werkje, enkel maar geïntituleerd, AAN HET VOLK VAN NEDERLAND; een werkje dat men voor een onwaardeerbaar kleinood moog achten, enz." Dat Willem V zich bepaald over ons libel heeft uitgelaten, is mij onbekend, behalve dat v. d. Aa, die na 's vorsten dood hem door allerlei anecdoten verheerlijkt, vertelt, hoe Z. H., het in handen gekregen hebbende, derwijze ontroerd was, dat men voor de gevolgen beducht werd. „Dan, spoedig verkreeg zyne

geduldige Ziele haare gewone effenbaarheid, onder dit leed, en den onverdraaglyksten hoon weder, daar Hy zich van de aangetygde gruwelen volkomen vrykennende, zyne zaak en lot aan God beval, en het oog ten hemel slaande uitriep: Hemelsche Vader! vergeef deze lasteringen aan myne bitterste vyanden, want zy weten niet wat zy doen." Willem V heeft eerst bij de Staten over de losbandigheid der pers geklaagd, nadat er nog wel heel wat anders in 't licht was gekomen dan „Aan het Volk van Nederland."

Tegen „de gepaste Aanspraak", om tot haar terug te keeren, had zich verzet Mr. Calkoen in zijn nameloos uitgegeven „Politiek Sistema van de stad van Amsterdam." Dit, zegt „de ouderwetse Patriot" weêr op zijne beurt, was de oorzaak van alles. Zeker gaf het Van Goens aanleiding tot zijn zeer berucht „Politiek Vertoog over het waar Systema van Amsterdam, uit de papieren van een regent van eene voorname stad in een der landprovinciën," waarin hij Amsterdam deerlijk havende over zijne houding na het ontdekken der papieren van Laurens. Maar het had toch kwalijk zijn pensionaris van Berckel in den steek kunnen laten en de macht der steden en provinciën in buitenlandsche zaken was immers volstrekt geene uitgemaakte zaak. Als een dolle echter ging Van Goens voort, gaf „de Geest van zijn Politiek Vertoog" uit en weldra het vinnig pamflet: „de zeven dorpen in brand of de historie van de oliekoeken," terwijl zijn Vertoog op de hardste wijze werd behandeld in de „Brieven van Candidus (Irhoven van Dam)", van wien Van Goens zegt, dat hij, toen nog student en huisonderwijzer te Utrecht, een kwâjongen is. Men begrijpt dus licht, dat ook de stadhouderlijke partij op 't punt van libellen bij de verschijning der plakkaten een bezoedeld verleden had, en dat de patriotten vroegen: mag men alles tegen Amsterdam en niets tegen den Prins zeggen? Evenzeer, dat Van Goens in zijn „Ouderwetse Nederlandsche Patriot" liet drukken: „de geest van *paskwillen*, die in den tyd van twee jaren onder ons tot een trap gestegen is, waarvan geen land in eenig tydstip ooit een voorbeeld heeft gegeeven" en „de meeste paskwillen zyn niet altoos *volstrekt* van ALLEN grond ontbloot." En al spreekt hij van „ons weekblad, 't geen tog volgens desselfs hoofdoogmerk byzonder tegen de licentie der Libellen gericht is" het komt ook in „ons weekblad" niet tot eene juiste distinctie van hetgeen al dan niet licentie is. Van Goens zou zeker breideling van de losbandige pers, in zoover zij zijn persoon aanviel, gewenscht hebben, want hij kreeg meer dan ruim zijn deel, toen de uitgave van zijn weekblad tegen 't einde van 1781 wegens zijne ziekte en oneenigheid der redacteuren over het toelaten als medewerkers van de kerkelijke partij, van welke hij niet gediend beliefde, voor een tijd gestaakt werd! Wat werd zijne uitvaart toen belachelijk door de libelschrijvers gevierd! Intusschen, als men weêr levend geworden, week aan week eene soort van pamflet in de wereld zendt, kan men over anderen moeielijk klagen. Wel levert hij ook belangrijke, zelfs nu nog zeer lezenswaardige stukken in N°. XXI „over het Romeinsche recht op het punt der pasquillen" en in N°. XXII over „de Engelsche wetten tegen

de libellen," maar besluit zijn arbeid in het aanhangsel op N°. LXV — zooals hij zegt — met een gordijn te trekken over de verscheidene maar al te wereldkundige en beklagenswaardige oorzaken, waardoor dit goede werk (de beteugeling der pers) gestremd is. Toch kan hij niet nalaten het gordijn even op te halen. „Er is eene verdervende hand in den lande — de onuitroeibare Loevensteinsche factie. Zy had in den tegenwoordigen tyd geen ander wapen by de hand dan de *licentie der Libellen.* Zy telt onder hare volgers beampte personen en hoofden of Ministers van lichamen van regering." Het eenige redmiddel, dat Van Goens weet, is „geene NAMELOOZE geschriften meer over publieke zaken!" Fraai gevonden voorwaar door iemand, die zoolang de anonymiteit gebruikt, nu echter haar niet meer van nooden had, daar hij ophield zijn weekblad te schrijven.

En waren de redeneeringen van „le Politique hollandais" aannemelijker en gezonder? Hij verwacht zooveel kwaad niet van schrijvers, die door de drukpers openlijk voor hunne denkbeelden uitkomen; er is immers gelegenheid om hen te wederleggen. Demagogen, die oproerige toespraken houden doen veel meer kwaad. Hierin is hij geheel van hetzelfde gevoelen als Jhr. v. d. Capellen, die in de voorrede zijner vertaling van „Price, Aanmerkingen over den aart der burgerlyke vryheid" reeds gezegd had: „De schryver verlicht alleen het *koele* verstand; daar de *redenaar* de *brandende* hartstogten bewerkt, en zyne toehoorders gereedlyk tot daadlykheden vervoert." Credat Judaeus Apella! alsof de „littera scripta quae manet" geen diepen en blijvenden indruk maakt; ons „Aan het Volk van Nederland" werkt nog na! De „Politique hollandais" acht ondertusschen de plakkaten tegen dit libel niet strijdig met zijne denkbeelden van drukpersvrijheid. Hij stemt er wel in sommige punten meê overeen, maar heeft er direct noch indirect deel aan, en, ofschoon hij oordeelt, dat vervolging van de drukpers het laatste middel is, dat een tiran aanwendt, en dat niet het portret van hooggeplaatsten maar hun gedrag onheil aanbrengt, keurt hij toch de plakkaten tegen „Aan het Volk van Nederland" goed, want men moet vrijheid hebben om alles te drukken, maar onder verantwoordelijkheid van schrijver en drukker. Daarom evenwel acht hij het aanbrengen van den schrijver nog geen bewijs van vaderlandsliefde, daar deze niet eischt dat men zich onteere en dat doet men zich door aanbrenger te zijn.

De zaak der drukpersvrijheid was aan de orde. Dat kunt ge ook zien in het „Concept-Request van Burgers en Ingezeetenen van Zuid- en Noord-Holland aan HunEd. Gr.Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland in 's Hage op het Binnenhof gevonden," 15 blz. 8°, dat met genoegen heette te bemerken in 't laatst van Nov. 1781 (want het noemt de Ouderwets Ned. Patriot N°. 13, verschenen 10 Nov. onder de jongste weekbladen) uit het plakkaat tegen „Aan het Volk van Nederland" de waakzaamheid van H.Ed. GrootMog., maar het *al zeer scherp*, en *juist niet volgens alle regels van de Burgerlijke Vrijheid* vond opgemaakt en ook plakkaten tegen de tegenpartij, Van Goens, Luzac, enz. verzocht, omdat,

gelijk het betoogt, burgers in hun Regent beleedigd worden.

Bracht misschien het Genootschap Amore Patriae in zijn tweede nommer, bevattende „Consideratiën in hoeverre het verbieden van naamlooze geschriften dienstig is, en welke daar onder moeten begrepen worden" de zaak wat verder? Op de keerzijde van het titelblad staat: *dicere verum quid vetat?* al weêr zonder het *ridendo* er bij, dat tot afwisseling wel eens noodig ware geweest. Nu, wij zullen het dan zonder *ridendo* moeten stellen: waar is in deze pamfletten een grein *geest*? Wij luisteren, Amore Patriae! Wat hebt gij te zeggen? Dit, mijn lezer! Alle naamlooze geschriften over staatszaken verbieden is al te sterk. Er zijn drie soorten. Vooreerst staatsstukken; die mag men niet verborgen houden, want regeeringsleden zijn slechts gemachtigden van het volk; vervolgens geschriften om de ware verhouding en kenmerken der partijen in 't licht te stellen, zooals „het systema der stad Amsterdam" al heet het bij den schrijver van het „Politiek Vertoog" een *blauwboekje.* Dat is het „Politiek Vertoog" zelf, al is het gedrukt in folio; de auteur is beklagenswaardig omdat hij zijn verlicht oordeel en vernuft tot zulk een vuil werk gebruikt heeft. Zijn werk is een *blauwboekje*, omdat hij gebruik gemaakt heeft van „aanhaelingen, oneigen aan de te bewyzene zaken en niet alleen de Amsterdamsche regeering van eeuwen herwaarts, maar de tegenswoordige Regenten zelve mishandeld heeft." Tot deze *tweede* soort rekent het genootschap ook den „Post VAN den Neder-Rhyn." De *derde*, twist- en lasterschriften, moest ongedrukt blijven. Daartoe behooren „alle zulke, die ingerigt zyn, om de Gemeenten tegens eenige Leeden of tegens eene geheele Party aan te hitsen en op te stooken" zooals „het Politiek Vertoog" en... (let wel, 't is hun ernst *dicere verum*, schoon niet *ridendo*), Aan het Volk van Nederland, dat dezelfde hatelijke gevoelens koestert tegen de Stadhouders als 't Vertoog tegen Amsterdam. Schrijvers van zulke geschriften moeten beschouwd worden als Vijanden van den Staat en behandeld worden als Landverraders, want die geschriften zijn „Moordpriemen". Die van de *tweede* soort mogen naamloos uitkomen; hunne namen zouden den schrijvers meer nadeel veroorzaken dan der maatschappij voordeel, en zij zullen dan ook naar hun inhoud beoordeeld worden. Wierden altoos namen gevergd, dan zouden de schrijvers der machtigste partij iets voor hebben, want waarom zouden zij hun naam verzwijgen, zooals b.v. die van 't „Politiek Vertoog"? Hij is toch bekend en wordt verheerlijkt. Hij verdiende echter even goed als de schrijver van „Aan het Volk van Nederland" plakkaten. — Waarlijk, het doet ons goed in *Amore Patriae* een geest van onbevangenheid en objectiviteit te zien werken. Partijzucht had dus in 1781 nog niet alle oogen verblind. Ofschoon Patriotten nemen de leden van dit genootschap ons libel niet voor hunne rekening.

Diep gaan zij anders niet in hunne beschouwing der materie van de vrijheid der drukpers; toch dieper dan „een citadin van Oeltjes-Plaat" die „een brief van een bestendige Leezer van de Watergraef-Meerse Courant aan den Schryver van dezelve" be-

antwoordt en zegt: „Men doet die Rammelaars te veel attentie aan, met die Brochures te verbieden; wat is d'Orange Boom? wat is je aanspraak, wat is je gekroonde Leeuw? niets anders dan miseri." Vrij wat degelijker dan dit vod van den „citadin van Oeltjes-Plaat" (men zal mij verplichten met de mededeeling, wat dit beteekent) is „Onderzoek over de Vryheid, van zyne Gevoelens mede te deelen. Gedrukt in 't land der vryheid, Ten beste van het Algemeen. Met Privilegie van alle waare Filosofen. Te bekomen te Amsterdam by F. Rosart, 1782." 't Is eene vertaling van een Fransch boekje uit 1747 en 1748, vrij wijsgeerig geschreven en komende tot de slotsom „dat men een ieder den vrijdom moet laten om zyne Gevoelens mede te deelen."

De plakkaten, die dit wilden verhinderen, waren dus, zooals wij zagen en nu leerden begrijpen, van weinig kracht. De Post NAAR merkte heel wijs op: „zo lang de Heeren Staten der *zeven* Provincien in dezen niet éne lyn trekken, en niet *volstrekt willen*, dat dezelve een einde nemen," kunnen de pamfletten niet geweerd worden; en vrij sarcastisch, als hij spreekt van het plakkaat tegen den „Brief over de ware oorzaak van 's Lands ongeval": „naar welke personen denkelyk met geen minder ernst gezogt zal worden dan naar den Maker, den Drukker, en de *Uit*gevers of *verkopers* van den befaamden *Briev aan het Volk van Nederland.*" Die oolijke Post NAAR!

Och, het was der Overheid weinig ernst met die scherpe plakkaten; zij moesten dienst doen om activiteit te bewijzen. Verbeeldt u: die activiteit deed er eens een uitvaardigen alleen op den naam af tegen een ongelezen boekje, „het Vervolg der Oranjeboomen" dat voor patriottisch gold, omdat de Oranjeboomen het waren. Men liep zich zelf voorbij uit puren ijver! En alzoo werd „Aan het Volk van Nederland" verspreid en gelezen, totdat de omwenteling van 1787 het naar verborgen schuilhoeken verbande of met vluchtende Patriotten naar buiten 's lands, waar het de lievelingslectuur was en het troostboek van menigen armen balling. Nauwelijks echter waren de zaken in 1795 weder omgekeerd, of onze uitgave H kwam openlijk in 't licht en wierp den beklagenswaardigen Stadhouder nog een vloek achterna.

Wij, die de geschiedenis van het boekje volgden, voelen ons gelukkig, onder bepalingen te leven, reeds door „le Politique hollandais" aan de hand gedaan, en te mogen schrijven alles wat wij willen, maar nooit iets zonder naam van auteur of drukker of uitgever, opdat de Wet, die verbiedt te lasteren met spreken, door schrijven niet overtreden worde.

IV.

Wij zijn tot het belangrijkst gedeelte van ons onderzoek gekomen. De pers, die het libel drukte en de persen, die het nadrukten, hebben wij gevonden, maar wie was de schrijver? Alle plakkaten hebben niets mogen uitwerken om zijn naam aan 't licht te brengen; 't was en 't is nog een geheim, wie eigenlijk „Aan het Volk van Nederland" geschreven heeft. *Zou* zijn naam niet meer te ontdekken zijn? . . . Duizenden guldens als voor eene eeuw kunt ge niet meer als loon verwachten, zoo gij hem openbaar maakt, maar daar is een loon, meer dan goud waard, in de voldoening gevonden te hebben wat zoo lang verborgen bleef. En de blaam van aanbrenger te zijn, die het genot van al dat goud moest vergallen, zal niet meer rusten op hem, die in deze duistere zaak eenig licht verspreidt. Laat ons zien, hoe ver wij komen.

Er is natuurlijk van den beginne af aan gegist en men heeft namen genoemd. Onder dezen ook dien van den welbekenden Patriot Wybo Fynje, schrijver van „de Delftsche historische Courant". Ik kan waarlijk niet gissen waarom, tenzij dan omdat hij van het „Mennoniten-vee" was, zooals men in die dagen zeide; want algemeen geloofde men, dat dit schandboek was opgeborreld uit den boezem dier secte, waartoe ook V. d. Kemp behoorde, die zich genoeg liet zien als ijverig Patriot en algemeen geacht werd de verspreider van het libel te zijn. Met hem kwam de ex-leeraar der Deventersche Doopsgezinden, Wybo Fynje, die te Delft voor het patriottisme leefde, van zelf op de tong. Hoe lag het voor de hand den een voor verspreider, den ander voor schrijver te houden! Maar het was niet meer dan een gerucht, door niets bevestigd en daarom ook weldra prijsgegeven. Zoo is 't ook met Candidus (Irhoven v. Dam), den antagonist van v. Goens, over wien tegenwoordig de Heer Ising belangrijke artikelen schrijft in „Nederland." Wat deze (ald. 1886, N°. 2, 148) over den stijl van Candidus zegt maakt hem als auteur van ons libel onmogelijk.

Meer dan Fynje en Candidus heeft V. d. Kemp zelf onder verdenking gestaan, niet alleen verspreider maar zelf auteur te zijn geweest. Reeds vernamen wij dat de „Lanterne magique" hem verdacht er alles van te weten, en „de Ouderwetse Ned. Patriot" doelt niet onduidelijk op hem, als hij reeds in een brief uit Amsterdam, d.d. 31 Oct. 1781 over het libel den schrijver van dien brief laat zeggen, dat hij niet geflatteerd is door den lof daarin aan zijne stad gegeven; te meer (minder) daar dit oproerig geschrift gevloeid schijnt te zijn uit de pen „van eene dier Secten, welke voormaals zoo veel verwarring in Kerk en Staat hebben veroorzaakt." Er was alle reden tot de verdenking, want in de zaak van Van der Capellen, die aanleiding gaf tot de hevigste verwijten tegen den Prins, had niemand zich meer op den voorgrond gesteld dan deze zelfde Van der Kemp; hij had met de grootste zorg alle stukken er toe betrekkelijk, verzameld en uitgegeven. Mr. van Doorninck zegt dan ook nog in zijne „Vermomde en naamlooze schrijvers" (II, 5): „Waarschijn-

lijk was Fr. Adr. v. d. Kemp de schrijver." De Bosch Kemper in zijne letterkundige aanteekeningen op de „Handleiding van de Wetenschap der zamenleving en van het staatsrecht" (bl. 241) twijfelt er aan, op grond van de door V. d. Kemp gegeven redenen van zijn bedanken voor de vrijwillige schutterij te Leiden in 1785. En wat heeft hij dan toen gezegd? Volgens Wagenaars Vervolgen (X, 150), „dat hy zich nooit tegen den Stadhouder had verzet, alleen om hem te vernederen, nog minder om door het vernietigen der Stadhouderlyke macht een brozen zetel op te richten voor weinige zwakke Aristocraten; in alles bedoelde hy aan het misbruikt gezag palen te zetten, in alles 's volks heil en het verlorene recht weêr te geven." Maar er is in deze bewering geen strijd met den inhoud van het pamflet; hij zegt immers den Prins vernederd te hebben, al was 't met een goed doel; hij heeft het stadhouderschap niet willen vernielen, ofschoon hij de wijze, waarop het bekleed was en werd, veroordeelde als strijdig met het volksbelang. Neen, op grond van den inhoud ontzeg ik het libel met de Bosch Kemper aan V. d. Kemp niet; hij heeft over de zaken der Republiek volkomen gedacht als de schrijver er van. En toch, hij is de schrijver niet geweest. Dr. Hartog heeft met zijn scherpziend oog terstond opgemerkt en daarna duidelijk aangewezen, langs welken weg wij hierin tot eenige zekerheid kunnen komen, als hij van den schrijver van „Aan het Volk van Nederland" in „Een vurig Patriot" (Gids 1876) verklaart: „Een man van talent was het zeker; uit een stilistisch oogpunt bezien, heeft het boekje groote verdiensten, en zonder v. d. Kemp te kort te doen, die ook in dit opzicht meer dan de gewone maat heeft, zou ik durven zeggen, dat hij het zoo niet kon."

Volkomen wáar en naar recht. Ik heb veel van V. d. Kemp gelezen en 's mans veelszins zuiveren en krachtigen stijl, althans voor de dagen, waarin hij leefde, bewonderd, maar zooals de schrijver van het libel kon hij het niet. Wilt gij de hoogte kennen, waartoe hij was opgeklommen? Ik heb bij hem niets beters gevonden dan hetgeen ik u wil mededeelen uit zijne biddagsleerrede van het jaar 1782, ter zake dat Engeland Mr. van Berckel, Pensionaris der stad Amsterdam, dien hij een Vader des Vaderlands noemt, ter straffe gevorderd heeft na het vinden der papieren van Laurens.

„En dit Mede Burgers!" — zoo spreekt de redenaar — „hebben wy aangehoord, als of wy Hem niet kenden — en dit hebben wy verdragen, zonder een blyk te toonen van ons misnoegen! Hy trouwens! was het, wien men durfde beschuldigen, schoon Hy voor het welzyn van ons VADERLAND waakte en den last zyner Meesters getrouwelyk volvoerde! Hy was het, dien men uitkipte voor het doel eener bloedige wraeke. En wat ging ons dit aen, Myne Vrienden! Wat gaet ons dat aen, of onze buurman sneeve? Wy alleen kunnen het niet veranderen; en het zal onzen tijd wel uithouden. Onzinnigen! de tyd nadert, dat uwe traenen vermengd zullen worden met die uwer Mede-Burgers. De ure koomt, in welke Gy en uwe Kinderen zult deelen in de algemeene rampen, in welke de Uwe door den dubbelverdienden vloek verzwaerd zullen worden, met welken Gy door hun zult worden beladen! — Hoe laeg zyn wy gezonken, Myne Vrinden!

Beroofd van een gedeelte onzer bezittingen, moeten wy de bewaring der sleutels van het Oost en West aen onze Vrienden betrouwen, terwyl duizenden gewapende Huurlingen, werkeloos, rondom ons waeren, de verslagenheid vergrooten, en ons tot een aenhoudend verwyt onzer lafhartigheid strekken; daer onze dappere Voorvaderen, ook dan, zich zelven verdedigden, wanneer zy geweldig werden aangetast: Maer hoe dwaele ik Mede Burgers! Wy betalen die Huurlingen, om voor ons te waken, om onze goederen, onze waerdste panden, voor ons te bewaren; die zorg rust op hunne schouderen: Waerom zouden wy ons bekommeren, daer wy veilig, in derzelver schaduwe rusten? Weg dan kommer volle vreeze, alleen voor den jaloerschen Gemeenebest-gezinden geschaepen! Zy immers, welken wy ter onzer verdediging riepen, zullen ons niet kwellen, ontrusten; zy, welken wy met den dolk, ter onzer bescherming, wapenden, zullen ons dezen niet in de slaep in het harte wringen!"

Dit is zeker niet kwaad gezegd; de ironie is niet onaardig, het sarcasme verre van verwerpelijk; maar als ik na dit gelezen te hebben, de toespraak aan Willem V herlees en „ce style mâle et vigoureux" bewonder, dan zeg ik met Dr. Hartog „dat v. d. Kemp het zóó niet kon." De gaaf van krachtig en puntig te gelijk te spreken is de zijne niet. Heeft men stilisten van den eersten en van den tweeden rang, dan geven wij dezen misschien aan V. d. Kemp, maar genen, waaraan wij bij het lezen van het libel hier en daar denken, achten wij voor hem bepaald te hoog. Er is eene andere hand aan 't werk geweest dan de zijne.

Maar als hij het zóo niet kon — wie dan in die dagen wèl? Op den weg, dien Dr. Hartog ons wees, gaan wij immers van zelf voort en aan het zoeken. Laat ons zien! Swildens? Maar wie hem onder het uitnemend geleide van Mr. Boeles leerde kennen, bemerkte tevens dat zijn stijl verre van krachtig en puntig is en denkt niet langer aan dezen ongelukkigen dienstknecht der patriottische heeren van dien tijd. Een oogenblik — want waaraan denkt men *niet*, als men zoekt? — komt Betje Wolf, die zoo geestig Hollandsch schrijft, u misschien voor den geest, te meer daar haar vertrek met Aagje in 1788 uit den lande, het vermoeden wettigt, dat haar geweten niet zuiver was, al vierde zij met een vroolijk liedje in 1783 den elfden jaardag van het erfstadhoudertje en al zegt Van Vloten, dat het eenvoudig was, dewijl zij te weinig vrede had met den gewelddadigen ommekeer, in het najaar van 1787 door de Pruisische wapenen te weeg gebracht. Betje was althans ondeugend genoeg om een pamflet te schrijven, en stond in die dagen onder verdenking, dat zij de schrijfster was van zekere Engelsche en Schotsche Catechismussen. Ziet slechts den brief van A. Deken ter harer verdediging geschreven en gedateerd 14 Augustus 1781, uitgegeven in 's-Gravenhage bij J. v. Cleef, gr. 8°. 13 blz., waarin zij hare vriendin overeenkomstig dezer eigene maar door het publiek niet aangenomene betuiging onschuldig verklaart. Of Betje de Catechismussen had kunnen schrijven, weet ik niet; maar tot het opstellen van „Aan het Volk van Nederland" was zij zeker even onbekwaam als de schrijver daarvan tot het samenstellen van Sara Burgerhart of Willem Leevend.

't Verschil van beider genre is te groot. En bedenk dan, welk rechtvaardig oordeel Busken Huët (Oude Romans, II, 210) over Betje's stijl uitsprak: „de uitdrukking krijgertje spelend met de gedachte, weet deze niet altijd in te halen en te vangen." Immers bij den schrijver van het pamflet houden gedachte en uitdrukking bijna altoos elkander trouw gezelschap.

Maar wie was het dan? Wie kon het dan wèl zóo en deed het ook zóo? Waarschijnlijk is het toch niet, dat, wie het zóo kon, zich in die dagen nooit elders liet hooren. Klinkt nergens diezelfde toon?

Hebt ge hem nog in 't oor, mijn lezer! Zoo niet, herlees eens en dan overluid de toespraak aan Willem V, en, terwijl de indruk daarvan versch is, hoor wat zeker Regent sprak in de Staten Vergadering zijner provincie, omdat hij zijn recht verkort achtte, daar hij geen schriftelijk voorstel mocht doen, noch het in de notulen laten inlasschen.

„Wat toch kan U, EdelM. heeren" — zoo luidde zijne taal — „beweegen om my steeds tot eene uitzondering van den algemeenen regel te maaken? Waar mede toch, kan Ik, en juist Ik alleen, allen eisch op die toegeevendheid en heuschheid, die de Leden van eene zelfde Regeering zich onderling schuldig zijn, verbeurd hebben? — Zien UEdelMog., — ziet gy Heeren van de Ridderschap niet, dat alle onze Voorregten, alle onze Bezittingen, alles wat ons dierbaar is, onzeker worden, en op losse schroeven komen te staan, zo wanneer het grootste voorregt, dat ooit in een Burgermaatschappy kan genooten worden, het regt, naamlyk, van, uit kragt der geboorte, tot de Regeering geroepen te zyn, niet meer heilig is? — — — Maar, zo niet, zo in dit Stuk niets gevonden wordt, dan eene pligtlyke, eene hoognoodige, eene gepaste pooging, om ons Staatsgestel te behouden, en, zo lang doenlyk, te verhinderen, dat het niet nederstorte over dezelfde zyde, naa welke meest alle Regeeringen van dit ons wel eer zo vry Werelddeel zo onwederstaanbaar overhellen, zo *reclameere* ik het Regt dat de Leden deezer Vergaderinge toekomt, en zonder eene onbelemmerde uitoefening van 't welke wy niets anders zouden zyn dan veragtlyke Leden van eenen spraakloozen Raad, volkomen gelyk aan dien van 't slaafsche *Rome*, ten tyde der Keizeren. — Dat, *in een Vrye Republiek*, *de Gemoederen en de Tongen behooren vry te zyn*, was eene waarspreuk, die, en ziet! zo veel vermag de kragt der Waarheid, zelfs het Ondier Tiberius, ter keele uitvloog; — en, zou my dan, in een Land, 't welk met dien schoonen naam praalt, belet worden, voor te stellen, 't geen ik oordeele ten welzyn des Gemeenebest te strekken?"

Welnu, wat dunkt u? Lees dit overluid en daarna eenige perioden van de toespraak aan Willem V — gij kùnt u met mij zeker geheel bedriegen, maar is deze niet dezelfde, hoogstwaarschijnlijk dezelfde, dien wij hier èn daar hooren spreken? Wie ons libel schreef zij dan onbekend, maar die toespraak in de Staten zijner provincie (Wagenaar, Vervolgen I, 148 v.) was van

JHR. JOAN DERK VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL.

„Van der Capellen schrijver van „Aan het Volk van Nederland!?" "

Waarom niet?... Gij acht hem daarvoor te verheven en te edel; hij staat bij u te hoog, om ooit zijne hand te hebben kunnen leenen tot het schrijven van een pamflet, van dit libel.

Indien iemand, ik acht hem hoog en, naar ik meen, niet zonder grond, daar ik nu geruimen tijd in het vaderland zijner dagen geleefd heb, hem in zijne gangen gevolgd ben, hem veel heb hooren spreken, en niet alleen wat hij deed en wat hij sprak, maar ook wat vriend en vijand van hem oordeelden, gewikt en gewogen heb. Heeft volgens het eenstemmig getuigenis van bijna allen, die hem genoemd hebben, deze man, uit edelen Gelderschen stam den 2den November 1741 geboren, zijn bloed eer aangedaan, ik oordeel desgelijks. Met Van Kampen acht ik hem „een onzer welmeenendste, warmste en ijverigste vaderlanders" en, schoon ik niet blind ben voor zijne gebreken, den lof van De Bosch Kemper te karig, dat hij „niet zonder opregte vaderlandsliefde" was. Wie zijne redevoeringen en brieven leest, voelt dat hetgeen flink gesproken en recht door zee gehandeld werd alleen hem behaagde, en dat de diepste afkeer hem bezielde tegen draaien, knoeien en wat zoo eigenaardig „werken" voor of tegen iets heet en altoos de heimelijkheid noodig heeft. Hij was ongeschikt voor slangenlist en haakte naar duivenoprechtheid. Al is de Heer van Ittersum zijn neef — dat deze onwettig is aangesteld tot Burgemeester van Kampen, daarvoor komt hij ruiterlijk uit in zijne rede over „de provinciale commissien" (Wagenaar, Verv. I, 140 vv.), in welke rede deze woorden den oprechten, door en door eerlijken man goed kenmerken: „'t Is waar, Edel Mogende Heeren! zommigen geeven voor dat dit maaken der *Nominatien* eene niets beteekenende *Ceremonie* is; — 't zy zo: doch wy hebben in de tegenwoordigheid van een Alweetend God, wien het zeker niet overschillig kan zyn, ten Getuigen geroepen te worden, over eene Verbintenis, die wy niet zouden denken te volbrengen, deeze *niets betekenende Ceremonie* bezwooren; en hier door alleen wordt dezelve reeds eene zaake van het hoogste gewigt." — Ongelukkige, die met dit beginsel moet verkeeren in de menschenwereld, niet bij machte zonder geven en nemen te *be*staan; en die in haar verkeerende niets van diplomatie *ver*staat, maar recht en slecht uw weg wilt gaan; dubbel ongelukkige in de Republiek dier dagen, vol van „insluipselen", tegen welke ge niet kondt nalaten u te verzetten: op smart en verbittering moest uw streven u te staan komen, en wij begrijpen hoe het in u begon te koken, totdat ge eindelijk dacht: *semper ego auditor tantum?*

Toch blijft het zeer onedel Willem V te belasteren en den edelen V. d. Capellen onwaardig. Gewis! hem onwaardig, maar hierom in hem niet onmogelijk. Wie kon meer dan de Prins zijn hevigen afkeer wekken? Er moet al zeer vroeg iets gebeurd zijn, dat verwijdering veroorzaakte tusschen de V. d. Capellen's en het hof: eene liefdesgeschiedenis van zijn neef T. d. Marsch moet kwaad bloed gezet hebben. Al ware dit echter niet geschied, — de Prins en Jhr. Joan Derk voegden in geen enkel opzicht bij elkaâr. Stelt u den fieren edelman voor, die goed wist wat hij wilde en tegenover hem den Vorst, wien, zelfs volgens zijn

vurigen bewonderaar Bilderdijk, dat vertrouwen in zich zelven ontbrak, dat in een vorst aan het hoofd van een staat geplaatst noodig is, die duizenden maatregelen ten halve nam, zijn eigen begrip mistrouwde en dobberde tusschen onvereenigbare opinien (Brieven van W. Bilderdijk, II, 98). En welken indruk moest persoonlijke ontmoeting met den Prins bij den Baron achterlaten, als gij u genen moet voorstellen, zoo als Mr. de Beaufort hem beschrijft (Gids 1875), zonder vorstelijk voorkomen, zeer onhandig, met dien glimlach, die, schier altijd om zijne uitpuilende lippen zwevende en de bolle wangen nog meer opblazende, aan de geheele uitdrukking van zijn gelaat iets onnoozels gaf; iemand, die, als hij er zich niet meer wist uit te redden, meesmuilend zweeg onder tallooze strijkaadjes en met een verlegen lachje? Ja, als zelfs de zoo oranjegezinde Post NAAR den Neder-Rhijn (N°. XXVI) in een droom over het land der katten, waarin de Leeuw (Willem V) regeert, bij vermelding van al het grievend onrecht hem aangedaan, schrijft: „zo knikte zelfs de Leeuw nog met den kop, en gaf te kennen dat het wel was," dan begrijpen wij, dat het voor den Baron *plus fort que lui* werd eenige sympathie voor zulk een Vorst, voor zulk een mensch te voelen, ja dat deze hem het voorwerp der allersterkste antipathie zijn moest.

Deze antipathie nu was niet weinig gevoed door hetgeen V. d. Capellen persoonlijk van den Prins had ondervonden. Onze Jonker was na een verblijf aan de Utrechtsche akademie, dat wij zeker niet te hard beoordeelen, als wij het slechts aan liefhebberij-studiën gewijd noemen, wel wat tegen den zin van zijn vader, die er hem te zwak toe oordeelde, in 1766 gehuwd met eene Overijselsche Freule Hillegonda Anna Bentinck van Wittestein, op wier kasteel hij de eerste jaren van hun huwelijk een privatiseerend leven leidde. Toen echter de dertig naderden, voelde hij, gelijk Mr. Sillem terecht vermoedt, behoefte om een nuttigen en met zijn stand overeenkomstigen werkkring te vervullen; en 't is onnoodig met V. d. Kemp, die daarna zijn warmste bewonderaar werd, te onderstellen, dat hij „de verflauwende stemme der stervende vryheid" om een redder hoorde roepen. Nu stond voor hem, als gehuwd met eene Overijselsche Freule en die al de vereischten bezat voor de toelating van een vreemd Ridder, de gelegenheid open om in de Ridderschap van Overijsel te worden opgenomen. Hij kocht dan in 1769 de havezathe de Bredenhorst in Salland onder Heino, vier uren van Deventer, die hij echter een jaar later weder verkocht, om zich in 't bezit te stellen van den Pol onder Staphorst, zoodat hij van toen af werd Jhr. Joan Derk v. d. Capellen tot den Pol. Niet gemakkelijk echter kreeg hij toegang tot de Ridderschap van Overijsel; 't was alsof de leden dier Ridderschap, zoo zij 't niet wisten, vermoedden, wat hun in V. d. Capellen's toetreding boven 't hoofd hing; zij trachtten althans, zoo lang zij maar konden, hem uit de vergadering der Staten te weren. En aan wien had hij zijne eindelijke toelating te danken? Aan niemand anders dan aan Willem V, die zooveel macht en invloed had in de Staten van Overijsel, dat hij slechts V. d. Capellen's aanspraken als bewezen behoefde te verklaren, om hem dadelijk over alle bezwaren te

doen triomfeeren. Misschien was wel dit vorstelijk gunstbewijs eene poging om de verwijdering tusschen den Stadhouder en de V. d. Capellen's weg te nemen; doch, zoo het dit was, dan is nooit poging meer mislukt. Allernatuurlijkst. Wat kon een man als den Baron sterker verbitteren dan zich te *moeten* laten bevoorrechten door iemand, die het voorwerp was zijner antipathie, door den Stadhouder, die hierin weder misbruik maakte van zijne macht? Dat het dien indruk gemaakt had ondervond Zijne Hoogheid, toen hij een jaar na de admissie, in 1773, Overijsel bezocht, want in zijne tegenwoordigheid hield V. d. Capellen eene krachtige rede tegen de vermeerdering der land- en drong op die der zeemacht aan. Dit was zoozeer tegen de inzichten en wenschen van den Prins, dat deze zeker Zwolle niet verliet voldaan over de door hem aangewende moeite om den Ridder eene plaats in de Statenvergadering te verzekeren. — Een paar jaar later eischte Engeland met het doel om daarmede de Amerikaansche opstandelingen te helpen bedwingen, op grond eener overeenkomst met de Republiek, de Schotsche brigade op, die bij haar in dienst was. Wie er zich voor verklaarde, V. d. Capellen in de Staten van Overijsel niet. „Krygsvolk te geven is hier party kiezen, dat gevaarlijke gevolgen na zich kon slepen," zoo begon zijn advies, dat hij tegen alle gewoonte in, reeds voor het uitbrengen er van, publiek had gemaakt, en op last der Staten, weêr uit de notulen gelicht moest worden. Wat de Baron was, allerminst meêgaande; en wie zijne rust en zijne eer lief heeft, moet in de wereld kunnen meêgaan, overal en altijd, maar moest het bepaald als Regent in die dagen.

Wederom nieuwe moeielijkheden in 1777. Er was een regeeringsreglement, dat van stadhouderlijke recommandatiën niets af wist; en hoe werden toch de posten vergeven? Immers alle op recommandatie van den Prins. V. d. Capellen kon dit niet lijdelijk aanzien en hield over dit „insluipsel" de rede, waarvan wij een gedeelte lazen (bl. 57) en die op zoo gelijken toon met „Aan het Volk van Nederland" gestemd is. Had hij nu slechts eenige meerdere instemming en ondersteuning gevonden; maar, behoudens een enkele medeafgevaardigde, stond hij alleen; zelfs de steun, dien Holland en Amsterdam hem later gaven, na het ontstaan der Amerikaansche verwikkelingen, was toen zijn deel nog niet. Moest zijne verbittering niet toenemen? Onbewimpeld spreekt hij haar uit, als zijner Memorie geene plaats wordt verleend in de notulen. „Ik ben thans" — zegt hij — „niet U.E.Mog. onderdaan -- Ik ben een Regent. — UEd. Mog. Mede-Regent.... Ik versmelte wanneer ik my herinnere, hoe UE. Mog.... hebben gelieven goed te vinden My EEN GEBOOREN REGENT *permissie* — vernederend woord! *permissie* te geven om te *adviseeren;* jae, 't is ongehoord! voor te schryven, hoe en wat ik adviseeren zal." Dit van zijne tegenstanders, in zijn oog creaturen en werktuigen van den Prins, te moeten ondervinden, was hem een gruwel.

De zaak echter, die de spanning tot haar uiterste moest brengen, was de behandeling der drostendiensten in 1778. Wij lezen er van in het libel, dat de Hertog deze schoone gelegen-

heid had afgewacht om zijn haat tegen den Baron te koelen. En die gelegenheid wàs schoon, want de belangen der medeafgevaardigden in de Staten van Overijsel waren met die drostendiensten gemoeid. Wat was de zaak? Afkoopbare diensten waren voor de drosten in de provincie eene bron van inkomst. De een noemde ze groot, de andere klein; dit doet er nu minder toe. Maar V. d. Capellen, die niemand ontzag en ook gaarne toonde, dat hij het niemand deed, bestreed dit misbruik op de krachtigste en welsprekendste wijze als tegennatuurlijk en aangekant tegen de vrijheid der maatschappelijke instellingen, ja als geheel onwettig, aangezien deze diensten reeds afgekocht waren. Zijne mederegenten toonden zich beleedigd en achtten, zoo niet zich zelven, dan toch het voorgeslacht belasterd. Zij eischten van hem, dat hij zijn vertoog zou intrekken met betuiging van leedwezen over de taxatoire expressiën er in vervat, en over de verspreiding er van door den druk; zoo niet, dan werd hij veroordeeld, „om zich tot uitdragt van zaaken uit de vergadering van Ridderschap en steden te ontthouden." Daar zat nu de gekortwiekte arend, nog levend ja, maar... gekortwiekt; V. d. Capellen Regent, o ja! nog altoos Regent, doch onschadelijk gemaakt; daar zat hij tot zwijgen gedoemd. En *zou* geen wenk uit 's-Hage invloed gehad hebben op deze toedracht der zaken?... Wij begrijpen, dat er eene geweldige stem „Aan het Volk van Nederland" zich luide in hem begon te verheffen!

Al luider en luider, hoe langer men zijne zaak op het sleeptouw houdt. Komt hij in 1779 en 1780 iets verder? Niets. Hij vernedert zich zelfs om bij den Prins recht in zijne zaak te vragen; te vergeefs; of al de boeren requesten voor hem indienen, 't baat niets; hij *blijft* van het bijwonen der Statenvergadering uitgesloten; en om de maat vol te meten, zenden de Staten in 1780 eene publicatie in de wereld, in welke de boeren *genadig* vergiffenis ontvangen, dat zij, verleid door anderen, requesten voor V. d. Capellen hebben gepresenteerd. De Edel Mogenden verklaren, dat het eene allerkennelijkste onwaarheid is, dat iemand der ingezetenen *ooit* een *penning* voor vrijdom van drostendiensten betaald heeft; en zoo wordt V. d. Capellen aan alle stadspoorten (behalve die van Zwolle) en aan alle kerkdeuren der geheele Provincie verklaard te zijn een bedrieger en verleider des volks. Verbaast het u reeds in een brief van Mei 1780, Willem V door hem den *dwingeland* te hooren noemen? — En nog werd zeer zeker deze hatelijke verhouding versterkt door het gebeurde met de uit zee opgevischte papieren van Laurens, tot welke ook twee brieven van V. d. Capellen behoorden, en die de Erfstadhouder met vrij wat vertooning ter vergadering van Hollands Staten inleverde. Hoe maakte deze zich door die daad en door het bij die gelegenheid gesprokene ook in V. d. Capellen's meening, meer en meer den spotnaam van den „teêrgeliefde" waardig, dien wij hem later in zijne brieven hooren gebruiken, als hij van Willem V spreekt! Zeker is het, dat hij na die beschuldiging des nachts uit Gelderland, waar hij 's zomers buiten was, naar

Amsterdam moest vluchten (Brief van V. d. Capellen aan Livingstone, 19 Mei 1781). En nu gevoelt elk nadenkende, dat eene toespraak „aan het Volk van Nederland" voor zulk een fier man als V. d. Capellen was, na ondervindingen als de zijne geene onmogelijkheid meer mag heeten.

Men zal tegenwerpen, dat verdraaiing der historische waarheid en voorbijzien van alles wat er goeds was in den Stadhouder toch onverklaarbaar blijft in een man van zoo edele inborst als V. d. Capellen, maar men vergeet drie belangrijke zaken, vooreerst den physieken toestand van den Baron, dan dat hij als mensch ook feilbaar was en eindelijk den waren aard van dit libel.

Om met het laatstgenoemde aan te vangen: wij zijn veel te gewoon alle libellen over één kam te scheren. Alsof Paul Louis Courier zijn delicieus „Pamphlet des Pamphlets" niet geschreven had, zijn wij nog veel te veel geneigd te denken en te zeggen: „vil pamphlétaire!" Is er dan geen onderscheid tusschen pamflet en pamflet, libel en libel? Laat ons een oogenblik stilstaan bij een ander, niet evenzeer maar toch vrij hoog gewaardeerd schotschrift dier dagen, bij den in 1782 uitgegeven „Brief over de waere oorzaek van 's Lands ongeval, gevonden tusschen Utrecht en Amersfoort om deszelfs merkwaerdigen inhoud met den druk gemeen gemaakt." Als iemand mij zeide, dat dit prul door een nobel mensch geschreven was, zou ik het voor gansch onmogelijk verklaren. Daarin klinkt nog een gansch andere toon dan in „Aan het Volk van Nederland," niet die der gloeiende verontwaardiging, die geene grenzen van recht en billijkheid meer kent, maar 't is van het begin tot het einde schelden en verdacht maken. „Zotte Willem" heet de stadhouder, en hij is de ondergeschoven zoon van een molenaarsknecht. „Eerlooze Castraat" is de eeretitel van den Hertog, of ook wel „de dikke schelm." In ons libel vindt ge geene perioden als de beide volgende: „de goddelyke wraeke, die zulke euveldaeden een gruwel zyn, zal Willem en zyne snoodaerts gewis vervolgen — treffen! —" „Dat ik my voor eene oogenblik bedaere! myne pen zou my in de hand besterven, zo ik naer waerheid het afschuwelyke van dezen Booswigt wilde schetzen. Ik ben zoo vol, myn Vriend! van de godvergetene verraderlyke streeken van het goddelooze Oranje Rot, dat ik my niet kan weerhouden myn hart eens regt tegen u uitteboezemen." Eindelijk heet Willem V een monster, dat dient te worden vermoord. Neen, zoo spreekt ons libel niet. De toon, die er in heerscht, zij niet die van den geslepen diplomaat, maar 't is toch ook in 't geheel niet de platte, onbeschaafde, die het laagste plebs kan bekoren; 't is op en top de toon van een diep verontwaardigden Overijselschen edelman. En mogen er harde, krasse dingen in gezegd worden, grove onwaarheden zelfs, er is in de *wijze* van aanval altijd nog iets edels; vergeleken met de pamfletten van dien tijd, is het nog een fatsoenlijk, waardig stuk, dat daarom heel goed uit de pen van Jonkheer Joan Derk kan gevloeid zijn.

Of ik dan die schreeuwende onrechtvaardigheden tegen Oranje kan overeenbrengen met het edel karakter van V. d. Capellen?

Bedenk eens, hoe hij door omstandigheden en ondervindingen overprikkeld zijn moest, en.... vergeet vooral niet daarbij zijn physiek gestel in rekening te brengen. Al hoort ge, naar uw oordeel, voor de balie misbruik maken van de leer, dat de toestand des lichaams op dien der ziel werkt, tengevolge waarvan misdaad en krankzinnigheid synoniem dreigen te worden, schroom daarom het rechte gebruik dier leer niet. Baron v. d. Capellen heeft als zeer velen en meer dan de meesten met zijn lichaam te worstelen gehad. De schuld daarvan schijnt voor een groot deel gerust te hebben op den anders door hem dankbaar herdachten Jungius, Rector der Latijnsche school te 's-Hertogenbosch, waar hij Mei 1752 in het album werd ingeschreven. Deze toch gaf hem, gelijk helaas tegenwoordig nog wel op scholen en zelfs gymnasia pleegt te geschieden, geen verlof om zich te verwijderen, als hij er behoefte aan had, en legde alzoo bij hem den grondslag tot een ingewandslijden, dat hem met een vaak overprikkeld zenuwgestel het leven deed doorgaan, en later in een rhumatische ziekte ontaardende of hiermede verbonden, een einde aan zijn 43-jarig leven maakte. Aandoenlijk zijn de klachten, die men hem reeds in 1777 in de inleiding tot den tweeden druk zijner vertaling van Price en overal in zijne brieven hoort uiten. Hij laat in die inleiding Locke, Hutcheson, Franklin en Burgh in de plaats van zich zelven spreken, want „eene verdrietige lighaams ongesteldheid, die gewoon is hem gedurende een groot gedeelte van zynen leeftyd alle hersenwerk onmogelyk te maken" verhindert hem. Maar vroeger reeds hoort gij dezelfde klachten en zij herhalen zich voortdurend. Aan P. Paulus schrijft hij, d.d. 4 Dec. 1776, nog maar 35 jaar oud zijnde, met de vertaling zooveel spoed gemaakt te hebben, dat zijne zwakke en gekrenkte vermogens, toen het op het vervaardigen van een klein voorberichtje aankwam, zich geheel uitgeput vonden. Verder, dat hij door dien brief te schrijven doodaf is. Hij wenscht dien ook terug te ontvangen, om te weten wat hij schreef, want zijn geheugen is zoo ongeloofelijk zwak, dat hem zelfs dit terstond ontschiet. In een lateren brief meldt hij een bezoek van zijne gewone ongesteldheid, en in Juli 1779 schrijft hij naar een stil en ambteloos leven te verlangen, en dit wel te meer, daar hij duidelijk bespeurt, dat hij, schoon pas 38 jaren oud, inderdaad reeds versleten is. Ziekte, veel werken en een overmaat van verdriet hebben hem vóor zijn tijd oud gemaakt; inzonderheid ondervindt hij dagelijks, dat zijne zielsvermogens sterk zijn afgenomen. Zijn geheugen is zeer verzwakt en hij is in 't geheel niet meer geschikt tot bezigheden, die de minste inspanning vereischen. Rust is derhalve het eenige wat hij verlangt en wat hem dient. In 1781, het jaar der verschijning van ons libel, is het met hem nog niets beter, want, nadat hij 6 Mei naar zijn buitengoed is vertrokken, bericht hij wèl te zijn overgekomen, doch dood vermoeid van drie dagen te paard te zitten, „dat egter schande is voor een jong karel van 40 jaaren." Er is iets van Bilderdijk in deze herhaalde klachten over den gezondheidstoestand, en wij beklagen den armen man, die zich zelven en de wereld door een donker glas beziet, maar allernatuurlijkst tot

eene zeer eenzijdige beschouwing van de zaken der Republiek en van de handelingen van Willem V vervalt.

Deze eenzijdige beschouwing hangt zeer zeker ook samen met het verkeerde, dat er, ondanks al het goede, in 's Jonkers karakter lag. Men is zoo gewoon V. d. Capellen eene nobele persoonlijkheid te noemen, en ik wensch dit getuigenis niet te verzwakken: hij was dat in den vollen zin des woords, zoover als menschen dat zijn. Doch hij was mensch, en zijne bewonderaars hebben dit al te veel vergeten, gelijk meer geschiedt ten aanzien van personen met een zeker nobel karakter: 't is vaak alsof er nu ook verder niets aan hen ontbreekt, en alsof *niet kleingeestig* vrij wel hetzelfde is als *volmaakt*. V. d. Capellen had óok zijne gebreken en *het* gebrek zijner deugd. Wie met hem een afkeer voelt van kromme wegen, loopt licht gevaar, bij het ontmoeten van zoo velen, die er op wandelen, in eigen oog een weinig voortreffelijk te worden en... tot ijdelheid te vervallen; ja zelfs, omdat hij die kromme wegen zoo zeer haat, er voor zich zelven al te gerust op te worden, dat hij ze nooit kan betreden, ook niet maar met enkele voetstappen, als 't op de rechte al te benauwd wordt.

Wat ijdelheid, ja, moet gij bij den Baron voor lief nemen. Hij schrijft, dat hij schoone kans tot fortuin en zijne rust zoo belangeloos heeft opgeofferd en zijne thans zeer sobere huiselijke zaken zeer in de engte heeft gebracht door een nadeeligen koop van zoo vele vaste goederen, om tot 's lands eer lid van staat te mogen worden en blijven. Ja, waarom is hij regent geworden? Hij was „content de vivre dans l'obscurité, n'etant pas même connu de nom" — o, lieve V. d. Capellen! weet ge 't wèl? was het waarlijk met u zooals ge zegt? — „J'avais resolu" — schrijft hij verder — „en me faisant recevoir dans l'ordre des Nobles, d'essaier (comme je l'ai fait) une tentative vigoureuse pour susciter une *opposition* ouverte.... Mon dessein exigeoit de sa nature un entier reconcement a toute idée de faire la moindre fortune. J'avois calculé de pouvoir m'en passer. Quelques années de retraite à la campagne, jointes à un peu de philosophie, m'avoient parfaitement sevré („parfaitement sevré" — nog eens, Jonker! weet ge 't wèl?) de l'attrait qu'ont les charges et la faveur des grands. Une oeconomie rigide, un train de vie très bourgeois, sans equipage sans nombre de domestiques sans chiens de chasse etc. assuroient mon independance." Zoo schrijft hij naar Amerika; indien hij niet vrij wel met zich zelven ware ingenomen geweest, hij zou 't niet noodig geacht hebben, dat men in de nieuwe wereld nauwkeurige kennis droeg van de belangeloosheid van Jhr. v. d. Capellen en de bewijzen daarvoor één voor één kon opsommen. Maar menschen als hij zijn er soms blind voor hoe zij zich onwillekeurig bloot geven. En menschen als hij schijnen ook te vergeten, dat anderen, minder forsch van karakter en daarom — 't geen zeker verkeerd is — vaak terugdeinzend voor de eischen van strengen plicht en niet minder streng recht — desniettegenstaande in de dingen, waartoe zij zich in staat gevoelen, eene dikwijls grootere mate van zelf-

opoffering en volharding toonen dan zij, die op hen als karakterloos neêrzien. Een studentenleven, dat zonder promotie eindigt, is niet te verontschuldigen in het leven van een man als V. d. Capellen. En moge deze Prins der Patriotten veel voor hen gedaan hebben, 't is nog de vraag of de dosis daartoe gevorderde zelfopoffering en inspanning grooter geweest is dan die de Prins van Oranje op zijne manier gebruikt heeft om den lande wel te doen. Ook gaat het niet aan dezen als den zelfzuchtigsten en genen als den belangeloosten der menschen voor te stellen. Onze vrijheidsvriend schijnt bij zijne Amerikaansche en Fransche neigingen ook pecuniëel geinteresseerd geweest te zijn, althans bij den houthandel; want in een brief uit Appeltern, waar hij buiten is, d.d. 6 Oct. 1780, aan den Drost van Salland, zegt hij, zich zonder dringende oorzaak, niet van Appeltern te kunnen absenteeren, „staande nog wel voor duizend gulden aan hout op den oever der Maase, dat nog moet verkribt worden, en zynde de rivier telkens aan 't wassen."

't Doet mij waarlijk leed schaduwen in het karakterbeeld van V. d. Capellen te moeten aanwijzen, want ik voel voor hem in zeer vele opzichten de levendigste sympathie; maar ik moet het doen, nu ik de bedenking meende te hooren, dat V. d. Capellen te edel was, om „Aan het Volk van Nederland" te schrijven. Zoo lang die gedachte blijft heerschen, verhindert zij eene zuivere waardeering van al hetgeen er bepaald voor de hypothese is, dat hij de auteur van het libel zijn zou. En daarom moet ik nog iets anders, nog dit aanvoeren, om V. d. Capellen ook in zijne zwakheid te doen kennen. Bij zijne pogingen om hersteld te worden spreidt hij eene groote mate van fierheid ten toon; 't is waarlijk alsof een karakter als het zijne niet van buigen wil weten. Maar hoe is hij dan toch eindelijk 1 Nov. 1782 hersteld? Wagenaar's Vervolger laat mij in het onzekere; 't schijnt bij hem alsof de Ridderschap na veel onderhandelens geheel ongemotiveerd ter staatsvergadering het besluit inbracht, dat terstond de uitsluiting ophief (V, 72); maar de „Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken" (1782, bl. 1668), anders waarlijk ook niet tegen Jonker Joan Derk ingenomen, geven nauwkeuriger inlichting. Hij heeft op den eisch, dat hij de vorige HH. drosten en regenten van hun blaam zal zuiveren, verklaard, wegens zijne vrouw en dochter, die meer dan één Drost onder hare voorouders tellen, op dezen zoo nauwe betrekking te hebben, dat de HH. van de Ridderschap bij nader nadenken wel gelooven zullen, dat hij nooit voor gehad heeft iemand hunner te injurieeren; „gelyk ik verklare by deezen" voegt hij er aan toe. De HH. van de Ridderschap storen zich aan al die voorafgaande praatjes niet (zij noemen ze in hunne stadhuistermen „premissen en praeambules", verklaren ze voor „Irrelevant en Contradictoir" en „desavoueeren dezelve allezins"), maar houden zich, waar zij gelijk in hebben, aan die laatste woorden, welke zeer zeker nog al heel veel gelijken op de betuiging van iemand, die lang tegen het doen eener verklaring zich heeft verzet, maar er eindelijk toe komt. — Men heeft

waarlijk V. d. Capellen veel te veel vergood; groote mannen als hij hebben ook hunne zwakheden. Men moet hem zien en hooren, als er later maaltijden ter zijner eere gehouden of voor hem parades van burgerwachten te Amsterdam, te Leiden en te Utrecht worden aangelegd; dan blijkt het, dat hij mensch is en dat het niet al te onrechtvaardig is, hem van het schrijven van onrechtvaardigheden tegen Willem V te verdenken. Trouwens, hij kende zichzelven beter dan zijne vurige bewonderaars. Ruim eene week voor zijne readmissie schrijft hij: „Eenig vooruitzigt om my misschien te kunnen wreeken, is geenszins de reden dat ik... geadmitteerd wil zyn. Niet dat de oude Adam my geheel vreemd, geheel onbekend zoude zyn. Neen voorwaar. Maar myn *wraakzugt* (en ik hebbe die wel degelyk) is wat delicaater dan diergenen die als ze boos zyn of zig zelven of een ander den buik opsnyden. Ik ben genoeg gewrooken, nu ik zie, dat zy verfoeid en ik goedgekeurd, toegejuicht worde." Stond hij, die zoo schreef te hoog, om auteur van „Aan het Volk van Nederland" te zijn? — Dan toch zeker om het naamloos de wereld in te zenden! — In 't geheel niet; want, als hij later met Prof. Ruckenfelder te Deventer over het concept eener nieuwe wetgeving correspondeert, wenscht hij uit dat concept de verwerping aller naamlooze schimpschriften weg te laten of althans zoo te wijzigen, dat er duidelijker uit blijke, dat de intentie niet is *alle naamlooze* geschriften te verfoeien en te verwerpen. „Zonder naamlooze geschriften" — gaat hij voort — „is een Land, in onze situatie niet te redden. Te eischen dat dezulken, die iet hebben mede te deelen, raakende de malversatien van hun, die het *gezag* en de *magt* in handen hebben, zulks openlyk *onder hunnen naam* zouden moeten doen, ware even zo veel als de vryheid van schryven geheel en regtstreeks te vernietigen. Wel is waar dat die vryheid van schryven aan misbruik onderhevig is, en dikwerf maar al te zeer misbruikt wordt; doch dit is een kwaad dat van dezelve niet is af te scheiden. Men moet die onbepaalde vryheid van schryven, met al het kwaad dat er mede verknogt is, dulden, omdat zonder dezelve geen Land ter wereld op den duur vry van onderdrukking kan blyven." Getrouw aan deze woorden toont hij zelf zich ook bereid naamloos te schrijven en wel in een brief aan denzelfden Professor; want onmiddellijk op de woorden: „het komt my voor, dat wy beginnen moeten met het volk te verlichten" laat hij volgen: „Maar in geval van zulk een naamloozen brief, dan is de vraag of er kans zoude zyn dien te Deventer *spoedig* en *geheim* gedrukt te krygen." Hij bedoelt hier ons libel niet, dat reeds ruim een jaar vroeger het licht zag, maar deze woorden bewijzen, dat Jhr. J. D. v. d. Capellen tot den Pol niet te goed was om naamloos een boekje als „Aan het Volk van Nederland" de wereld in te zenden.

Licht er nogtans groote ruimte tusschen mogelijkheid en werkelijkheid, en mag de gelijkheid van indruk, dien wij ontvingen bij het hooren zijner mannelijke taal en die van 't pamflet niet van de eene tot de andere doen besluiten, zoo zijn wij genoodzaakt verder te onderzoeken, wat er zij, dat wellicht

het geopperde vermoeden zou kunnen bevestigen. De uitgave der kostbare correspondentie zal ons weldra in dit opzicht zeer groote diensten doen, als wij bepaald in haar de sporen van het pamflet gaan zoeken en sommige zullen zien uitgewischt. Maar eerst, ofschoon wij ook daarbij die correspondentie niet geheel ongebruikt laten liggen, letten wij op iets anders, gedachtig aan het richtsnoer, ons door Dr. Hartog toegereikt, als hij van de V. d. Kemp-hypothese sprak: „zóó kon deze het niet — wie kon het zóó dan wel?" Kon V. d. Capellen het werkelijk zóó, of niet? Ik noodig u uit tot eene beknopte vergelijkende beschouwing van spelling, taal en stijl in het pamflet en in de overige stukken, die ons van V. d. Capellen bewaard zijn.

Op de spelling, die hij gewoon was te volgen, dienen wij te letten, zoo wij willen weten, of iets al dan niet van zijne hand is; want hij maakt er werk van; hij vraagt voor een stuk, dat hij aan 't Hoen ter plaatsing in den „Post VAN den Neder-Rhijn" zendt, nauwkeurige correctie en verklaart „ook gaarne zyne eigene spelling te behouden (Brief van 8 Febr. 1784)". In den tijd toen hij nog privatiseerde bestudeerde hij de moedertaal en zond aan het Leidsch genootschap *Minima crescunt*, waarvan hij lid was, aanteekeningen op Huydecoper toe. Aan zijn ouden Academievriend M. Tydeman schreef hij 27 Juni 1772: „Je heb reeds, meen ik, ten dienste der beginners een uittreksel uit ten Kate opgesteld; beschaaf dit; en 't zel voldoen. Vooral laaten er de Regels over o, oo, e, ee, i, ij, y etc. in gevonden worden," terwijl hij nog 17 Feb. 1776 aan denzelfden zijn verlangen naar de Nederduitsche spraakkunst van den Heer Tollius openbaart. Wie dus beoordeelen wil, of eenig stuk al dan niet van de hand van V. d. Capellen is, moet op de spelling letten. Nu is 't echter bezwaarlijk in dit geval volkomen juist en nauwkeurig te zijn, omdat de drukproeven der eerste uitgave van het libel hoogstwaarschijnlijk niet door den schrijver zelven zijn gecorrigeerd. Ook liggen de andere stukken van zijne hand verspreid in de „Vervolgen op Wagenaar", die er eene eigene spelling op nahouden. Doch wij kennen deze ook voor een goed deel uit de authentieke uitgaven in „Capellen Regent" van V. d. Kemp, en zijne spelling uit de vertaling van Price. Door vergelijking nu komt men tot het besluit, dat in deze laatste, die ook van vroeger datum is, het spelsysteem des schrijvers nog niet tot de ontwikkeling was gekomen, die het later bezat. Maar er is èn in „Aan het Volk van Nederland" èn in de andere van hem afkomstige stukken een streven naar eenparigheid en juist gebruik van dubbele en enkele klinkers, dat wij bij anderen in die dagen niet vinden. Eene spelling als in den „Post NAAR den Neder-Rhyn" *onz*, *ten voordele*, *blyvt*; eene spelling als die van Betje Wolf en V. d. Kemp huldigt V. d. Capellen niet meer; hij is ook in dit opzicht bepaald in den vooruitgang. Ware die van het libel zoo jammerlijk als van andere pamfletten, wij zouden het aan V. d. Capellen, den ijveraar voor eene goede spelling mogen noch kunnen toeschrijven; maar nu verhindert zij althans niet hem den auteur te noemen. 't Is opmerkenswaardig, dat wij hier even als in

de andere stukken nog de voorkeur zien geven aan *z* boven *s* in *perzoon*, *plaatzen*, *voorwendzel*; de *e* missen in *erflyk*, *gemaklyk*, *godlooze*; *g* nog zien heerschen over *ch* in *verkogt*, *waaragtig*, *narigten*, *gezogt*, *slegts*, *zig*. Dat de schrijver licht verlangde op het punt der dubbele *a*, *e*, *o* en *u* is begrijpelijk: hij verdubbelt wel niet meer met *e*, maar schrijft nog *deezes*, *verraaden*, *vuurige*, *pooging*, enz.

Levert de spelling althans geen bezwaar op tegen ons vermoeden, dat V. d. Capellen de schrijver is van het libel, de taalregelen, door dezen gevolgd, komen overeen met die, welke gene eert. Noch in verbuiging noch in vervoeging zou hij heden ten dage zuiver bevonden worden. *De* (mannelijk enkv.) na een voorzetsel, *hun* voor *hen*, *dappersten*, *wysten*, *deugdzaamsten* (zelfst. naamw. enk.); gij *kende* en *gebeurd* voor *gebeurt* zult gij even als *goude* bij beide vinden. Ook zijn zij niet vast in *antwoorde* en *beantwoordden* in den „onvolmaakt verleden" nu „onvoltooid tegenwoordig" genoemden tijd. Zonderlinger nog zijn ongelijkmatigheden als „dat men u *bedriegt*" met eene *t*, en „*mishandeld*" met eene *d*. 't Werd waarlijk tijd, dat Siegenbeek en Weiland kwamen om in den bajert orde te scheppen. Opmerkelijk is ook, behalve het gebruik van *den* in den eersten naamval, de navolging van den latijnschen *ablativus absolutus* in den *nominativus absolutus*, zooals in „Aan het Volk van Nederland": „dat, den Kardinaal zyns levens niet langer zeker zynde, de koning zich gedwongen zag (9); Willem de eerste dood en Prins Maurits maar een jongeling zynde, was het zeer gelukkig (11); maar in dit opzigt gelykende.... en weetende, zo werd zyne begeerte (ibid); dat, de oude en beste Regenten afgezet en niet dan afhangelingen van Maurits in de plaats gesteld zynde, de Staten van Holland al zulke Resolutien namen (12); doch dien vlieger in de andere Provincien niet opgaande bedankte hy (35)"; waarmede overeenkomt „het belang van onze Republiek noch vorderende, noch toelaatende... behoort het verzoek (Advies over de Schotsche Brigade, Wagenaar, Vervolgen I, 57)" en „deeze (de Heer Drost van Salland) zwaarigheid maakende, om... zo zie ik my genoodzaakt (Advies over de Provinciale Commissiën, Wagenaar, Vervolgen I, 142)."

Over 't geheel is de stijl van den schrijver van 't pamflet zoowel als die van V. d. Capellen duidelijk de stijl van een door beoefening van het Latijn gevormd auteur. Men kan den een noch den ander lezen zonder aan Cicero en de redevoeringen tegen Catilina te denken. Zijn vele schrijvers dier dagen door engelsche lectuur gevormd, deze beide of deze ééne toont zijne verwantschap met de klassieke wereld. Door in haar te verkeeren leerde hij schoone zinnen bouwen, die, hoe lang soms, met zekeren numerus voortgaan en goed afloopen, gelijk de eerste in den aanhef der toespraak aan Willem V, al ware meerdere duidelijkheid wenschelijk geweest. Met dezen verdient vergeleken te worden die over de misbruiken in de rede „over de provinciale commissien (Wagenaar, Vervolgen I, 143)": „Doch ik zou aan het doorzigt van deeze Vergadering te kort

doen, indien ik hoogstdezelve bestondt te verveelen met een uitvoerig betoog, dat niet de *Misbruiken*, al waren zy zelfs eenigzins ingeworteld, of ook met den naame van Dispensatien vernist; neen, maar de eeuwigblyvende *Letter der Wet*, het rigtsnoer van ons gedrag zyn; — dat het weezenlyk onderscheid tusschen *Grond-Wetten* en *Gemeene Wetten*, hierin bestaat, dat de eerste uit haaren aart onveranderlyk zyn, en in *geene* gevallen, hoe genaamd, eenige uitzonderingen of opschortingen, dulden, — dat, inzonderheid het niet naakomen dier *Grond-Wetten*, welke de lyn trekken tusschen het *Staats-* en *Stadhouderlyk* Gezag, en op welke alleen de Vryheid en Veiligheid der Natie rusten, de akeligste gevolgen moet, en, zo men daar in voortgaat, zal, naa zich sleepen, alles 't onderste boven keeren, en het Volk onfeilbaar van deeze Regeering vervreemden, door onder 't zelve eenen argwaan te verwekken, als hadt men eenen toeleg om *onbepaald* en *naar willekeur* te regeeren." Zeker wat al te breed opgezet, toch in 't geheel niet lam en tot het einde toe geen gebrek aan kracht. Dezelfde nu, die zulk eene periode weet af te spinnen, is een meester in kort en puntig stileeren, ook in 't spreken van forsche taal, die zelfs eene enkele maal in „Kraftsprache" ontaardt. Hij, die in „Aan het Volk van Nederland" kort en goed schrijft: „De schrandere Barneveld merkte het en 't smerte hem (12)" of „die aan Maurits gunstig scheen en ook was (ibid)" en „doch hiervan straks nader (14)" — „Maar die toeleg mislukte (18)" of „dat zy niets zonder en byna alles naar zynen wyzen raad en advys deeden (25)"; hij, die gang aan zijn stijl geeft en toch hem in dergelijke korte perioden rustpunten bereidt — is hij niet dezelfde, die in de redevoering over de drostendiensten zich aldus laat hooren: „De eerste deezer Stellingen behoeft weinig betoogs. Men is in een eigenlyken zin een *Slaaf* van Hem, dien men gedwongen is te dienen (Wag. Verv. I, 298)" of „dit zegt, dit wil de Natuur; wat zegt de Maatschappy? even 't zelfde (Ald. 300)" en „De Oorlog begon. Wy hadden eenige schepen klaar. Men bouwde er andere by. Wy kregen eindelyk een gansch niet onaanzienlyke Zeemagt gereed" (Over de vredespreliminairen, Wagenaar Verv. VI, 70)? Waarlijk, zoo schreef in 1781 niet iedereen, slechts een enkele. En ook al ontmoette ge hier of daar iets dergelijks, bij dezen is het slag op slag dat ge de spieren de huid ziet uitdringen. Ook in zijne buitensporigheden blijft hij zich zelven gelijk. Gij herinnert u die „waarspreuk, die zelfs het Ondier Tiberius, ter keele uitvloog"; dezelfde overspanning geeft zich lucht in 't libel, niet alleen als het in een herhaald „God beetert" kracht zoekt, maar als het onder de vele vragen aan Willem V ook deze niet terughoudt: „Wie wordt er met uw vertrouwen verëerd, dan alleen zulken, welken gy, of uw Achithophel, reeds als schurken kennen, of daar Gylieden hoop en verwagting van hebt, dat zy het worden zullen? Zyn niet verre de meesten van uwe lievelingen, de slechtste, de zedeloosste schepsels, hoereerders, echtbrekers, dobbelaars, zwelgers?" (bl. 54)? Wie 't hoort of leest glimlacht, maar is niet overtuigd.

Misschien is dit alles voldoende, om in „Aan het Volk van Nederland" V. d. Capellen's schrijftrant te herkennen, maar het voornaamste is hierover nog niet gezegd. Er zijn menschen, die in hun spreken zulke eigenaardige woorden en uitdrukkingen hebben aangenomen, dat ieder ze er aan kent en ze er zelfs wel naar noemt. Zoo zijn er ook schrijvers, die zich zoo gewend hebben aan het veelvoudig gebruik van zekere stijlvormen, dat zij zich aan hem, die het opmerkte, zelfs onder den sluier der anonymiteit verraden. Nu behoeft men zeker niet eens zeer opmerkzaam het libel te lezen om getroffen te worden door de bijzondere voorliefde, welke de schrijver voor eene rhetorische figuur openbaart, die Rutilius Lupus (de figuris sententiarum et elocutionis, Ed. Rhunkenii L. B. 1768, pag. 5) *Synathroesmos*, *opeenhooping* noemt en die nu en dan bepaald in *asyndeton* of *climax* overgaat. Laat mij eenige van de menigvuldige voorbeelden uit het libel aanhalen; zij liggen er in voor het grijpen. Zij zullen te gelijk doen gevoelen, dat aan het gebruik dezer figuur het gespierde van den stijl niet weinig te danken is. Bl. 6: „Die zonder aanzien van persoonen, regten of voorregten, die Placaaten met pynigen, moorden, hangen en branden moest ten uitvoer brengen." — Bl. 11: „Deeze groote en goede Man, wiens bekwaamheden, wiens deugd, wiens trouwe en wiens rampzalig uiteinde, enz." — Bldz. 17: „Over dit schenden van eed, plicht en trouw." — Bldz. 25: „Door zyn verstand, deugd en ongekreukte eerlykheid had hy even als Vader Barneveld." -- Bldz. 26: „Want in plaats dat men by het overlyden van den laatsten Stadhouder het Volk in zyne geschonden regten zoude hersteld, en hetzelve zyn behoorlyk aandeel in het bestier der gemeene zaak ten minste eenigen teugel over zyne eigen Regeerders zoude gegeeven hebben; in plaats dat men het Volk of zelfs of door zyne Gecommitteerden zyne eigen Regeerders zoude hebben laaten verkiezen; in plaats dat men het zelve geene lasten of schattingen zoude hebben opgelegd, dan in welken het op eene of andere wyze had toegestemd; in plaats van het Volk te doen zien en voelen, dat zy door de dood van den Stadhouder inderdaad eerst vry waren geworden, zoo trokken de Heeren byna alle magt aan zig." — Bl. 29 v. o. en 30 v. b.: „gevoegd zynde by de tallooze geweldenaryen, trouwloosheden, onderdrukkingen, omkoopingen, verraderyen" — „gebleeken is te bestaan in trouwloosheid, trotsheid, wreedheid en afgunst." — Bl. 32: „Geveinsd, listig, heerschzugtig, wreed en schynheilig was hy van aart." Bl. 39: „Om die (nam. den voorspoed) te stremmen; om ons ten val te brengen; om onzen koophandel geruïneerd te krygen; om ons klein en in een staat van afhankelykheid te houden." Ziet nu verder wat ik uit de toespraak aan Willem V citeerde, en hoort V. d. Capellen ook waar hij elders spreekt. Voorbericht van Price, 2den druk, zegt hij van Hutcheson: „doordringend verstand, uitgebreide kennis, keurige smaak, eenvoudige opregtheid, uiterste minzaamheid van inborst en zeden, gloeiende yver ter bevordering van algemeen en byzonder geluk." Redevoering over de Schotsche brigade (Wagenaar, Verv. I, 56): „Haatlyk is die onnatuurlyke Broederkryg, daar zelfs de Wilden

— — zich niet willen inmengen; haatlyker zou het zyn dit een Volk te zien doen, dat zelf *Slaaf* is geweest, den naam van *Rebellen* ook gedraagen, en zich eindelyk vrygevogten heeft; maar allerhaatlykst moet dit my voorkomen, die de Americaanen eens ieders agting waardig oordeelt, enz." — Tegen de drostendiensten (Wagenaar, Verv. I, 301): „En daar het heil en welzyn van alle haare Leden — — haare eerste, haare hoogste wet, haare uiterste bedoeling is, zo kan zy, met geene mogelykheid, ondersteld worden, eenigen eisch, eenigen toeleg, eenige zo genaamde voorregten, hoe ook verkreegen — — te wettigen, enz." Over de vredespreliminairen (Wagenaar, Verv. VI, 66): „Het is met die verontwaardiging, met dien spyt, met dien geoorloofden lust tot wraakoefening, die elk rechtschapen Liefhebber van zyn getergd en mishandeld Vaderland, op dit oogenblik moet gevoelen, dat ik, enz." — In dezelfde redevoering (ibid bl. 69): „Maar die het Werk, het Meesterstuk zyn der geenen, die tegen alle Voorstellen, Aanmaaningen, Verzoeken, Bidden, Smeeken, Eischen — ja tegen de openlyke en hun bekende Verantwoording des ganschen Volks van Nederland, enz." — Toespraak als Hoofd van het Genootschap van wapenhandel (Wagenaar, Verv. IX, 76): „Het is met meer genoegen, dan ik woorden kan vinden, om uit te drukken, dat ik U lieden, dat ik ons allen, dat ik deeze Stad, dat ik de goede zaak, de zaak der Vryheid, geluk wensche, enz."

Doch misschien reeds te veel. V. d. Capellen is van alle anderen bepaald aan dit karakter van zijn stijl te onderkennen. Onder de vele geschriftjes, die ik heb doorgelezen, was er een: „Aanspraak van een Overysselsch Landman, aan alle brave Nederlanders, 14 blz. 8° zonder plaats of jaar van uitgave." 't Moet na de oorlogsverklaring geschreven zijn (zie bl. 13 v. o.), en is zoo vol historiekennis en zoo hartstochtelijk gesteld, dat reeds daarom de gedachte opkomt, dat het uit 's Jonkers pen vloeide; maar de stijl met zijne kenbare eigenaardigheid verdrijft allen twijfel, het is op en top V. d. Capellen. En zoo behoort ook het naamlooze libel op zijn naam. Gij hebt hier den man, die van der jeugd af aan in de leerschool der Latijnen verkeerde; gij hebt hier van moederszijde den kleinzoon van Derk Reinier van Bassen, van een grootvader, beroemd (volgens Chalmot in voce) „door zyne onbezwekene deugd en onkreukbare eerlykheid, wetende van geen buigen, en zig in den tegenspoed in zyne ware grootheid vertonende. Door zyne gemeenzaamheid met de beste latynse schryvers, had hy zich eene kundigheid in die tale verworven, en eene zuiverheid van styl eigen gemaakt welker zig geen Letterkundige behoefde te schamen. Zyne nagelatene Handschriften dragen onwraakbare blyken van zyne ervarenheid in 's Lands geschiedenissen en kennis der Landschaps-Registers, uit welken hy voor zyn byzonder gebruik eenen schat van aanteekeningen had byeenverzameld." Deze man van forsch karakter, ijverig vriend der geschiedenis en der klassieken, eerst Burgemeester van Arnhem, maar wegens een aanslag op Wageningen reeds in 1707 van daar naar Tiel verbannen, leefde er stil tot in den hoogsten ouderdom. Daar werd ook Joan v. d. Capellen geboren

en ontving bij den zijnen den grootvaderlijken naam Derk. En hoeveel van grootvaders geest en kennis ging op hem over? Wij willen, door Mr. Sillem (Gids 1882) gewaarschuwd, den invloed des ouden mans op onzen held niet overschatten; 't is waar, in Mei 1752, 11 jaren oud, trok hij reeds naar den Bosch, om onder Rector Jungius kennis te vergaderen; en in 1758 naar de Utrechtsche akademie. Toch achten wij den indruk diep, dien zulk een grootvader op het jeugdig gemoed zijns kleinzoons moest maken, vooral als wij bedenken, dat er vacantiën waren en dat er correspondentie zijn kon. Wij zien, dunkt me, op de studeerkamer of op de wandeling den knaap bij of naast den ouden man, en hooren dezen het nooit genoeg bewonderd: *quousque tandem abutere patientia nostra* met bijna nog onverzwakte stem uitgalmen; en wij voelen ons niet verre van de waarheid, als wij aan dezen Derk Reinier van Bassen, die van geen buigen wist, ervaren was in 's Lands geschiedenissen en gemeenzaam met de beste Latijnsche schrijvers, een deel der vorming toeschrijven van den auteur van „Aan het Volk van Nederland." Ook laten wij ons niet van de wijs brengen door de beweering van den Jonker zelven in een lateren brief aan zijn vriend Tydeman, dat de tijd door hem aan Latijn en Grieksch besteed, verloren was; wij houden dit met Mr. Sillem (t. a. p.) voor niets meer dan eene boutade ten gevolge van het weinige succes, dat hij, waarschijnlijk door eigen schuld, aan de akademie heeft, die hij zonder promotie verlaten moet. Op Wittenstein toch in de wat lang gerekte wittebroodsweken studeert hij weêr ijverig Latijn en Grieksch.

Er is iets anders, dat ons geheel van de wijs zou brengen of liever van den weg bij het zoeken naar den auteur van het libel. Hebben wij hem dan nog niet gevonden? Ja en neen. Is het dan tòch V. d. Capellen niet, die zich duidelijk door zijn stijl verraadt? O ja, en niet alleen door den stijl, óók door den inhoud en óok door de brieven: wij zullen er ons later van overtuigen. Maar leest eens zeer oplettend het gansche stuk, en veeltijds, ja meestal hoort gij den krachtigen, welsprekenden, bondigen redenaar; maar soms toch ook, op menige bladzijde, nu en dan vrij lang achtereen .... zou dan waarlijk de uitdrukking der plakkaten *schrijver* of *schrijvers* meer dan een vorm wezen? Zou misschien reeds „le politique hollandais" bij ongeluk uit de school geklapt hebben? In zijn N°. XXXVII toch van 22 October 1781 beweert hij in eene noot bij een brief, waarin hij wordt aangeklaagd, schoon onwillekeurig de verschijning van ons libel door zijn schrijven te hebben aangemoedigd, dat zijn moed in het openbaar maken van dezen brief zijne onpartijdigheid bewijst; en, nadat hij verklaard heeft met er over te handelen te zullen wachten tot dat hij het veroordeeld geschrift in handen krijgt (o Cérisier! hoe hadt ge er misschien reeds van genoten, volop genoten!), voegt hij er nog bij: „de *schryvers* (ik onderschrap) van deze brochure hadden er ons een exemplaar van moeten zenden; in plaats van ze te verspillen door ze uit te strooien voor de voeten van lieden, die niet kunnen lezen, of die het voor ontzettenden

prijs verkoopen aan wie het slechts ter voldoening hunner nieuwsgierigheid lezen."

De *schrijvers* van deze brochure! Is er bepaald reden om aan schrijvers te denken? Zeer zeker! Let maar eens op de gedurige afwisseling van oratorischen en didactischen toon. En ziet eens: het door 't geheele stuk kras volgehouden betoog, dat de Oranjes naar de souvereiniteit streven, wordt nu en dan, soms voor eene heele poos, afgebroken door iemand, die er aanteekeningen en opmerkingen bijvoegt, eene zekere soort van kortere en langere commentariën. Hij spreekt het volk niet langer toe, al zegt hij ook telkens „myne landgenooten!" maar geeft het letterlijk onderwijs. Al heel erg loopt dit in 't oog, bl. 24, waar de in dit geschrift zeer vreemde reclame te lezen staat: „Wilt gylieden over dit gewigtig onderwerp wat meer weten, lees dan de schriften door den baron v. d. Capellen tot den Pol van tyd tot tyd uitgegeven, voornamelyk de beide stukjes van den Eerwaarden Price *over den aart der Burgerlyke Vryheid* en des voornoemden Barons *Vertoog* over de vryheid der Overysselsche Boeren, alles by Herdingh te Leiden gedrukt." Alles bij Herdingh te Leiden gedrukt! 't Klinkt als „alle eendjes" in de Marseillaise!.... Zelfs de aaneengeschakelde toespraak aan Willem V wordt afgebroken door een apartje met de „waarde Landgenooten". En daar er nu doorgaande in het stuk een man aan 't woord is, die kort en krachtig weet te spreken — hoe kan dan diezelfde soms vervallen in een zóó sopperigen toon, die ons begint tegen te staan? Maar geeft nu eens acht en ziet, hoe verdacht al die passages zijn, waarin de landgenooten zich nog eens bepaald hooren aanspreken. In de stukken, die zeker van V. d. Capellen zijn, is dit onnoodig, want de landgenooten luisteren. En als die tweede aan 't woord komt, dan wil hij ongetwijfeld aanvullen en verklaren wat hem te kort gezegd scheen, en waarbij de Baron dacht: „als 't Volk dat nu waarachtig nog niet begrypt!".... Is de stijl van dien tweeden kwaad? neen, maar niet half zoo goed als die van V. d. Capellen. En hoe verraadt hij zich behalve door het onophoudelijk apostrofeeren van de „waarde Landgenooten" door de wijze van verbinding of liever aanlijming zijner ingelaschte stukken. Eens moet „Nu" met eene lange streep dienst doen, om den eigenlijken auteur weder het woord te geven: „Nu — de bovengenoemde Filips, koning van Spanje, enz." van welk „Nu —" de Engelsche vertolker zeer goed begrepen heeft, waartoe het dienen moest, daar hij het overzet: „but to return to my former subject." Op eene andere plaats lezen wij eenvoudig *dan*: „wy raakten dan in oorlog." Elders: „doch ik koome weder daar ik gebleeven was." En in de gloeiende aanspraak aan Willem V eindigt het tusschengevoegde aanspraakje aan de waarde landgenooten met: „dog ik hervatte den draad." Zóó kon V. d. Capellen, die nooit draderig was, niet schrijven.

Wie dan wèl? Laat ons ook nu den door Dr. Hartog aangewezen weg volgen; reeds leidde deze ons tot V. d. Capellen als eersten auteur van „Aan het Volk van Nederland": hij zal ons ook

wel brengen tot den tweeden schuldige. Wie kan deze geweest zijn?

Niemand anders immers dan gij, collega V. d. Kemp; neen, niemand anders! Vergun mij te zeggen, wat die leelijke „Lanterne magique" al dacht, dat u op de lippen brandde; ja, gij, gij wist het wel en zoudt het haast aan Noé verklapt hebben, dat de aanbiddelijke V. d. Capellen had „kemaakt de boek aan de Volke van Nederlandt" en dat gij hem een handje hadt mogen helpen. Nu er toch voor u en voor hem geen 't minste gevaar meer bestaat, laat nu uw collega van eene eeuw later het openlijk zeggen, dat gij uwe gedachten met die van den Baron hebt mogen ineensmelten en uwe veel minder verdienstelijke met zijne voortreffelijke perioden hebt mogen vereenigen in dat eenige boekje!

Ik ben, geëerde lezers! veel en aandachtig onder 't gehoor van collega V. d. Kemp geweest en heb hem trouw in zijn doen, vooral circa het jaar 1781 gevolgd; ik geloof niet, dat ik mij bedrieg, als ik hem den tweeden schrijver van „Aan het Volk van Nederland" noem. Wij moeten ons zijn beeld, zoo keurig door Dr. Hartog geteekend, voor den geest roepen, om ons te verzekeren, dat hij zijn aandeel had in het samenstellen van ons libel.

Van der Kemp, in 1781 Leeraar der Doopsgezinden te Leiden, was een merkwaardig man, haast zeide ik onwillekeurig „manneke", want al wat ge zoo over of van hem leest, doet u denken, dat hij in zijn doen en spreken iets lachverwekkends moet gehad hebben, ofschoon hij tot die menschen behoorde, die veel te goed zijn, om, ook als zij dwalen, te worden uitgelachen. Hij was van Hervormde afkomst, maar wars van banden, koos hij de in die dagen vrijere Mennoniten-gemeenten en bediende, eer hij te Leiden optrad, de gemeente van Huizen in 't Gooiland. Jammer dat hij zulk een vurig Patriot was, want dit bedierf zijne anders zaakrijke en in gansch niet verwerpelijken stijl geschreven preeken. Hij kon er de Vrijheid (en welk eene Vrijheid!) niet uitlaten, evenmin als zekere heer Dick het hoofd van Karel I uit zijne Memorie. In de opdracht aan de goede Huizenaars hoopt hij, dat niet „deze of geene duisterling door haetelyke inboezemingen zyne pogingen, ongelukkig, mogt willen veriedelen." — „Toetst" — zegt hij verder — „alles aan het gezond verstandt en het Woord des Eeuwigen Levens." Ook moeten zij hunne liefde jegens hem toonen door hunne daden als Burgers, als Christenen. Gaarne handelt hij over plichten, nu, dat is nog zoo kwaad niet, als hij ook maar aanwees, in welke kracht een mensch ze kan volbrengen. Zelfs verstout hij zich om over het huwelijk te preeken en laat „deszelfs" geheimen niet onaangeroerd. Op het minder gepaste daarvan gewezen, omdat hij zelf nog ongehuwd is, verdedigt hij zich door te vragen, of een leeraar dan eerst zelf stelen, etc. moet om tegen deze en andere ondeugden te mogen waarschuwen, verdedigt in eene preek „het spreeken der Waerheid den Leeraeren geoorloofd," naar Gal. 4 vs. 16 en wijst op Hand. 20 vs. 27, dat hij niets mag achterhouden,

maar verkondigen al den raad Gods. Terwijl hij over de kern van het Evangelie zwijgt, kan hij zelfs in zijn preeken over het huwelijk de politiek niet met rust laten. Paulus had Col. 3 vs. 18 niet mogen zeggen: „gy vrouwen! zyt uw eigen mannen onderdanig." Hij had van „gehoorzamen" moeten spreken „om geen Nederlandsch ore door dit wanklinkend geluid te kwetzen: gehoorzaamheid is met 't denkbeeld eens vrygeboren bestaenbaer; onderdanigheid is 't kenmerk van verachtelyke slaeven." — Letterknecht zal niemand hem schelden. Als hij in de achtste leerrede over de plichten van Overheden en Onderdanen met zijn tekst Rom. 13 vs. 1 en 4 (alle ziele zij den machten over haar gesteld onderworpen) natuurlijk in de war raakt, redt hij er zich uit door de opmerking: „Alle gezag is uit den boezem des volks voortgesproten, en zy, welken 't Volk behaegde met 't zelve te bekleeden, kunnen in zo verre gezegd worden in Gods plaetze te zitten, als zy deszelfs goedheid, gerechtigheid en wysheid trachten natevolgen, en in hunne daeden doen blyken" en zelf wel voelende, dat Paulus dit nu juist niet bedoeld heeft, voegt hij er bij: „Het blyft daarenboven een hoofdregel der oordeelkunde, dat men niets voor den zin der gewyde Boeken mag opgeven, dan hetgeen met onze denkbeelden van recht en billykheid, met Gods volmaakte deugden overeenstemt."

Waartoe dit alles? Omdat „le style, c'est l'homme"; omdat ge V. d. Kemp moet kennen, zoo ge wilt oordeelen over hetgeen hij al dan niet geschreven heeft. En daarom moet ik nog melding maken van zijne biddagsleerredenen, vol toespelingen en vol politiek; daarom mag ik niet zwijgen van zijne beruchte Rehabeam's preek, die hij achtereenvolgens hield 30 Juni 1782 te Holwerd in Friesland, 7 Juli te Leeuwarden en 11 Aug. te Leiden, en om welke te hooren brave Patriotten zich moeite en kosten eener reis getroostten. Hij geeft daarin „eene schetze eener willekeurige ervelyke Regeering, en de plichten des Volks voor en nadat zy dezelve zyn onderworpen." Overal ziet hij in Rehabeam onzen Willem V, waarvan het dwaze hem onder 't oog is gebracht in: „Staatkundige aanmerkingen dienende tot verklaaringe van de waare bedoelinge der befaamde Leerrede, genaamd: (volgt de titel), Uitgegeven door den wydvermaarden Fr. Adr. v. d. Kemp, Leeraar der Doopsgezinden te Leyden, en overal met veele toejuichinge van de echte Patriotten ontfangen. In 's Gravenhage by Thomas van Os, Boekverkooper in de Gortenstraat, 1783." Deze schrijver vraagt onder anderen, waar men in de Schrift iets leest over de opvoeding van Rehabeam, welke V. d. Kemp schijnt te kennen als op die van den Prins volkomen gelijkende. Wat werd die preek toch toegejuicht! Hoe droeg zij het merk „eene belangrijke preek" dat thans ook nog meer geliefd is dan: „eene nuttige preek"! Zóó waren de hoorders in enthusiasme, dat zij in de Doopsgezinde „Vermaningen" vloekpsalmen zongen, over welke een echte Gereformeerde onzer dagen zich waarschijnlijk nog wel eens zou bedacht hebben, of hij ze der gemeente in den mond kon leggen; ja te Leeuwarden wist de schare niet van eindigen en zong meer coupletten dier psalmen dan V. d. Kemp opgaf.

De pers van den zooeven genoemden Thomas van Os te 's-Hage gaf meer nog, dat ons vriend V. d. Kemp doet kennen. Die Van Os was immers ook uitgever van den „Post NAAR den Neder-Rhyn"? Welnu, in het langdradige vers, waarvan ik boven (bl. 43) sprak, is dit couplet aan V. d. Kemp gewijd, die onder den naam van Junius Brutus Celta zijn boek „V. d. Capellen Regent" had uitgegeven:

„Hoe zit *Rehabeam's* Propheet
Met zynen *Brutus* nu in 't zweet!
Hoe schroeid de Pestkool nu den huid der stokebranden!
Nu 't volk, melaats door zulk een smet,
Nog wenscht in tyds te zyn gered
Door ed'ler wyzen, tot behoud van deeze Landen."

Maar erger nog: de man wordt in zijn geagiteerd en afgebroken spreken geteekend en belachelijk gemaakt, in dat nommer vol wenschen (zie ook bl. 43). Aldus:

„Dat zeeker Pree—di—kert—je—zig—toch—niet—lan—ger—zoo—be—lach—ge—lyk—mag—aan—stel—len—, om—voor—een—Fransch—KEMP—haant—je—te—speelen; en—dat—hy—toch—be—den—ke—mag,—dat—éé—ne—slag—van—ee—nen—op—rech—ten—Hol—land—schen—Haan—hem—den—ke—lyk—voor—al—toos—het—kem—pen—be—let—ten—zou!— Dat wyders geen KEMP-haantje ooit tot dat ysselyk besluit moge komen, om met een paar goede vrienden, hoe *doctoraal* of VREEDE-gezind zy er ook mogen uitzien (hier doelt de Post op Dr. van Schelle en Pieter Vreede), te zweeren, dat het den eenen of anderen persoon, waar op zy het gemunt mogen hebben, 't zy Piet, Klaas, of WILLEM, by de eerste goede gelegenheid het leeven zal kosten! — Dat vervolgens elk Leydsch Burger zoo VREEDE-lievend moge zyn, dat hy nooit zyn huis in stilte met Snaphanen, Kruit, *Koogelen*, ja zelfs met *Kanon* &c. voorzie, om zoodra de kans daar toe klaar zy, zyne eigen Meedeburgeren er *of*, naar welgevallen meede te dwingen, *of* overhoop te schieten!"

Een kanon in huis! Is V. d. Kemp zoo dwaas geweest? Ik weet het niet, maar wel dat hij een ijveraar was, die van kanonnen in den vorm van dikke boeken veel heil verwachtte; een onbeschrijfelijk geduldig verzamelaar en onbegrijpelijk actief uitgever van.... stukken; stukken over V. d. Capellen onder den titel: „Capellen Regent", dien Van Goens (Ouderw. Ned. Patr. N°. LIX) „belachelyk" noemde, en V. d. Capellen zelf „veel te grootsch" maar van een zijner „welwenschers" afkomstig (Brief van 25 Mei 1781 aan Livingstone); stukken, tot de dertien vereenigde Staten van Noord-Amerika betrekkelijk, al weêr onder den naam Junius Brutus en ook al in 1781 in 't licht gezonden; vooral stukken over „de Militaire Jurisdictie, die GEDROGTELYKE MILITAIRE JURISDICTIE, dat MONSTER, welks opgesperde muil gereed scheen, om alles te verslinden." Heb ik deze laatste niet.... alle gelezen? Van zoo schandelijke tijdsverspilling ben ik mij niet bewust, maar toch doorgebladerd, al die acht deelen met Aanhangsel en Bijlagen van twee deelen in drie stukken? Zijn het niet 3945 bladzijden, waarop 769 grootere en kleinere (maar er zijn zeer groote onder), alle over de militaire jurisdictie? Welk een ijver voor de in zijn oog goede zaak bezielde

V. d. Kemp! Welk een welwillend, bedrijvig en woelig manneke was hij! En druk, vurig, ijverig bleef hij. 't Was weldra zijn lust te Leiden mede te exerceeren; en, als hij later om eene boedelberedding voor een paar weken uit Leiden vertrokken is, vergeet hij voor altoos naar zijne gemeente en zijn ambt terug te keeren en doet dapper meê waar hij maar kan aan de wapening tegen den dwingeland, totdat hij ten laatste ook deel neemt aan hetgeen zoo aardig beschreven is als „de vreedzame commune te Wijk bij Duurstede," (onder dezen titel verscheen in 1878 ald. eene beschrijving dier gebeurtenis), zijn overmoed bij de bloedelooze overgave der stad met gevangenisstraf boeten moet, en, voor eenige duizenden door een vriend vrijgekocht, naar Noord-Amerika verdwijnt. Daar leeft hij nog tot 1829, algemeen geacht en sterft er oud, maar waarschijnlijk niet der dagen zat. Menschen als hij worden wel ouder, maar blijven frisch, lang zoo spoedig niet versleten als de sombere V. d. Capellen's. Zij geven het kwaad, dat hun in ziel en lichaam schuilt, een uitweg in „Stukken", die zij verzamelen en schrijven, of zij ze uitgeven of niet.

Stelt u nu dezen V. d. Kemp eens goed voor en zegt, of ooit iemand ter wereld beter geschikt was, om „Aan het Volk van Nederland" zóó te bereiden, dat er ook voor het groote publiek een piquant smaakje aan kwam? Hoe liggen bij het doorloopen van de geschiedenis der Oranje's de toespelingen op de tijden, die hij beleeft, voor het grijpen! Nog beter dan in de verhalen over Rehabeam! Ook heeft de Baron wel op het bijzonder gedrag van Willem V aanmerking gemaakt, maar zoo ter loops! Er is immers veel meer van te zeggen; er moet wat bij, dat aan Bourgogne doet denken en van de Freule; 't volk zou de toespraak onvolledig achten, als dat vergeten was. En den Oranje-predikanten moet eens ferm onder den neus geduwd worden, wie de man is, van welken zij durven verzekeren, dat hij in zoo nauw een verband met zijn God staat. Voorts is wel de zin op blz. 41 bij „geinfameert en gebannen waren" uit, maar er moet nog een lesje bij over de Militaire jurisdictie tot blz. 42, waar het heet: „doch ik keere weder daar ik gebleven was."

Dat ik deze commentariën — hoe zal ik ze beter noemen? — aan V. d. Kemp toeschrijf, heeft zijn grond in de wijze waarop en den stijl waarin zij geschreven zijn. Men proeft er Ds. V. d. Kemp uit. De Baron zou niet gesproken hebben van „de Roomschen zo wel als de Onroomschen, die eerst maar een gering en magteloos kuddeken waren, doch allengs toeloop kregen (bldz. 7);" ook niet zoo lam hebben geschreven als op blz. 10: „enkel uit genereusheid of om niet" of: „er mankeerde maar enkel de inhuldiging aan." Op dezelfde bladzijde: „Wy kunnen hieruit leeren" echt V. d. Kempsch; de man denkt, dat hij zijne preek maakt en aan de toepassing gaat. Ziet ook eens blz. 12 v. o. Wie na de welsprekende woorden van V. d. Capellen nog niet aan Oldenbarnevelt's onschuld gelooft, zal er moeielijk van overtuigd worden, maar V. d. Kemp begint al weêr opnieuw: „o, myne waarde Landgenooten!" — Karakteristiek in den man, die zoovele boeken gemaakt had, is: „en ik moest een geheel boek maken

als ik Ulieden alle de geweldenaryen van die Erfonderdrukkers der Bataafsche vryheid wilde beschryven (bl. 15).” Zoo zijn ook opmerkelijk V. d. Kemp-achtig bl. 20: „Elk een goeden snaphaan met een bajonnet en een zydgeweer hebben en daarmede leeren omgaan;” bl. 22: „Nog eens. Alle menschen zyn vry.” (Geliefkoosde uitdrukking, ook in zijne preeken); bl. 23: „O Menschen! o Nederlanders!” en „al was het van den Predikstoel;” bl. 24: „hoewel hy waaragtig onze Souveraine Heer is;” bl. 32 moet er iets bij over de verborgene ondeugd van Willem III en wel op den bij V. d. Capellen onbekenden verdachtmakenden toon; bl. 36—38 is eene soort van tusschengevoegde toespraak over den schadelijken invloed der stadhouderlijke regeering, grootendeels van V. d. Capellen, maar toch ook met echte V. d. Kempjes gesausd, terwijl het slot geheel van hem afkomstig schijnt, b. v. „zoeken zy die maar en zo menigmael zy maar kunnen, den bodem ingeslagen te krygen” en „Want ik bemerke dat de veelheid der stoffe my te ver heen voert;” bl. 41 is „geinfameert en gebannen waren” kennelijk, gelijk ik reeds opmerkte, het slot eener alinea, maar V. d. Kemp vindt de gelegenheid te schoon, om er niet nog iets bij te voegen over de Militaire jurisdictie, over welke hij immers boeken met stukken gevuld heeft en die hem eene onuitputtelijke stof schijnt; bldz. 42: „Kan zulk een man, myne Landgenooten! met den ouden vader Samuel zeggen.” Ziet daar den leeraar, die zijne redenen met voorbeelden uit de Schrift opheldert. En moest ook de toespraak aan Willem V heilig schijnen, zelfs deze breekt V. d. Kemp af om Willem's particulier gedrag te gispen en om al weêr met een „o Landgenooten!” tegen de Geestelijken (nml. de gereformeerde Predikanten) te waarschuwen (bl. 68). Wilt ge nog een bewijs, dat ge hier nu en dan V. d. Kemp hoort, vergelijkt dan eens nauwkeurig deze beide perioden:

Uit het Elftal Leerredenen, bl. 135.	Uit „Aan het Volk van Nederland”, bl. 10.
„En dan nog beroept men zich op de noodzaekelykheid, uit hoofde, dat de blanken te verwyfd zyn, om dien arbeid, of die martelingen, door welke die ongelukkige Africanen, welker wreeker de Godheid, ten bestemden dage, met verschrikkinge en gerechtigheid bekleed, zal doen te voorschyn komen, tot denzelven worden gedwongen, te verduuren; even als of de Algoedheid wilde, dat een gedeelte des menschdoms de menschelykheid zoude uitschudden, en de rechten van het ander verkrachten, om eenige voorwerpen der weelde deelachtig te worden.”	„. . . . zeggende de Regeering dier Stad zo grooten stap niet te durven doen zonder al vorens hare Burgers of Schutteryen te raadplegen, dat Prins Willem zeer euvel nam, niet willende dat de Burgers of Gilden of Schutteryen langer over 's Lands zaaken zouden worden geraadpleegd, het geene de Staaten van Holland, op zyn aandryven, in 1581 beslooten hadden, dat in het vervolg *zonder hunne permissie*, die 't van agteren genoeg gebleeken is en nog blykt, dat zy nooit dagten te geven, niet meer zoude geschieden.”

Bij dezen schrijver speelt de gedachte geen krijgertje met de woorden, maar hij valt over zijne eigene voeten.

Zou het ook mogelijk zijn V. d. Capellen's en V. d. Kemps aandeel in het pamflet te scheiden? Ik geloof van wel, zij 't niet altoos met volkomen zekerheid. Van V. d. Capellen is dan de onafgebrokene geschiedkundige voorstelling van de heerschzucht der Oranje's, en alzoo begint hij eerst op blz. 3: „van de vroegste tyden af." De eigenaardige aanhef „indien Gylieden den schryver deezes" is met de inleiding van V. d. Kemp, die ook als Doopsgezinde met een gerust geweten kon schrijven, „dat hy niet alleen nooit eenigerlei Ampten heeft bekleed, maar dat hy die zelfs nooit bekleeden of begeeren kan" en dan komt dus ongeveer voor zijne rekening (want, omdat zijn stijl ook al boven de gewone maat was, is er geene volkomene zekerheid) het volgende:

Bl. 2 geheel. — Bl. 3 reg. 18 v. b.: „zy riepen" — bl. 21 v o.: „gestraft te kunnen worden". — Bl. 4: „Denkt evenwel niet, myne Landgenooten!" — bl. 6 „de Prinsen van Oranje onze Stadhouders doen." — Bl. 7: „Gylieden moet weeten, myne Landgenooten!" — ibid.: „Dwingeland en zynen aanhang." — Ibid.: „Even gelyk de braave Heeren van Amsterdam" — reg. 2 v. o. en dan reg. 1 v. o.: „zy schreeven in" enz. — Bl. 10 geheel. — Bl. 12: „o myne waarde Landgenooten!" — bl. 13: „hoe het 'er heeft toegegaan." — Bl. 14: „Let wel myne Landgenooten!" — ibid.: „reeds als souvereinen aanmerkte." — Bl. 15: „op zulke en dergelyke wyzen, Landgenooten!" — ibid.: „Doch ik ga voort." — Bl. 17: „Het zyn de Grooten, o medeburgers!" — bl. 18: „geduurig de wet laten voorschryven." — Bl. 18: „Wagt U daarom, myne waarde Landgenooten!" — bl. 24: „alles te Leiden by Herdingh gedrukt." — Bl. 27 reg. 11 v. b.: „Zoo zeer en zoo ligt" — ibid.: „in het Land blyft." — Ibid. reg. 19 v. o.: „even gelyk onze tegenwoordige Prins" — reg. 15 v. o.: „zoeken te maaken." — Bl. 32 reg. 10 v. o.: „Van welke soort die eene ondeugd was" — bl. 33 reg. 6 v. b.: „ten laste gelegd te zyn." — Bl. 35 reg. 1 v. o.: „gelyk de Baron v. d. Capellen tot den Pol" — bl. 36 reg. 13 v. b.: „door die van Oranje aan ons beweezen." — Bl. 36 reg. 15 v. o. — bl. 38: „Doch ik ga voort" gedeeltelijk (zie het gezegde bl. 78). — Bl. 39 reg. 13 v. o.: „Dit, o Landgenooten is de sleutel" — reg. 5 v. o.: „oplossen zo zy kunnen." — Bl. 41 reg. 25 v. o.: „En op dat het krygsvolk" — bl. 42 reg. 18 v. b.: „doch ik keere weer daar ik gebleeven was." — Bl. 42 reg. 17 v. o.: „kan zulk een Man" — bl. 43 reg. 6 v. o.: den Keizer navolgden." — Bl. 68: „Maar wat zal ik, ô Willem;" — bl. 69: „Doch ik hervatte den draad." — Bl. 72: „Ziet daar, *waarde Landgenooten!*" — bl. 76: het einde.

Spelling, taal en stijl hebben ons zeer lang bezig gehouden, maar onze moeite beloond met de ontdekking, dat V. d. Capellen in V. d. Kemp een trouwen bondgenoot en hulp heeft gehad. Niet zoo lang zullen wij behoeven te spreken over den inhoud van het libel, ofschoon wij toch ook dezen bepaald moeten nagaan, om te zien, of hij strookt met de onderstelling, dat zij beiden er de schrijvers van zijn.

Stemmen de denkbeelden, die er zich in openbaren, met de ons van beide bekende gevoelens overeen? Ongetwijfeld. Haat tegen den Erfstadhouder gloeit in al de redenen en brieven van

den Baron, en de Rehabeam-prediker doet voor hem in dit opzicht geenszins onder, als wilde hij de juist tegenovergestelde partij zijn van een Ds. Scharp te Rotterdam, die verzekerde, dat hij alleen te kort kwam in het vermelden van de deugden van onzen Stadhouder, omdat hij geene enkele deugd kende, die den mensch, den vorst en den christen aanprijst, en die niet in de eerekroon van Oranje schitterde. Op welke andere wijze dan in het libel geschiedt zouden zij nu dezen gemeenschappelijken haat hebben kunnen luchten? Wel schijnt het soms, dat met name V. d. Capellen met zich zelven in strijd is, als hij den Prins zeer hard valt. Want in zijn voorbericht van den eersten druk der vertaling van Price verklaart hij in gemoede „een welmeenend, doch *omzichtig* en *belangeloos* voorstander van de tegenwoordige Regeering te zijn;" en in zijne rede over „de provinciale commissiën (Wagenaar, Verv. I, 141)" zegt hij met zoovele woorden: „Indien ik deezer tegenwoordige Regeering min welmeenend ware toegedaan, of my kon verheugen met een vooruitzigt van uit verwarringe verandering te zien geboren worden, zo zou ik, omtrent het handhaaven der Grondwetten, waar op deeze onze *constitutie* rust, onverschilliger kunnen zyn." Zeker was hij een vreemde voorstander der stadhouderlijke regeering, en Mr. Sillem merkt (Gids 1882) terecht op, dat hij voor een Stadhouder was, dien de Engelschen een *stopgap* zouden noemen. Maar toch zal men in heel het libel geen woord tegen de Unie of tegen de stadhouderlijke regeering vinden. Hij was er slechts tegen zooals zij nu werd toegepast, en vooral tegen hem, die nu de waardigheid van Stadhouder bekleedde. Evenals V. d. Kemp, van wien wij (bl. 55) hoorden, dat hij de stadhouderlijke macht nooit had willen vernietigen. En vraagt ge dan, hoe V. d. Capellen dit rijmde met de volkssouvereiniteit: hij eerbiedigde de constitutie als „het *Schepzel des Volks* en verklaarde alle verbindtenissen, die de voorouders ten nadeele van de Vryheid en aangeborene rechten der nakomelingschap hadden aangegaan voor krachteloos." Om zijne beschouwingen over regeeringszaken te leeren kennen, is het genoeg op den hoofdinhoud der twee eerste afdeelingen van het eerste deel van „Price, Aart der burgerlyke vryheid" te letten. Hij vergelijkt haar met *natuurkundige*, *zedelijke* en *godsdienstige* vrijheid en noemt haar de macht, die eene burger-maatschappij heeft om zich naar eigen goeddunken te bestieren. Ieder moet dan zijn eigen wetgever en schattingen moeten vrije giften zijn, terwijl wetten gemaakt moeten worden met gemeene toestemming. Op haar hoogsten trap is deze vrijheid slechts bereikbaar in kleine staten; in groote komt men 't zoo nabij mogelijk door plaatsbekleeders of representanten, die noodzakelijk onderworpen zijn aan de „berigtschriften" hunner verkiezers, indien ten minste de vrijheid in haar hoogsten graad zal genoten worden; staan zij niet onder het bedwang van hen, wier plaatsen zij bekleeden, dan is zelfs het denkbeeld van vrijheid verloren; men zou dan vrij kunnen zijn gelijk onder eene alleenheersching, maar dan slechts bij *oogluiking*. Voorts is *toomloosheid* in den vrijen staat ongeoorloofd en grenst aan *despotisme*. Dit alles is natuurlijk

ongerijmd, als de machten van God zijn, maar dit gevoelen is genoeg door Locke en Priestley wederlegd. Ziet daar de begrippen van Price. Zijn zij niet dezelfde als die zich in het pamflet openbaren? — Burgerwapening daarenboven, er zoo krachtig in aanbevolen, had reeds in 1774 V. d. Capellen's volle sympathie, toen hij (Amsterdam, bij C. N. Guerin) eene vertaling uitgaf van Fletcher's Noodzakelijkheid eener wel ingerichte landmilitie. Zoo pleiten de in het pamflet voorkomende ideeën krachtig voor mijne onderstelling.

Meerder, ja groote verzekering heeft mij geschonken *de wijze, waarop in het libel over den Baron wordt gesproken.* Toen het vermoeden bij mij post vatte, dat hij in der daad wel de schrijver er van kon wezen, begon ik met groote aandacht de plaatsen betrekkelijk hem zelven te lezen, en trof mij dit *zeer* opmerkelijk verschijnsel, dat er *geen enkel woord* tot zijn lof in het gansche boekje staat. Van Goens heeft door partijhartstocht verblind veel gezegd, dat hij moeielijk zou kunnen verantwoorden, maar nooit iets minder waar dan hetgeen hij mededeelde over den lof in het libel aan de V. d. Capellen's gegeven. In „Leidsch toertje van den Ouderwetsen Ned. Patriot" (N°. XIII, 10 Nov. 1781) komt deze bij een vriend. Zij spreken over „Aan het Volk van Nederland", maar die discoursen als van al te delicate natuur zal hij voor zich houden. Alleen zal hij mededeelen wat de vriend zei van de twee Barons V. d. Capellen, „die in dat infame schrift zo hemelhoog verheven worden." Die heeren behooren dit niet ongemerkt te laten passeeren; zich toegejuicht te zien door een schelm.... „zulken lof te schynen t' agrééren, zulk eenen walgelyken wierook op te snuyven; zulk eenen stinkenden ruyker niet met verfoeying te verwerpen, en tegen den grond te smakken; zoude een onvergeeflyke zaak zyn, een schande en een eeuwige infamie." — „Ik voelde" — zoo vervolgt hij — „de kragt van deeze gezegdens; — en het resultaat van alles was, dat ik moest belooven, by de eerste geleegenheid aan gem^e Barons te zullen raaden, van aan het Publiek meede te deelen (gelyk zy beyden zeer gereed zyn ter penne) hunne detestatie en verfoeijing van het gem^e Libel; en te protesteeren en aanteekeningen te doen (het geen zy zoo meesterlyk kunnen) tegen den stinkenden wierook, die hen daarin zo mildelyk werd toegeswaayd. — Van deeze myne belofte aan myn Vriend acquiteere ik my by deezen, en twyfele geenzints of myn trouwe en welmeenende raad zal by gem^e Barons ingang vinden, en zonder uytstel gevolgd worden, ik zegge, zonder uytstel, want 'er is *periculum in mora.* Al waren de Protesten nog zo lang, ben ik gereed, om ze in myn Blaadje te insereeren, met ter zyde stelling van alle andere stof." In N°. XV, twee weken later, wordt spijt uitgesproken, dat de Barons uit verkeerde schaamte zich nog laten weêrhouden om aan den goeden raad, in N°. XIII vervat, gevolg te geven en „obstinaat voortgaan" hunne eer in hunne schande te vinden. En een jaar later in N°. LIX in „kort relaas en aanmerkingen over het publieke gedrag der beide Jonkers V. d. Capellen", beginnende met „het is bekend" en opvolgende talrijke „dat's",

die doen denken aan den stijl van onzen „Post NAAR" en aan de reeks zijner wenschen, spreekt hij al weder van „de predilective vermelding (in het libel) der Overysselsche zaken, mitsgaders van herhaalde walgelyke eloges, die aan de Heeren V. d. Capellen wierden gegeven." Van deze „predilective" vermelding der Overijselsche zaken ben ik ten volle overtuigd; zij bewijst wat den auteur zwaar, zeer zwaar gewogen heeft en hierdoor verraadt hij zich als pleiter in zijne eigene zaak. Voor mij althans bedekt hij zijn naam niet door het dunne sluiertje van tusschen haakjes geplaatste woorden (bl. 50): „trekt nog zyne (naar my voorstaat) hondert guldens als verschreven edelman." Het was onmogelijk, dat hij van zijne eigene zaak zweeg, nu zij in aller mond was, maar door er zóó uitvoerig over te spreken blijkt hij maar al te zeer er bij geïnteresseerd te zijn. En toch nog meer door er geen enkel woordje lof bij te voegen, niet eenmaal zelfs de „brave", de „edele", de „scherpziende" of de „bekwame" Baron; want, waar V. Goens die walgelijke wierook heeft opgesnoven, zal wel niemand mij kunnen zeggen. Hij, ja hij schaamt zich niet voor grenzenlooze zelfverheerlijking (b. v. in N°. XXIV van 16 feb. 1782), maar van V. d. Capellen t. d. Pol vindt gij in het gansche libel zelfs niet een schijn van de nog zeer schaarsche ingenomenheid, waarmede eene enkele maal over zijn neef V. d. Capellen t. d. Marsch gesproken wordt.

Deze afwezigheid van allen lof voor den Baron is een afdoend bewijs, dat hij zelf de hand in het schrijven van het libel moet gehad hebben, want niemand, die voor hem was, kon dien achterlaten in de dagen, van welke wij spreken. 't Was niet slim van hem, dat hij om den wille der anonymiteit zich zelven niet een weinigje althans prees. Nu is hij de eenige, die toen over den Baron zoo kalm kon schrijven als in het pamflet geschiedt. Men kan zich bijna geen denkbeeld maken van de alle palen te buitengaande achting, waarin hij bij zijne geestverwanten stond. Mijn grootvader A. Loosjes Pz., in 1781 nog maar twintig jaren oud, heeft met anderen den nadeeligen invloed dier dweeperij met V. d. Capellen op zijn ontluikend talent ondervonden. Ook nu hoor ik zijn naam nog met eerbied noemen om het genot en den zegen, door vorige geslachten in zijne geschriften gevonden, maar wellicht zou hij in de geschiedenis onzer letterkunde eene hoogere plaats bekleed hebben, als hij niet in zijne jeugd al te gemakkelijk lof gegeven en gekregen had. Begonnen met Doggersbank te bezingen, werd hij weldra bekroond nevens anderen voor een lofdicht op V. d. Capellen, geplaatst in „Lauwerbladen voor de zonen der Vryheid;" twee deelen, vol onuitstaanbare lofverheffing van V. d. Capellen en de Vrijheid door allerlei bombastische poëten dier dagen. En vooral de dood van den Baron maakte openbaar wat er in de harten voor hem omging. Mijn grootvader als factor der Haarlemsche rederijkerskamer „Liefde boven al", herdacht hem 1 Jan. 1786 in een lierzang, verhief zich van de aarde ten hemel, ontmoette daar een engel en sprak dien aldus aan:

„ô Engel! die my heil komt spellen,
Kom nader! meld my, waar, waar leeft die vryheidsheld?
Hy nadert — 'k Zie hem aan — en de Engel is Capellen,
En aan zyn zyde staan de Groot en Barneveld."

Voor mijns grootvaders dichterlijke ontwikkeling was 't een geluk, dat de omwenteling van 1787 tusschen beide kwam. 1 Jan. 1788 was zijn jaarzang aan „de Vriendschap" en 1 Jan. 1789 aan „de Deugd" gewijd; hij leerde beter zingen, toen hij zijne inspiratie niet meer bij de Vrijheid en bij V. d. Capellen mocht zoeken. — Maar dit strekt tot zijne verontschuldiging: toen hij zoo hol er op toe juichte en jubelde, deed hij het in groot en soms in goed gezelschap. Mr. de Beaufort heeft in zijne inleiding op de brieven van V. d. Capellen eene dergelijke ontmoeting met een engel vermeld van niemand minder dan van Bellamy; en op den titel der Gedenkzuil voor V. d. Capellen kan ieder nog lezen:

„Hoe vraagt gy, wie Capellen was;
Vertrek — Eer 't bliksemvuur der vryheid u doe sneeven."

Zij konden niet zwijgen van de eer des grooten mans; de schrijver van het „Aanhangsel" (zie bl. 46) vult dan ook aan wat er naar zijn inzicht aan 't anders heerlijke boekje ontbrak, en spreekt van den „braven Baron". En dat er in dat boekje geen korreltje wierook voor hem gebrand wordt, kan nergens anders aan zijn toe te schrijven, dan hieraan, dat hijzelf er de hand in had, in dit opzicht geene correctie van V. d. Kemp duldde en uit diens eigen werk alles weerde of schrapte, waarmede deze zijn onvermoeide bewonderaar hem eeren wilde. Ware iemand anders de auteur geweest dan V. d. Capellen, vooral ware het V. d. Kemp geweest, V. Goens zou zeker gelijk gehad hebben; nu heeft hij gelogen.

Tegen de toewijzing aan V. d. Kemp van de stukken, die ik van zijne hand acht te zijn, bestaat ook één bezwaar, dat ik niet onopgemerkt mag laten, namelijk wat wij lezen op bl. 13 van het libel: „Gelooft elk als hy van zaken spreekt, die tot zyn beroep betrekkelyk zyn. Gelooft de Geestelyken, wanneer zy Ulieden den Godsdienst leeren; dezen dienen zy te kennen; maar de Staatkunde is hun vreemd." Zou men niet zeggen, dat een V. d. Kemp zoo niet schrijven kon? Wat deed deze leeraar zelf veel aan politiek; en was hij op 't oogenblik zelf niet met eene politieke quaestie bezig? Misschien is het bezwaar reeds opgeheven door de opmerking, dat V. d. Kemp als doopsgezind leeraar zich niet als geestelijke beschouwde noch op ééne lijn met de hervormde predikanten. Maar dit nog daargelaten. De mannen dier dagen waren ten eenenmale verblind en onvatbaar voor hetgeen van zelf sprak. Diezelfde V. d. Kemp zegt N.B. in eene zijner preeken, die vol zijn van politieke toespelingen en onderwijzingen, in eene, wier aanhef luidt: „alle menschen zyn vrygeboren"; diezelfde V. d. Kemp zegt daar van Paulus: „'t was zyne zaak niet om den Burgerstaat om te keeren, maar om de leere der zaligheid te verkondigen."

Hij, die zoo sprak, was zeker wel in staat om „Aan het Volk van Nederland" te schrijven alsof hij in 't geheel niet aan zich zelven dacht.

Wij zijn genaderd tot eene nauwkeurige beschouwing der „Brieven van V. d. Capellen" voor het tijdperk, waarin het pamflet geschreven en verspreid is. Laten zij er zich niet over uit? Vinden wij geene sporen er van in deze correspondentie van en aan den hoofdleider der volkspartij in die dagen?

Zij bewijzen klaar als de dag, dat V. d. Capellen volstrekt niet vreemd was, met name in 1781, aan de literatuur der geheime en naamlooze geschriften. Daar woonde te Amsterdam op de Nieuwe markt een kruidenier Jan Gabriel Tegelaar, die bovenmate zeer was ingenomen met den Jonker, in 1783 een der bestuurders bij den maaltijd ter eere van den herstelden Ridder te Amsterdam gehouden, en die zich, toen het nagerecht was opgedischt, eene doos deed brengen, waaruit hij een fraaien gouden gedenkpenning nam en aan den Jonker overhandigde. Hij was een vriend van Burgemeester Hooft. Hoe hij, die, als zal blijken, een allerellendigsten stijl schreef en niet eens goed kon spellen, Redacteur van *de Oprechte Nederlandsche Courant* kon zijn (zie Brieven, 220 Noot) is niet licht te begrijpen; beter, hoe hij door Burgemeester Hooft met V. d. Capellen in betrekking kwam, want deze was een neef van den Baron, aan wien hij o.a. d.d. 10 Maart 1781 schreef: „Dank voor het aan my toegesondene suiglam, hetwelke by uitnementheydt goed is geweest, en hebben het met goede vrienden met smaek geconsumeert." — Tegelaar nu schrijft den 21 Maart 1781 aan V. d. Capellen: „Ik heb dan de beide missiven ontvangen en de 2 ingeslooten bezorgt en de exemplaaren daar die weezen mosten. Bedanke voor mij hartelijk; is 't goed, dan versoek mijn compliment aan den Heer schrijver. Tot heeden is hier alles nog stil. Verlem weet nog van niets, er sal egter dog wel wat van koomen, dus zeer goed die 2 Heeren daar van kennis hebben. Ik ben ook wel te vreeden die copy weg is. Zoo het al eens zoo erg mogt loopen, dat ik niet hoop, ook niet denk, dat men my moest noemen, geen zwaarigheyd, 't sal sig dan wel schikken; 't andere is by Demter (een uitgever even als Verlem), sal morgen de eerste proefblad of blaaden gaan haalen, dan sal vriend Kasteel die corrigeeren, hij maakt er alle spoed meede, en is niet zoo vreesagtig als Verlem." Hij onderschrijft zich „Jan Sorgelyk" en zegt bij wijze van P. S.: „Kooning, den drukker, is voor Hoorn gedagvaart tegen heeden over agt daagen...." Mij dunkt, al begrijpen wij niet, waarop al deze geheimzinnigheden doelen, 't bewijst genoeg, dat Tegelaar en V. d. Capellen tot het complot der giftmengers behooren, waarover weldra „de ouderwetse Nederl. Patriot" klaagt. Dezelfde Tegelaar schrijft voorts den 24sten Maart (want de correspondentie wordt al drukker en drukker): „Ik ben deezen avond eenige exemplaaren te wagten, soo die koomen, verwagt dan die morgen per Veerman. — 't Is by Demter gedrukt, en die zal Maandag ze allomme verzenden, ik maak staat ze wel aftrek sullen hebben. Voor druk- of spelfouten is zoo veel mogelyk gezorgt. (Waarschijnlijk over een ander stukje door of

van wegen V. d. Capellen uitgegeven. De zorg tegen spelfouten schijnt hem ook te zijn opgedragen!)" Verder: „Van Verlem weet ik niets naaders, 't is, meen ik, aanstaande Woensdag dat Koonig (boven Kooning) moet compareeren." — Hij heeft met anderen gesproken, inzonderheid met T. en H. (Temminck en Hooft?) en vervolgt: „Zij zitten waaragtig te beeven, en zien zeer wel een sterk bijtend middel ter geneesing spoedig moet worden aangewent. — Maak, seggen zij, eens na u begrip zoo wat vaardig — kon ik zoo wel op mijn oordeel als goed hart vertrouwen, ik deede het waaragtig; maar helaas die taak is mij te swaar (Tegelaar alias Jan Sorgelyk had zeker het orakel van Delphi geraadpleegd), en zelvs al waar dat anders, zoo permitteert mij de tijd het niet. O wat wilde ik dat iemand deeze stad, 't land, zig zelvs en my dien dienst wilde doen; ik souw 't als een maaksel van mij zelvs bij die luyden wel willen doen voorkomen. — Wat dunkt UHW. geb.? er moet waaragtig wat gedaan, wat spoedig gedaan worden, of alles is, vrees ik, verlooren." Nog eens van denzelfden aan denzelfden, d.d. 27 Maart 1781: „Ik wensten dat klaar was! ô daar word een spoedig hulpmiddel verijscht: dit, dit selve had ik voorleden jaar al willen hebben: waar dat dog doe maar geschiet." — En al weêr, d.d. 31 Maart 1781: „'t Spijt mij UHW. geb. geen kans siet om iets goeds van dat opstel te maaken. God weet wat best is, dog ik zal met verlange blijven te gemoet zien hetgeen UHW. geb. nog mogt konnen klaar krijgen, en wensche daartoe en tot alles kragt en sterkte: alle hartzeer en verdriet kan een man, hoe sterk ook thans, wel ziek maaken." Verder: „hoe meer het volk door ons geheele Land verligt is van de waare gesteltheid der saaken, hoe minder gevaar er te vreezen is." Voorts: „D(emte)r is stout in alles te drukken, waarom ik denk hij, al is het vry hartelijk, wel souw drukken ten zij het al te fors was. Maandag, meen ik, kompt er bij hem een brief uyt, die ik gister heb hooren leezen, maar ook al vrij hartig is; mogelijk is of word hij UHW. geb. van hier toegezonden."

Er moest dus iets gedaan worden, iets afdoends tot verlichting van het volk; Tegelaar wou het zelf beproeven, maar 't lukte niet. Hij zond al zoo nu en dan iets aan den Baron, of die er iets van maken kon; en zijne hoop was op dezen gebouwd. Maar de loop der zaken en vooral van zijne eigene zaak maakte V. d. Capellen mistroostig; hij kreeg een walg van politiek; hij sprak er zelfs van in den voorzomer van 1781 om den Pol te verkoopen, wat echter niet zoo ernstig gemeend was, maar eene eigenaardige ontboezeming van een overprikkeld man. Genoeg, wij weten wat er broeide en welke de plannen waren te Amsterdam en welke hoop men daar vestigde in zake een libel op den Baron V. d. Capellen, wiens bekwaamheid tot „zoo iets" men kende. Dat hij niet buiten het eedgespan stond, waartegen Van Goens ijverde, is althans bewezen.

Nog opmerkelijker dan door hetgeen zij bevat is de verzameling van brieven door hetgeen zij mist. Jaren achtereen, ja 't geheele leven van V. d. Capellen door is er voor den verzamelaar een rijke oogst, maar in 't laatste halfjaar van 1781, juist den tijd

van 't stellen, drukken en verspreiden van ons libel, schijnt de correspondentie zoo goed als stil te staan. Dit is allervreemdst en heldert zich alleen op door de onderstelling, dat toen de inhoud dier correspondentie allerkritiekst geweest is, zoo, dat V. d. Capellen, die dikwerf van verbranden of terugzenden zijner brieven spreekt, de nauwkeurigste voorzorgen nam, om te verhoeden, dat er één enkele letter van bleef bestaan. Trouwens, er moet een aantal brieven van hem vernietigd zijn en wel bepaaldelijk al wat hij aan V. d. Kemp en deze aan hem schreef. Van die correspondentie is in de brieven niets bewaard en 't is onmogelijk, dat zij niet zou hebben plaats gehad. Zij *moet* vernietigd zijn. Wellicht is zij die, over welke Scheltema klaagt (Staatk. Nederland 1805 I, 231): „dat vele van zijne geschriften en andere merkwaardige stukken, van iemand, die de meeste betrekking op hem had, door een verkeerd begrip zijn vernietigd." Of is het denkbaar dat er geene brieven tusschen deze twee zouden gewisseld zijn? In 1779 verklaart V. d. Kemp wel, bij de uitgave van „V. d. Capellen Regent", dat hij den Baron nog slechts eenmaal had gezien; maar sedert en door die uitgave was er tusschen de twee intimiteit gekomen. Op eene schoone bladzijde tegen den titel der Nalezingen van de stukken over de Militaire Jurisdictie, door hem aan de nagedachtenis van zijn vriend, die „het Monster" den eersten slag toebracht, gewijd, haalt hij *in fugam vacui* uit een brief van V. d. C. d.d. 8 Febr. 1782 deze woorden aan: „dikwerf denk ik, de Natie *wil niet* gered wezen. Verdient zy dan wel, dat eerlyke belangelooze Lieden, ik spreeke in het meervoudig myn Vriend! die reeds *meer*, ja *veel meer* dan hun plicht gedaan hebben" enz. Immers, die twee maken gemeene zaak. En hoort dan ook eens, hoe V. d. Capellen zich in brieven, die niet vernietigd zijn, over V. d. Kemp uitlaat. Reeds Mei '80 aan T. d. Marsch: „V. d. K(emp) is even grootmoedig als capricieus. Zijne bedaardheid en onverschrokkenheid verdient bewondering; zijne vaderlandsliefde elks achting. Ik heb in de serieuste termes bij van Berck. (van Berckel. Aant. van Mr. de Beaufort) protectie voor hem g(e)eischt. Het onbepaalde convoy en de heele patriotische partij heeft meer verpligting aan deezen geestelijke dan bekend is.... V. d. K. was verwonderd van UHW., schoon in den Haag zijnde, geen taal of teeken te hooren." En verder in een schrijven, d.d. 22 April '81, als, naar mijne voorstelling, de plannen over iets afdoends ter verlichting van het volk door het hoofd van V. d. Capellen gingen, aan den Hertog la Vauguyon: „quant a celle ci dont j'ai prié mon ami intime l'intrepide Van der Kemp, Predicateur Mennonite a Leide, de se charger en personne, sans pourtant qu'il en sache le contenu, je la confie a la discretion de votre Excellence." Bij het bestaan van zulk eene betrekking tusschen den Baron en Ds. V. d. Kemp maakt volkomen gemis van eenig overblijfsel hunner correspondentie hun omgang meer dan verdacht. En de lacunes in die gedrukte correspondentie van 't laatste halfjaar van 1781 wijzen voor den Baron op zaken, die toen hem geheel in beslag namen, maar die hij liever voor anderen verborgen hield.

Nu moet ik onverdeelde aandacht vragen voor een brief aan V. d. Capellen's Rotterdamschen vriend Valk, op wien wij later terugkomen. Uit Appeltern schrijft hij aan dezen, d. d. 8 Aug. 1782: „Wat is toch een reisje van Rotterdam herwaarts! Vriend van der Kemp is voorleden zomer wel 2 maal des avonds van Leiden gegaan en op den middag hier geweest."

Van der Kemp is in den zomer van 1781 tweemaal bij den Baron te Appeltern geweest.

In den zomer van 1781 V. d. Kemp tweemaal bij den Baron te Appeltern! In dien zomer, waarin „Aan het Volk van Nederland" geschreven is, want na Doggersbank 5 Augustus is er de laatste hand aan gelegd en 23 September is het uitgestrooid! Is het nu waarlijk al te stout, na alles wat wij hebben opgemerkt en samen gebracht, ons eene voorstelling van die bezoeken te maken? Is hiertoe fantaisie noodig, die wild met de waarheid speelt? Immers neen! Wij willen het dus beproeven.

De Baron dan in Mei naar Appeltern getogen om er den zomer door te brengen, voelt zich in de landelijke stilte door den wenk van Tegelaar achtervolgd, „dat er waarachtig wat gedaan, wat spoedig gedaan moet worden." Gekrenkt en verbitterd van wegen zijne voortdurende uitsluiting uit de Staten, is hij onwillekeurig begonnen met zijn hart te luchten door de beschrijving zijner grieven tegen Oranje en het gaat zoo als „aus einem Gusse" dat hij, eer hij zelf het weet, het volk heeft ingelicht omtrent de dwingelandij, die het nu reeds meer dan twee eeuwen torscht en die in de laatste jaren meer dan onverdragelijk werd. Zijn opstel is zoo goed als gereed. Het voor druk en verspreiding benoodigde geld? zelf heeft hij het niet, maar daarvoor zullen immers Neef Hooft en diens rijke Amsterdamsche vrienden wel zorg dragen. Maar heeft hij vrede met zijn eigen opstel? Ik denk van neen. Volksman weet hij zich te zijn, maar volksschrijver — dat is gansch iets anders. De dingen, die opgang maken en verkocht worden, zijn ook nog anders. *Hij* vindt ze wel lamlendig; *hij* leest ook liever, al veracht hij den inhoud, „den ouwerwetsen Nederlandschen Patriot;" maar die geschriften en de „Post van den Neder-Rhyn" worden veel meer gelezen. Zal er nu „waaragtig wat gedaan worden" dan moet het volk iets in handen krijgen, dat het leest. Goede raad is duur! Wat te beginnen? Wacht eens! daar komt hem een goed plan voor den geest. „Son ami intime, l'intrepide van der Kemp, Prédicateur Mennonite a Leide" — die moet hem helpen. 't Stuk hem toezenden? dat is veel te veel gewaagd. Hij ontbiedt hem naar Appeltern, en hoogst vereerd door zulk eene uitnoodiging komt V. d. Kemp bij zijn adellijken vriend.

Ik had ze daar gaarne bij elkander gezien de twee volksmannen van 1781, beiden eerlijk, maar beiden in meer dan één opzicht dwalende; den een, zooals ik mij voorstel, lang en achtbaar van houding, edelman in voorkomen en gelaatsvorm; den ander klein van gestalte, door allures en spraak

zijne burgerlijke afkomst en conversatie verradende; den een choleriek, den ander sanguinisch van temperament. V. d. Kemp is, dunkt mij, nog niet recht op zijn gemak, al wil hij als echte volksman 't voor zich zelven niet en nog minder voor zijn gastheer weten, dat hem iemand ontzag inboezemt; en V. d. Capellen is bezig hem op zijn gemak te zetten, terwijl hij in zich zelven toch nu en dan meesmuilt over de eigenaardigheden van „son ami intime". Maar V. d. Kemp — gelooft mij — is niet weinig verheerlijkt, want Dr. Hartog had gelijk: „al was hij nog zulk een vurig democraat hij was ijdel en had zucht om altijd met voorname lieden voor den dag te komen." Hoe schenen de woorden des hooggeloofden hem meer dan goud waardig! hoe zag hij ze hem uit den mond en waagde nauwelijks eene bescheidene opmerking! En als hij na den maaltijd, waarbij een verkwikkelijke teug niet ontbroken had, geheel van de reis gerestaureerd, op 's Barons kamer gekomen was — een heel andere, hoor! dan zijn Leidsch studeerkamertje, zoo eigenaardig door hem „myn boekvertrek" genoemd — en tegenover den Baron aan de tafel gezeten, dezen hoorde lezen: „Van de vroegste tyden af zyn deze landen," was hij één en al verrukking over de kennis, die uit dat stuk sprak en over de vernietigende kracht, die er van moest uitgaan tegen alle dwingelandij en tegen den dwingeland bij uitnemendheid. Aanmerkingen maken? neen, dat durft hij niet, al is 't hem vergund; maar hij denkt toch wel eens, nu... en... dan... hier... en... daar... 't is toch eigenlijk geen aanhef... en ook geen goed slot... de gelegenheden om eens recht hartig te zijn, zijn niet gebruikt en... zal 't volk het begrijpen? Staat de Baron er niet al te hoog boven?... Hij zou wel... De Baron komt hem voor; en 't duurt niet lang of de twee zijn overeengekomen, dat V. d. Kemp het concept zal meênemen en voor het eigenlijke doel zal toebereiden, onder hoog bevel echter dat hij er geene syllabe tot lof van den Baron mag invoegen. Hij gaat henen met het manuscript en belooft dat hij het, door zijne ampliatiën uitgebreid zoo spoedig mogelijk zal terugbrengen.

Bij zijne tweede komst (want tweemaal bezocht V. d. Kemp volgens den brief V. d. Capellen) zijn zij weêr in het boekvertrek en leest V. d. Kemp (wat zal hij het afgebroken gedaan hebben!) de geheele brochure voor, beginnende met „Indien Gylieden my, den schryver deezes" enz.; en, ofschoon de Baron al dadelijk in zijn geest „ho!" zegt bij dat „schryver deezes" omdat hij voelt dat het bij zijn stuk niet past en dat hij zelf nooit een „schryver deezes" zijn kan; ofschoon hij menigmaal bedenkingen op de lippen heeft, hij laat zijn ijverigen vriend voortgaan en betuigt bij het einde, behoudens enkele kleine opmerkingen, zijne goedkeuring en tevredenheid — en V. d. Kemp gaat met den schat — wie weet, waar verborgen? — naar Leiden terug, om voor het drukken te zorgen.

't Zal hem minder moeielijk dan wij wel denken gevallen zijn, om rechtstreeks of door bemiddeling van Herdingh den ons reeds bekenden Heyligert te bewegen tot het afstaan van letter en pers voor het gewichtig doel. Hij kwam toch van

V. d. Capellen. Deze volksman, die niet wilde heerschen, moet bij het drukkersgild vrij wat gezag gehad hebben. Want, gelijk wij reeds meer dan eens opmerkten, hij was vertaler van Price's Aanmerkingen. H. Goodricke nu had op dat werk in 't Engelsch aanmerkingen geleverd, die ook, in 't Nederlandsch vertaald bij Herdingh zijn uitgegeven. De vertaler dezer „Aanmerkingen" zegt in zijn voorbericht, sprekende over de vertaling van Price: „door den Weledelen Heere J. D. Baron v. d. Capellen zoo edelmoedig ondernomen, zoo gelukkig uitgevoerd." Vertaalwerk was dus toen meer dan thans bewijs van edelmoedigheid van den vertaler jegens den uitgever; nu heeft nog wel eens het omgekeerde plaats. Eischte onpartijdigheid, dat ook Goodricke's Aanmerkingen onder de oogen der Nederlanders kwamen, Herdingh wilde van de zijne gaarne blijk geven, „byzonder na dat hy door den Heer J. D. v. d. Capellen verzekerd was, dat zulks zyn Weledelheit niet onaangenaam zyn, noch onbestaanbaar gerekend worden zou met de verplichting, hem door Zyn WelEdelheit in het werk van Dr. Price opgelegd." Of die V. d. Capellen er ook den wind onder had! En toch klaagde hij nog en liet V. d. Kemp klagen over de groote heeren!

Van groote heeren gesproken: denkt mijn lezer nog wel eens aan den grooten heer, die met het boekje bij Xantippe kwam? Ik geloof waarlijk, dat zijn naam ook al uit de onschatbare brievenverzameling van V. d. Capellen voor den dag komt en dat wij hem al genoemd hebben. Die groote Rotterdammer Heer was immers niemand anders dan Adr. Valk, die weldra, naar de nieuwe wereld trok, waar zijne conscientie op 't punt van libellen hem meer rust gunde dan hier? Een brief van Price aan V. d. Capellen d.d. 25 Jan. 1779, die wel een jaar — de post was toen toch lang zoo secuur niet als thans — onder weg bleef, was geadresseerd „chez Mr. Valk sur le Leuvenhave." Die heer kan in de nabijheid zijner woning, op de Boompjes wel een koopmanspakhuis gehad hebben, geschikt voor eene nood-drukkerij. Dat hij tegen een reisje naar Appeltern opzag, meer dan „l'intrepide V. d. Kemp", is ons bekend. Voorts schrijft V. d. Capellen hem, d.d. 29 Sept. 1782 over een stukje voor de Diemer Courant: „Hoe eer zulk een stukje klaar kan koomen hoe beeter om de wankelende gemoederen te bevestigen. — Wilt ge daar met van der Kemp over correspondeeren? 't mag geen kwaad." — Zou hij ook in 't complot geweest zijn of niet? -- En hoort nu eens, hoe V. d. Capellen over hem denkt! Hij krijgt een recommandatie-brief mede aan John Barcklay & Comp, waarin te lezen staat: „mon digne ami Mr. Adrien Valck, negociant de Rotterdam, qui a dessein de former un établissement de Commerce en Maryland, Virginie et peut etre aussi a Philadelphia." Voorts: „Monsieur V. est natif de ma Province, negociant tres integre et tres habile, et un de nos meilleurs patriotes, avec lequel j'ai entretenu depuis longtems une correspondance et une *Amitié des plus intimes;*" waarmede geheel overeenstemt, dat Valk in een brief aan Livingstone heet „een van zyne *intiemste boezemvrienden*, een van die zeldzaame karakters, die kunnen doorstaan, dat

ze van heel naby bezien worden en welken men *op trouw* kan toe zeggen een dooreerlyk man, een zeer kundig koopman, en een der verlichtste patriotten onzes lands — met een woord een vriend en medehelper, wiens gemis ik hartelyk betreure."

Nog ééne bijzonderheid uit de Brieven en wij sluiten ze om de rekening op te maken; eene bijzonderheid echter, die wij eerst moeten behandelen, want zij zou later schijnen eene streep door de gansche rekening te halen. In den brief namelijk aan A. Valk, waarin hij eene berisping ontvangt, omdat hij ook niet eens te Appeltern is gekomen, stuiten wij op de woorden: „Ik las onlangs by een Engelsch schryver, dat het een ongeluk is voor een volk in onzen toestand te *veel* schryvers te hebben. Zij, die weinige, die audientie hebben, zijn 't die moeten voortgaan de natie te verlichten. Jammer, niet waar, is het dat de schrijver *aan 't volk van N.* zijn talent zoo misbruikt heeft!" Zou — dus vraagt men natuurlijk — V. d. Capellen zoo geschreven hebben, als hij zelf de auteur er van was? Maar wilt toch bedenken, dat het toenmaals alles behalve veilig postgeheim tot groote voorzichtigheid noopte. V. d. Capellen schreef aan iemand, die hem kende en hem met een half woord begreep, ironie uitmuntend wist op te merken in dat leuke „niet waar" en de kracht van het uitroepingsteeken achter „misbruikt heeft" gevoelde. Al ware het dan ook dat wij nergens eenig spoor vonden, dat ooit iets dergelijks van „Aan het Volk van Nederland" beweerd was, wij zouden ook uit deze woorden de gevolgtrekking niet mogen maken, dat V. d. Capellen er de schrijver niet van was. Maar er gaat licht over op bij nauwkeurige lezing van den „Ouderwetsen Nederlandschen Patriot". In de nommers XXVIII, XXIX en XXX van 30 Maart, 6 April en 13 April kan men een brief lezen aan Ds. Blank te Utrecht, die eene patriottische biddagspreek gehouden en daarin gewaarschuwd had tegen oproerige Engelsche pamfletten. 't Is dezelfde Ds. Blank, dien wij bij dezelfde gelegenheid hoorden zeggen, dat hij niet wist, van waar de Post NAAR was. Breedvoerig wijst de briefschrijver hem aan, dat niet de Engelsch- maar de Franschgezinde pamfletten oproer stoken. „Doch" — voegt hij er bij — „*om den laatsten*, *allergewisten*, *onweerstaanbaren*, *alles beslissenden slag te slaan:* Hoe Mynheer! wat zegt gy? Is dan de Schryver van het Libel Aan het Volk van Nederland een Engelschgezinde?" Waarna hij aantoont, wat een Leeraar *moet gerekend worden gezegd te hebben* (ik onderschrap), die, door te zeggen dat de Engelschgezinde pamfletten oproer prediken, ingewikkeld de Franschgezinde aanprees; onder anderen moest het oordeel dat Ds Blank in den mond gelegd wordt, aldus luiden: „Wat het Libel Aan 't Volk van Nederland betreft — ja wel, M. T. dat Libel — is zekerlyk wat *driftig*, en niet geheel te prijzen; maar — 't is tog schoon geschreven!" Merkt gij het zeer fijne korreltje wierook, door Van Goens hier neêrgelegd in eene ondersteld preek van een patriottischen dominé voor den schrijver van het libel? En moge hij nu gelogen hebben, toen hij een overvloed bedwelmenden wierook voor den Baron aan het libel toeschreef, dat deze niet afkeerig was om ook maar den geur

van het korreltje op te snuiven, is maar al te waar gelijk het woord van De Bosch Kemper (t. a. p. bl. 214) over hem: „vol van ijdelheid". Hij had het opgemerkt; als komende van den bekwamen Van Goens was 't hem welkom; en daarom *en passant* aan Valk de woorden: „jammer, niet waar, is het, dat de schryver Aan 't Volk van Nederland zyn talent zoo misbruikt heeft!" Maar deze woorden behoeven ons evenmin aan een anderen auteur te doen denken als die aan Hooft (?) uit Zwol van 5 Dec. 1782: „Zekere brochure (waarschijnlijk is, volgens den verzamelaar Mr. de Beaufort bedoeld de brief over de ware oorzaak van 's lands ongeval, zie boven bl. 62) wordt in 't algemeen weinig gegouteerd." En dan: „Met dat al had ik voor my liever het Vo. Va. N. by het tegenwoordige en toekomende geslagt voor myne rekening, dan die brochure." Vader Hooft, die er alles van wist, veranderde in zijn geest gemakkelijk „had ik" in „heb ik" en het gebruik van „had" vermeed alle gevaar, dat „heb" ongetwijfeld zou veroorzaken.

Aldus is dan in weinige woorden de toedracht der zaak geweest: op aansporing van Tegelaar, die voor Vader Hooft en de Amsterdamsche Patriotten handelde, schreef Jhr. Joan Derk V. d. Capellen tot den Pol op zijn buitengoed te Appeltern het libel „Aan het Volk van Nederland." Ds. François Adriaan Van der Kemp vermeerderde het met zijne opmerkingen en toespraken aan de waarde Landgenooten, en zorgde voor den druk. Hiertoe leende de boekdrukker Cornelis Heyligert zijne pers, terwijl vooral Dr. Van Schelle voor de rondstrooiing te Leiden zorg droeg. Adriaan Valk te Rotterdam kreeg van deze eerste uitgave exemplaren, vertrouwde ze aan den Boekverkooper Jacobus Bronkhorst ter verkoop toe en zorgde door dezen en zijne bondgenooten voor nadrukken en algemeene verspreiding daarvan, zoodat binnen ééne maand het volk van Nederland in bezit was van „het ten uitersten seditieus en lasterlyk" boekje.

Men zou nog kunnen vragen, of het dan toch niet zeer vreemd is, dat wij eerst nu dezen loop der zaken ontdekten, daar er in der tijd toch zoo ijverig naar gezocht is? Niet zoo vreemd als het wel schijnt. De dooreenmenging van V. d. Capellen's en V. d. Kemp's werk maakte ontdekking en bewijs moeielijk. En al vermoedde men, al dacht men zeker, bepaald uitspreken, dat deed men niet. V. d. Capellen was een deels zeer geliefd en deels zeer gevreesd man. Vrienden zwegen, vijanden dorsten niet spreken. Maar hij werd voor den auteur gehouden, bepaald gehouden door Van Goens. Eerst spreekt deze nog, gelijk ik (bl. 54) aanwees van V. d. Kemp, maar reeds bij die gelegenheid gaat hij het hooger zoeken. Hij acht het toch opmerkelijk, „dat in dit geschrift evenals in de laatste aanspraak van V. d. Capellen tot de Marsch, Frankryk onze natuurlyke bondgenoot is." Om den inhoud denkt hij dus aan V. d. Capellen's neef; had hij op den stijl acht gegeven, hij zou elke gedachte aan dien neef hebben laten glippen, want deze schrijft nog lang gerekt en vol stadhuiswoorden, zooals uit zijne rede op den landsdag over een verbond met Frankrijk te zien is. Nu weet hij nog niet recht wie van beide hij verdenken moet en belooft

aan zijn Leidschen vriend wat wij bl. 81 gehoord hebben. In N°. XV zijn 't weder de twee Barons tusschen welke hij niet weet te kiezen (zie ook bl. 81 v.). Ja, in N°.XXIV, 16 Februari 1782 daagt hij nog de beide uit, om zich te verontschuldigen, als hij melding maakt van het zonderling gerucht, alsof het verfoeielijk stuk van de tegenovergestelde partij afkomstig was, om de aandacht af te leiden van een voorwerp, 'tgeen te dier tijd de gemoederen het meest bezig hield, zooals de walvischvangers het dier een ton voorsmijten. Zou dan waarlijk de Hertog om de gedachten van zich af te leiden, zulk een stuk tegen den Prins hebben kunnen laten schrijven? Dat hij er van verdacht kon worden en V. Goens deze verdenking meêdeelde leert ons in welk een kring Willem V leefde en stemt ons jegens hem zachtmoedig. „Doch" om met V. d. Kemp te spreken, ik hervatte den draad." 20 Juli 1782 is Van Goens nog niet zeker, wie van de beide hij voor den schrijver houden moet. De Zuid-Hollandsche Courant heeft uit haar duim gezogen, dat er van Z. H. bevel is gekomen om een Engelsch fregat op de kust bij Vlissingen ongemoeid te laten; en als zij nu de onwaarheid van dat bericht erkennen moet, beweert zij door zekeren P. v. d. Linde bedrogen te zijn, waarop de „Ouderwetse" aanmerkt: „dat dit geen excuus is: alles wat mij met onderteekening van een naam wordt toegezonden, mag ik plaatsen: „dat is als bij voorbeeld het Libel *aan 't volk van Nederland* in MS. aan een Courantier was gezonden geweest, onder naam van *Jan Derk*, of *Robert Jasper*, enz." De laatste zijn de voornamen van Tot de Marsch. In N°. LIX 2 November 1782 treedt Joan Derk meer op den voorgrond in zijne gelaakte politieke werkzaamheid en dan volgt: „Dat alle deze hoogst strafbare sustenûen, onder faveur van de gereezene troebelen in de Republiek, eerst een tyd lang in stilte zyn verspreid, doch eindelyk opentlyk voor den dag gebracht en met de verregaandste en oproerigste violentie opgedrongen aan het Gemeen in zeker berucht *Libel*, geïntituleerd *Aan het Volk van Nederland*, enz." Dan volgt weder: „dat hetzelve Libel zoo niet door de Heeren V. d. Capellen zelven, ten minsten met hunne kennis en op hunne aanrading was geschreeven en uitgegeeven geweest. — Dat dit ook menigvuldige malen by publieke geschriften aan deze Heeren is geobjicieerd, zonder dat zy tot nog toe zyn te rade geworden om zich des contrarie te verklaren. — Dat men deze Heeren ook in 't publiek heeft gesommeerd, en, 'tgeen zy uit eigener beweeging hadden behooren te doen, ten minsten de lof die hen by dit grouwelyk Libel gegeeven wierd, van de hand te wyzen en te desavoueeren, dan dat zy hierin even als in het andere tot nog toe hadden gedifficulteerd, dat gevolgelyk de Heeren V. d. Capellen met opzicht tot het Libel *aan het Volk van Nederland* verseeren in een en hetzelfde geval, waarin zeker *Regent* te *Utrecht* (NB. Van Goens zelf) verseert met relatie tot het vermaard POLITIEK VERTOOG, aan wien men op dezelfde wys in 't publiek heeft opgedrongen van Auteur te zyn van dit anonym Geschrift, en die, omdat hy desgelyks niet heeft goedgevonden zich desweegens in het publiek te

verklaren, nog heden algemeen wordt gehouden voor de eenige Auteur van dat Geschrift te zyn." Is het duidelijk of niet? Vooral, nu later nog volgt: „En die *Jonker van de Pol*, die is de grote HELD van ons geheele patriotsche factie: van diens lof weêrgalmen alle de patriotsche geschriften, enz." Daarenboven leest men in „de Brieventas" bij „den Patriot" bl. 241: „het snoode geschrift aan *'t Volk van Nederland*, waarvan de beginsels, hoewel met andere woorden en wat meer omzwachteld, te vinden zyn in de Schriften van den Overysselschen Cromwel, die zich noemt Baron Van de Capellen tot den Pol Regent, den verleider en opstoker van myne arme Landgenoten." Men ziet, Van Goens wist het zeer goed, maar durfde het niet zeggen: hij had te veel op zijn kerfstok. Maar zijne herhaalde uitdaging laten wij niet onopgemerkt, al vond „le Politique hollandais" haar bij monde van een uit Curaçao weêrgekeerden landgenoot (XLIV, 10 December 1781) beneden alle kritiek. 't Is zeer vreemd, dat èn V. d. Capellen èn V. d. Kemp op al die uitdagingen zouden gezwegen hebben, als zij werkelijk onschuldig waren. Ten minste verhaalt De Bosch Kemper (a. w. bl. 242), dat V. d. Kemp ook verdacht is geweest en wel door den redacteur van den „Courier du Bas Rhin" Manzon, schrijver te zijn van den „Brief over de waere oorsaek" en daartegen wel degelijk is opgekomen (zie ook Sautijn Kluit, Mededeelingen over Fr. Dagbl. Bijdragen N. Serie IV). Zou „wie zwijgt consenteert" hier niet van toepassing mogen zijn?

En wààrom, durf ik ook met grooten nadruk vragen, plaatste men voor D, E en F het portret van V. d. Capellen en droeg deze uitgaven aan zijne nagedachtenis op? Alléén omdat hij in het libel een der belangrijkste personen is? Wààrom weder ook voor H het portret van niemand anders dan van V. d. Capellen? Was dit niet eene stilzwijgende hulde aan den onder de vrienden bekenden auteur? Voegt eindelijk bij dit alles nog de aanteekening van Mr. van Doorninck (Vermomde en naamlooze schrijvers, II, 5): „Bij het doorsnuffelen der nagelaten papieren van J. D. Baron Van der Capellen tot den Pol heeft het mijne aandacht getrokken, dat daaronder zich 3 exemplaren (waarvan 2 onopengesneden) van dit geschrift bevonden. Zijne vriendschap met V. d. Kemp maakt dit minder bevreemdend, maar zoude ook V. d. C. aandeel aan het schrijven er van hebben gehad?"

Ik meen recht te hebben om op deze vraag te antwoorden: „hoogstwaarschijnlijk wel, en dan het grootste."

V.

„Burger. Hebt gy dat boek geleezen?

„Boer. Zou ik niet; myn wyf heeft het in haar kas opgesloten, NAAST DEN BYBEL; *en al bood je me een gansche akker*, *je kreeg het niet*. Als de boeren meer zulke stukken te zien kreegen, *dan zouden ze overlang zulke grote trotsche Sinjeurs en kale Edlen den baas over hen niet hebben laten speelen*.

„De Burger verheugt zich, dat hy dat werkje geleezen heeft.

„Boer. *Niet alleen gelezen*, *patroon*, *maar myn wyf heeft het in haar kas*, en als wy dan *van den arbeid rusten*, *lezen wy* er even vlytig in ALS IN DEN BYBEL. En dan lees ik het myne maats voor, *dan moest je er eens by zyn*. Man, *zy zitten met den mond open*, *den ganschen nacht door*. Ook is het ALTEMAAL WAARHEID"

Dus onze burger en boer, die wij ons herinneren te hebben hooren handelen over de plakkaten. Geheel anders luiden de volgende beoordeelingen.

„Het volk houdt zich zoo rustig en erkent het *bedrog*, zoodra de bedriegers het masker afligten en zich in *hunne natuurlyke afschuwelykheid* vertoonen gelyk de schryver van Aan het Volk van Nederland (Ouderwetse Ned. Patriot, N°. XII)."

„Zoo gy tot het geslagt der menschen behoord." (Aan den schrijver van „Aan het Volk van Nederland." Brieventas van den „Ouderwetsen Nederlandschen Patriot I, bl. 25)."

„Heeft onlangs eene onwaardige pen, in gal en alzem gedoopt, en den haater van 't menschdom toegewyd, Aan HET VOLK VAN NEDERLAND durven schryven; tragte die ongelukkige duisterling (misschien aan 't hoofd van een gansch vloekgespan) verandering, ongehoorzaamheid, muytzugt, rebellie, meineed, verwarring, onrust, tweedragt, verraad te stooken, enz. (De schaadlykheid der thans heerschende tweedragt in onze Republiek)."

Ziet daar, hoe de gedachten over het libel al terstond uiteenliepen. Wij vertrouwen geene der beide partijen, want in dergelijke ruwe beoordeelingen ligt gewoonlijk de waarheid niet. Jammer dat wij eene eeuw later nog dikwerf over personen en zaken uitspraken vernemen, die naar alles eerder gelijken dan naar grondige, gezonde en onbevooroordeelde kritiek.

Is er dan in de dagen der verschijning van het libel niets anders en beters geleverd, dat er althans eenigszins de waarde en beteekenis van aanwijst? 't Spijt mij te moeten zeggen: „niet veel van meer beteekenis." De kritiek dier dagen, zoo zij al kritiek mag heeten, geeft weinig leiding en bestuur. Want, waar wij ze thans zouden zoeken bij het vernemen van zulke gewichtige en ingrijpende denkbeelden, als in het libel zijn neêrgelegd, in de periodieke literatuur vinden wij zoo goed als niets. De couranten lieten zich, althans 1781 nog weinig uit: men zie in de befaamde Diemermeerder het sober berichtje over de verschijning van het libel en de objectieve mededeelingen over de uitgevaardigde plakkaten, ja nog in 1784 het koude doodsbericht van V. d. Capellen.

Maar maakten dan de tijdschriften niet meer werk van kritiek? De Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen of de Nieuwe Nederlandsche Bibliotheek? O neen! zij zijn bang de handen aan koud water te branden.

In de Vaderlandsche Letteroefeningen van 1781 zocht Dr. Hartog reeds te vergeefs naar eenig naricht over ons libel (zie Gids, 1877). Geen wonder! Niet alleen, zooals hij vermoedt, omdat zij, geschreven door Doopsgezinden, bang waren de familie in 't leed te brengen; neen! zij hielden zich met schotschriften in 't geheel niet op. Curieus is ter dezer zake het „Naberigt" van de Boekbeoordeelingen in N°. 3 van dat jaar. Het luidt aldus:

„By den aanvang der tegenwoordige krygsonlusten met de gevolgen van dien, kwamen ons weldra eenige losse Papieren daartoe betrekkelyk ter hand; wy hebben 'er diestyds eenigen van ingezien, met oogmerk om 'er min of meer berigt van te geeven. Dan weldra vonden wy ons dermaate overlaaden met eene menigte van Stukjes van die natuur, dat derzelver leezing wel een geheel ledig Mensch zoude vorderen. We zouden uit dien hoofde bykans genoodzaakt geweest zyn, iemand onzer daartoe af te zonderen, of om te zien, of wy iemand konden vinden, die geschikt was, om deeze taak op zig te neemen, en zig daartoe te verledigen. Maar, is het der moeite waardig? vroegen we elkander. En by nader overleg was 't eenparig antwoord, *Neen*. — Leezers, wier geestgesteldheid geschikt is tot eene soort van verslindende leezing, zullen ze tog meerendeels leezen, en daar dezulken veelal, over onderwerpen van dien aart, zeer gespraakzaam zyn in gezelschappen, kunnen ze tot genoegzaame berigters dienen. De zodanigen kunnen 't dagelyksch doen, daar wy 't slegts maandlyks zouden kunnen verrigten. En oordeelkundige lezers zullen uit soortgelyke gesprekken ten overvloede verneemen, hoe weinigen er onder die Stukken gevonden worden, die eene gezette leezing eischen. — Op deeze overweeging berust ons besluit, om, buiten byzondere reden, geen melding te maaken van dit soort van papieren, laatende de post, van 'er berigt van te geeven, aan de opgemelde soort van Leezers over."

Wat dunkt u? Waren mijne voorvaderen, die toen ter tijd de Letteroefeningen bestuurden, niet kalm? Konden zij althans zich niet kalm toonen? Want trouw bleven zij aan hun nabericht en zwegen van „Aan het volk van Nederland" en van alle pamfletten, en lieten ze schijnbaar over aan lezers, „wier geestgesteldheid geschikt was tot eene soort van verslindende lezing". Als de Letteroefeningen een woordje meêspreken over de vragen des tijds, dan is het in den meest gematigden geest en op den meest bedaarden toon. Zij kondigen eene „Redenvoering aan myne Landgenooten" (Dordrecht bij H. de Haas, 1781, gr. 8° 81 blz.) aan. Deze handelt over den Engelschen oorlog, „om uwe ontstelde gemoederen tot bedaaren te brengen." Rec. zegt: „Het geheele beloop der Redenvoering beantwoordt zeer wel aan 't oogmerk; en schoon deeze en geene gronden van opbeuring al eens wat in een sterk licht gesteld mogten zyn, men zal ze egter over 't geheel niet verwerpelyk vinden." In de aankondiging van „Cato of Zamenspraaken over de Vryheid en Burgerlyke Deugden" lees ik: „Men heeft dit Stukje toegewyd aan de *Verdedigers der Rechten hunner Medeburgeren*, *den Liefhebberen der Vryheid en Onafhangelykheid*, *den Beminnaeren van hun Vaderland en den Voorstanders der Republikeinsche Regeeringen*, die 'er een nuttig gebruik van kunnen maaken, behoudens eene oordeelkundige inagtneeming van den vastgestelden Regeeringsvorm der Republiek, welker heil zy bedoelen. De hier voorgedraagene lessen van Cato zyn toch gemeenlyk juist, en kunnen in eene mindere of meerdere mate, onder verschillende Regeeringsvormen, werkstellig gemaakt worden, enz." Onder verschillende regeeringsvormen! dat is nog ver van de noodzakelijkheid der volkssouvereiniteit. Hoogst gematigd is ook het oordeel over „De Engelsche Tieranny. In vier Samenspraeken. Te Amsterdam by H. Gartman". 't Boekje bevat

„eene aaneenschakeling van wanbedryven der Engelschen." Er is reden tot zulk eene kenschets; doch „vele ondaaden" worden op rekening der natie gesteld, waarvan eigenlijk bijzondere personen de schuld dragen. Al ontkent de schr. dit doel, het bevordert toch *eenen algemeenen volkshaat tegen de Engelschen.* „Wy kunnen derhalve, hoezeer ook ons Vaderland door 't Engelsche Ministerie, op de onverantwoordelykste wyze, mishandeld zy, zulk eene schryfwyze niet goedkeuren. Vooral mag dit boek niet als schoolboek gebruikt worden." — Dezelfde gematigde geest heerscht in de boekbeoordeelingen van 1782, o. a. in die van de Rehabeam's preek: „Zyn Eerwaarde vertoont zich in de behandeling van dit Stuk als een welgeschikt Staetkundig Redenaer, die, door Vryheidsmin genoopt, het gevaer en 't haetelyke der Dwingelandye, zo voor Vorst als Volk, met de levendigste verwen afmaelt; en op het nadrukkelykst onder 't oog brengt, wat ter voorkominge of afwendinge van dezelve vereischt worde. — Raedgevingen van die natuur kunnen, voor een enkelen keer, onder een vry en onafhanglyk Volk, met vrucht ingeboezemd worden, om deszelfs afkeer van alle Dwinglandy, en zucht voor de Vryheid, te verlevendigen: dan God verhoede! dat het in Nederland noodig zy, zoodanige raedgevingen veelvuldig te herhalen en aan te dringen!" — Geeft dan misschien het Mengelwerk eens eene flinke beschouwing der tijdsomstandigheden? Ook dat niet. In den jaargang van 1781 een versje van Bellamy „aan myne Vaderlanderen" reeds van Januari; een latijnsch gedichtje „in insulam St. Eustatium a Rodneo captam et direptam", doodonschuldig! en voorts, als ware er geen Volk van Nederland en Patriot noch Prinsgezinde, een stukje over „de Natuurlyke historie van het Paapje en het Zwartkopje"; een dito over de „goede uitwerking van Calomel en Jalappe in het uitdryven van Spoelwormen" en nog een dito over de dito uitwerking „van de Assa Foetida in ongemakken der zenuwen." Niets anders? Ja waarlijk! Een klein stukje van ééne bladzijde met den veel belovenden titel „de Patriot". Misschien klein van omvang, maar rijk van inhoud? Ach neen! Een aanzienlijk heer laakt een anderen, omdat deze Engelsche kleederen draagt en geeft hem een kleed van inlandsch maaksel ten geschenke, op voorwaarde dat hij rok, broek en kamizool ten vure doeme: 't geen geschiedt. — In 1782 laat het Mengelwerk echter een iets meer beteekenenden toon hooren in „de dank- vast- en biddag vierende Nederlander" waarin het volgende:

„Eene beklagenswaardige partyschap en verdeeldheid, in ons Land heerschende, maakt het punt, ten opzigte van de Overheid, teder: het vordert eene groote maate van Voorzigtigheid in woorden en daaden. Dan zo zeer ik u raade, welbeweezene waarheden, die de Vryheid gelden, met voegelyken ernst, voor te staan en te verdeedigen, zo zeer wil ik u waarschuwen tegen alle haatlykheden ten opzigte van Overheidspersoonen, in welk een rang en post ook geplaatst. Schelden, schimpen, doet niets af. By de veelvuldige dagelyks uitkomende Stukjes met de vreemdste tytels, die ook zomtyds het geheele aartige uitmaaken, indien 'er anders eenige geestigheid in is, gedenk ik menigmaal aan 't zeggen van onzen Vaderlandschen

Geschiedschryver Hooft, „Schotschriften en Faamroovende Gedichten zyn een wapen, dat, zonder voordeel op zynen vyand te behaalen (gemerkt het eenen iegelyken even na is,) niet dan kwaad bloed en verbittering maakt."

Wij hadden zeker gewenscht, dat een zoo invloedrijk tijdschrift als de Letteroefeningen toen reeds waren, de behandeling van de tijdsomstandigheden en van een libel als „Aan het Volk van Nederland" niet opzettelijk vermeden had, maar dezen enkelen keer, dat het er zich in mengt en het libel beoordeelt zonder het te noemen, doet de waardige en besliste toon, waarop dit geschiedt, ons goed, en dat het mijn overgrootvader was, die, volgens zijne schriftelijke aanteekeningen, zoo schreef, acht ik voor mij eene eer hier te vermelden.

Evenmin als in de Letteroefeningen dier dagen vindt men eenige bepaalde kritiek van ons libel in de meer gereformeerd gekleurde „Nieuwe Nederlandsche Bibliotheek" een dergelijk tijdschrift, dat ik voor 1781—1783 heb doorgezien. Onaangename ondervindingen van vroeger, toen het Van Goens van onrechtzinnigheid had beschuldigd en daarom van de pui van Utrecht's raadhuis verklaard was te zijn „een eer- en faamroovend libel", hadden het zeker de voorzichtigste partij doen kiezen van stil en ordelijk zich te gedragen en over geene libellen te spreken. Wel prijst het hemelhoog een prinsgezind geschrift van E. Luzac, maar heeft toch den moed niet, om Cérisier te tuchtigen, en, al mist het er veel in wat het wenscht, zelfs van V. d. Kemps Elftal zegt het veel goeds. Minder dan men zou verwachten van de Engelschen: St. Eustatius heet in hunne roofzieke handen te zijn vervallen. Geen „parti pris" nog en overigens kalmte, die zelfs in de al drukker wordende dagen van '83, als de wapenoefeningen in vollen gang zijn, aandacht durft vragen voor: „Geval van een' jongen Heer, die een gouden Borstspeld, bykans vier duim lang, doorzwelgde, en door den Stoelgang weder loosde, zonder eenig kwaad gevolg. Uit het Engelsch."

Zoo kalm was „de Ouderwetse Nederlandsche Patriot" waarlijk niet; dit weten wij; maar hij deed niet anders dan razen tegen de licentie en de V. d. Capellens, zonder eigenlijk ooit zijn oordeel uit te spreken over den inhoud van het pamflet. Dit — 't zij tot zijne eer gezegd — beschouwde de Post VAN den Neder-Rhijn als zijn plicht, maar ter loops, als hij in N°. 42 van 27 October 1781 handelde „over de nutteloosheid van het vermeerderen der landmacht." De auteur van ons pamflet scheen, naar het hem voorkwam, vooral het volk te willen aanzetten, om zelf de teugels der regeering in handen te nemen en geheel en al eene volksregeering te willen invoeren; maar hij meende, dat men „zonder een groot politiek te zijn" gemakkelijk kon besluiten" dat onze Republiek in dat geval rampzalig zijn zou. Nu klaagde men al over verdeeldheid der gemoederen; maar wat zouden dat voor volksvergaderingen zijn? — Gij verwondert u dat deze democratische Post zoo spreekt en het nog niet gansch en al eens is met het pamflet; doch bedenkt, dat wij

nog maar in October 1781 zijn, en dat hij nog vorderingen in de democratie maken kon en ook gemaakt heeft. De vervaardiger van het register op zijne jaargangen kon zich dat zeker ook niet voorstellen en schreef: „Boekje aan 't Volk van Nederland als een meesterstuk aangehaald, I, 351" en daar leest ge wat ik u getrouw heb medegedeeld. De tweede plaats, waarheen hij ons verwijst, in 't nummer van 7 Aug. 1784, heeft meer van eene aanbeveling. Daar vinden wij een „Vertoog van een vaderlandsch gezelschap over 's lands zaak" en daarin den schrijver van het pamflet geprezen, omdat hij de noodzakelijkheid eener algemeene samenkomst des volks handhaaft; zijne aanspraak heet daar: „dat kunststuk van kundigheid en vernuft."

Grondige kritiek vinden wij hier dus al evenmin als in den „Post NAAR den Neder-Rhyn", die trouwens nog niet uitkwam, toen het libel in 't licht verscheen, en er later (N°. 17) in een brief van „Vaderland Minnaar" melding van maakt, als iemand gezegd wordt „zich in zulke indecente ja goddelooze termen (die hij gedeeltelijk uit het boekje Aan het Volk van Nederland, gedeeltelijk uit andere even zoo schandaleuse pasquillen ontleend en ingezoogen had) uittedrukken" dat den schrijver nog eene koude huiverigheid over het lijf gaat. Iets, dat meer op kritiek gelijkt of althans daarnaar streeft, leveren enkele der andere pamfletten, die naar aanleiding van ons libel in 't licht verschenen. Ik wil ze achtereenvolgens beschrijven.

I) 't Eerst komt hier in aanmerking het reeds, toen wij over het uitstrooien handelden (bl. 12), vermelde pamflet: „Antwoord van 't goede Volk van Nederland aan den verborgen Schryver des Briefs, gevonden op de straaten der voornaamste Hollandsche steden, den 25 en 26 September 1781, 8°. 23 blz. (z. j. of pl. van uitg.)." Het is, zoo als er onder staat „in een hoek van het Gemeenebest 6 Oct. 1781" geschreven, en wel in een zeer gematigden geest. Dr. Hartog heeft er den inhoud van medegedeeld (a. w. 168). Er is niets waarachtiger zegt de schrijver, namens „'t goede Volk" dan het droevige tafereel, dat gij ons afmaalt van den staat van het Gemeenebest, ja hij heeft het boekje hier en daar met een genoegen gelezen, dat hij nauwelijks in staat is uit te drukken. Waarom echter wonden geopend, waarvoor hij geen balsem heeft? Zijn ijver verdient op zich zelf lof, maar is kwalijk geplaatst, zelfs zeer gevaarlijk, gelijk hij zich voorstelt in dit antwoord aan te toonen. En na nu het goede zoowel als het kwade van de Oranjes te hebben aangewezen, beschuldigt hij den schrijver van „Aan het Volk van Nederland" van groote onvoorzichtigheid en zegt, dat zijne raadgevingen, al waren zij goed, nu ten onpas komen. Waarom oproer verwekt, daar wij in oorlog zijn?

II. Vrymoedige aanmerkingen op het berucht werkje, betyteld: Aan het Volk van Nederland. In eenen brief van een Heer te Utrecht, aan zynen vriend te 's Gravenhage. z. j. o. p. v. u. onderteekend N. C. Utrecht den 18 October 1781. — Dit, ook door Dr. Hartog (bl. 164) vermelde geschrift van 14 bl. 8°, is van weinig beteekenis. De Utrechtsche heer acht den schrijver van het pamflet een man van studie te zijn, die veel gelezen heeft, een goed oordeel bezit, bondig kan redeneeren en wel schrijft. Hij gelooft hem op zijn woord, dat hij een privaat man is en verschilt hierin van zijn Haagschen vriend, die meent, dat hij lid van eenige regeering zijn zou, en wel in den Haag, omdat hij zoo vele bijzonderheden weet; maar er zijn

vele particulieren, aan wie regeeringsleden de geheimen mededeelen. — Tegen den inhoud heeft hij I. dat Schr. de Prinsen van Oranje zoo hatelijk afschildert, aan wie wij vele verplichtingen hebben, alleen om het huis van Oranje hatelijk te maken. Waartoe? Wij hebben nu eenmaal een stadhouder en wat thans een wezenlijk deel uitmaakte van de constitutie onzer Republiek diende als zoodanig geeerbiedigd te worden II. Schr. laat zich over het persoonlijk karakter van Willem V te sterk uit. Al zeide hij niets dan waarheid — toch moest elk weldenkend mensch hem daarom verfoeien, want waarom kan een vorst met slecht zedelijk karakter als vorst niet goed regeeren? De Utrechtsche Heer deelt echter volstrekt niet in de beschuldigingen tegen des Stadhouders gedrag ingebracht; III. Hij acht het boekje zeer geschikt om oproer te verwekken. Hij wenscht ten slotte eene wederlegging door eene bekwame pen en acht dit veel beter dan onderdrukking door plakkaten, daar het boekje reeds door velen gelezen is en door nog meerderen zal gelezen worden, omdat het verboden vrucht is.

III. De verrekyker, waar door het zo streng verboden boekje, betyteld, aan 't volk van Nederland, van verre geleezen is. Strekkende ter aantooninge der haatelykheid van hetzelve, en ten bewyze der billykheid van het verbod. Ten dienste der geenen, welken het gemelde Werkje niet magtig hebben kunnen worden (z. j. of p. v. u.) 8 blz. gr. 8°. — Dit is een wonderlijk vreemd stukje, door mij gevonden in één band met en achter de uitgave van 1795, waarbij het zeker niet bepaald behoort, want in 1795 was ons libel geen streng verboden boekje meer. De inhoud er van komt neêr op 't volgende: God is te bewijzen, maar de wijsheid niet. Schr. komt bij een kluizenaar en meent in dezen de wijsheid gevonden te hebben, maar deze vriend zegt, dat de wijsheid op aarde niet te vinden is. Hij geeft hem tot afscheid een verrekijker, door welken hij de dingen groot en klein zal zien naar dat hij hem keert. Hij komt met zijn kijker in 't VLEK ('t staat werkelijk kapitaal gedrukt) zijner geboorte, maar durft hem niet gebruiken: alles is zoo veranderd. Het *groene heuveltje*, weleer de zetel van *Eendragt* was verzonken; het beeld der *Deugd* vergruisd en daarvoor in plaats stond het beeld van 't *Zelfbelang*. De schoone *Maagd* uit den Tuin was geschonden. „Eindelyk waagde ik het dan myn' verrekyker te gebruiken, ik richtte dezelve naar het *Hof* van mynen Meester, en zie hier wat ik zag." N.B. *Ons bestek ten einde zynde* (wel een beknopt bestek, 8 blz.!) *zullen wy den Lezer, in een volgende onze beloofde ondervindingen met den Verrekyker mededeelen.* — Wie zou mij iets naders kunnen berichten van dezen filosoof met zijn verrekijker of van 't vervolg van zijn arbeid? Ik kreeg niet meer onder de oogen dan 8 blz. druks.

IV. Oranje's Verdediger, 8°, 15 blz. van 1782 (zie bl. 6). — Een onbeduidend, slecht gestileerd stukje, waarvan meer dan eene alinea in plaats van met . met : eindigt. 't Is bestemd om tegen ons libel de stadhouders en met name Willem V te verdedigen.

V. Fragment van een brief van den schrijver van 't stuk aan 't Volk van Nederland, geschreven aan Z. D. H. den Here Pr. Erfstadhouder, 1782, 7 blz. — Is quasi een schrijven om vergiffenis, door den auteur van ons libel aan Willem V gericht. Voor drie weken schreef hij nog zijn zeven-en-dertigste paskwil. Nu kastijdt hem de hemel met een inwendig gezwel; hij kan nog maar zes dagen leven.

VI. Vrye gedachten van een' burger over het verval van 't gemeenebest der Vereenigde Nederlanden. In Holland 1782 148 blz. — Een degelijk geschrift, gematigd en onpartijdig, met eerbied voor regeering en stadhouder zeer uitvoerig en geschiedkundig betoogende, dat de schuld in de inrichting der Unie ligt, daar deze niet genoeg voor de handhaving der oppermacht zorgde. Dit *opper*gezag wil de auteur

niet bij voorkeur aan den stadhouder zien opdragen. Hij is zeer tegen libellen en couranten en noemt bepaald „dat schandelyk geschrift, hetwelk men over verscheiden maanden (hij schreef anderhalf jaar na het uitbreken van den Engelschen oorlog, dus in den zomer van 1782) in de straaten der voornaamste steden van 't Gemeenebest en zelf op 't platte land heeft gestrooid."

VII. De schaadelykheid der thans heerschende Tweedragt in onze Republiek en Beste Raad voor Overheden, Leeraars en de Ingezeetenen van Nederland. Te Rotterdam, by Bennet en Hake, 1782. 68 bldz. — Verdeediging van de Stadhouderlyke Regeering en het stadhouderlyke Oranjehuys zynde een vervolg op het voorgaande. Rotterdam, by dezelfden 1782, 154 blz. — Uit „de schaadlykheid" vernamen wy reeds ongunstige oordeelvellingen over het libel (bl. 94). Deze beide lijvige brochures van prinsgezinde zijde zijn veel beter geschreven dan de patriottische. De eerste laakt de onvoorzichtigheid veler schrijvers; sommigen zijn niet beter dan landverraders (tot dat „zoort" brengt schr. vrijmoedig den maker of de makers van het boekje „Aan het Volk van Nederland"). Courantiers mogen berichten meêdeelen, hun oordeel uitspreken — niet; anderen, waaronder de Capellens, die hunne adviezen laten drukken en verspreiden, moesten voorzichtiger zijn. Schade spruit voort uit die roekeloosheid: onze achting bij Brit en Gal gaat verloren en het gebouw van Staat wordt ondermijnd. „De Beste Raad", van welken de titel spreekt, is: kiest Engeland boven Frankrijk! Overheden, bewaart de eendracht! Beteugelt de drukpers! Haast zijn de Regenten zelven niet meer veilig; „de myn zou wel eens verkeerd kunnen springen gelyk met dat boekje *Aan het Volk van Nederland.* Verkeerden! Het kon wel eens eerst op uw dak waayen! Ziet toe!" — Gelderland, Utrecht en Holland worden bedankt voor hunne plakkaten. „Gelyk men te Rotterdam werkelyk vigileert teegen zeekeren *herdruk* van het zelven." Niet alleen de Overheeden, maar daarna ook de Leeraars worden uitvoerig vermaand het hunne te doen; en eindelijk *elk ingezetene.* Dien plicht hoopt hij zelf te betrachten door in zijn „Vervolg" Stadhouderlijke regeering en Stadhouder te verdedigen. In dit „Vervolg" behandelt hij ten eerste de ondankbare versmading en mishandeling, die de Prinsen van Oranje reeds dikwerf ondervonden. Breed en uitvoerig bespreekt hij de beschuldigingen tegen Willem I, II, III en IV, waarbij hij, zonder het te noemen, ons libel naast zich heeft liggen. Letterlijk noemt hij de beschuldigingen tegen Willem III daar bl. 32 en tegen Willem IV, bl. 41 voorkomende en tracht die te ontzenuwen. En waaruit komen nu al deze verkeerde handelingen voort? Uit „*praatzucht*, *onwetendheid*, *vooroordeelen*, *losheid van denken en spreeken*, *hoogmoed*, *blinde hoogachting voor andersdenkenden.* Dit heeten nog maar de *minst schadelijke* bronnen. Minder verschoonlijk en nadeeliger zijn *overgeërfde partijschap tegen het huis van Oranje*, *hoogmoed op de voortreffelijkheid van zijne stad of op de bedieningen en ambten die men bekleedt*, *afgunst en nijd*, *ongegronde vrees voor de Oranje Vorsten*, *honger*, *gebrek*, *win- en schraapzucht.* Nog erger bronnen zijn *ongeloof* en *zucht naar verandering.* Al deze punten licht de schr. breedvoerig toe. In volgende stukjes (want in dit heeft hij zijn eerste punt nog maar afgehandeld) belooft hij te zullen spreken: ,II) de regering met een Eminent Hoofd is door de al te groote gebreken van andere regeringsvormen gebleken de beste te zyn; III) de Stadhouderlyke Regering is voor onze Republiek volstrekt noodzakelijk en de beste; IV) diensten, die het huis van Oranje den lande bewezen heeft; V) de tegenwoordige Prins verdient geenszins onzen *haat*, maar *liefde*, *voorbede*, *gunst* en *achting.* 't Is niet vreemd, dat het publiek deze uitgave niet genoeg ondersteunde; zij is althans gestaakt en de beloofde stukjes zijn achtergebleven; voor zulke breede behandeling en zulk nauwkeurig uitpluizen waren de hoofden in 1782

weinig geschikt, hoe goed anders de Rotterdamsche Predikant D. W. Smits, aan wien beide brochures worden toegeschreven, de pen wist te voeren.

VIII. Advocaat voor de vrije Staatsbestiering der Vereenigde Nederlanden. In Holland 1782. 56 blz. Een echt patriottisch boekje ter wederlegging van „den Verdeediger der Stadhouderlyke Regeering."

IX. Aanspraak en Nieuwejaarswensch van den Klapperman van Staat, aan alle Hooge en Laage Staats- en Standspersonen, in Nederland: op den Eersten Dag des jaars 1782. Oorzaak van alle ellende is Amsterdam, dat den oorlog verwekte; ware er geen oorlog geweest, onmogelijk zouden geweest zijn verzuimen, die men nu breed uitmeet. Gunstig is de ellende afgeweerd, die de naar volksberoerten dorstende geest wilde bewerken, die zich op velerlei wijzen, maar vooral door pasquillen openbaarde. „Of dit alles (bl. 18) nu nog niet gegoeg ware, om het gansche Land in rep en roer te brengen, zoo deed men, door de geheele republiek heen (om thans maar te zwijgen van verscheiden *geschreevene* Pasquillen, die men in 's Hage: te *Rotterdam*, en elders gevonden heeft) een gedrukt boekje rondstroojen; 't welk met allen recht het oproerigste geschrift genoemd mag worden, dat ooit het licht zag: — ik meen die allerschandelykste *Aanspraak* of *Brief*, waarvan de vuilaartigheid bynaar met geene woorden kan worden uitgedrukt, ten Titel voerende — AAN HET VOLK VAN NEDERLAND. — Een geschrift, waar op de *Muitzugt*, ter bereiking van zyn Godloos doeleinde, zig bynaar als had uitgeput, en waar in de Natie allerlistigst wierd aangestookt om tegen den wettigen Souverein deezer Landen doldrittig op-te-staan; — Hoogst den zelven te dwingen, om rekenschap van alle zyn doen en laaten te geeven; — Ja zelfs, om de teugels van Staat met geweld in handen te krygen: — om onze tegenwoordige zo gelukkige *Regeerings-Form* geheel 't onderste-boven te keeren; — om den *Stadhouder*, (waar op het eigenlyk alleen gemunt was) — voor dit Gemeenebest zo nuttig, zo dierbaar, zo wenschelyk, geheel van de Regeering af-te-zonderen, en eene *Democratie*, of *Volks*regeering in te voeren." Referaat — maar ook kritiek? Niets daarvan.

X. Brief van Batavus aan zijne waarde landgenooten, het volk van Nederland. Kunnende strekken tot een Bijgoegsel (sic!) op den verboden brief, getitelt aan het Volk van Nederland. — De drukfout op den titel wordt niet gevonden in het overigens geheel gelijk ex. van de Koninklijke Bibliotheek. Het boekje van 35 blz. beteekent weinig en de lezer van ons pamflet kan dit bijvoegsel gerust ongelezen laten. 't Begint met eene zeer anti-engelsche opdracht in rijm. Over 't geheel waarschuwt Batavus tegen de Engelschgezinden; die moeten onder hoog en laag opgezocht worden en hun deel krijgen. Daarna spreekt hij uitvoerig over de zee- en landmacht. De Hertog blijft ook niet ongemoeid noch de Post NAAR N°. 31. De onderteekening luidt: In mijne eenzaamheid, 18 Aug. 1782.

De sporen, die „Aan het Volk van Nederland" in de literatuur dier dagen naliet, zijn dus uiterst flauw; wat er voor en tegen geschreven is teekende ik, voor zoover het ter mijner kennis kwam, hier aan, maar kan verder voor het grootste gedeelte veilig der vergetelheid worden prijsgegeven. Veel dieper sporen liet het achter in de geschiedenis van ons vaderland; het heeft op den loop der zaken grooten invloed gehad en, schoon nu niet meer dadelijk merkbaar, heeft het dien nog: het is en blijft een merkwaardig boekske; en wèl mocht Groen het noemen „een krachtig libel." Was het niet het eerste, dat op niet onbeholpen wijze onder de menigte begrippen van volksvrijheid verspreidde?

Zou het niet zijn aandeel gehad hebben — en een hoe groot wellicht! — in de beroeringen, die de Republiek van 1781—1787 teisterden? Het sprak uit wat in veler harten omging, maar bevestigde te gelijk deze overtuigingen en wekte ze bij anderen op. Dat onophoudelijk ter verantwoording roepen van den Stadhouder, weldra gevolgd door het beperken zijner macht, dat hem dwong den Hertog los te laten en zijn hof naar Nijmegen te verleggen; die genootschappen om zich in den wapenhandel te oefenen — wat was dit anders dan gehoor geven van 't Volk van Nederland aan de roepstem, die het uit deze toespraak tegenklonk? Met recht schreef de „Vervolger van Wagenaar", toen hij omstreeks 1791 het gebeurde in 1781 te boek stelde: „de denkbeelden daar in voorgehouden waren zaaden, die, met den tijd, in 't hart van veele Landzaaten wortel schooten (IV, 126)." Mocht er ook in 1787 een storm losbarsten, die de nog jeugdige plant der volksregeering scheen uit te roeien, in en na 1795 ontwikkelde zij, door Fransche wateren gedrenkt, zich zoo welig, dat zij niets meer naast zich duldde tot dat de onmededoogende hand van den despoot haar tot op den wortel afsneed. Maar vernietigen? — dat kon hij haar niet; wat in zijn diepsten grond waar is is niet te vernietigen; en 't is en blijft waar, dat die geregeerd worden niet bestaan voor degenen die regeeren, dat zij niet alleen hunne eischen, maar hunne rechten hebben. Al wat waar is blijft, hoe ook onderdrukt, en daarom aan den anderen kant was het „krachtig Libel" gelukkig ook niet bij machte om met al zijn schelden op Oranje, die liefde voor Oranje, die haar grond vindt in de geschiedenis van ons volksontstaan, uit de harten te roeien. Na de bange jaren der Fransche overheersching welt zij weêr op, zelfs in de harten der eertijds vurigste Patriotten, die begrepen, dat de beste waarborg voor volksvrijheid bij Oranje was. Vroeger had men 't ook wel gevoeld: Oranje en de democratie waren geene vijanden; er hadden zelfs pogingen ter verzoening plaats; indien V. d. Capellen was blijven leven en zich met Willem V had kunnen verstaan: wie weet? maar de onderstelling is ongerijmd, dat dit laatste ooit zoude geschied zijn; de tijd voor ineensmelting van de beide gedachten, van welke het libel de eene wilde vernietigen en de andere laten overheerschen, was nog niet dààr. Maar komen zou hij; het volk, ondanks al zijne rechten, zou Oranje weder omhelzen. En wie zou als beider bemiddelaar optreden?

Merkwaardige laatste dagen van September 1781! Allen hebben den mond vol van „Aan het Volk van Nederland!" — en om dat volk te leeren lezen en denken en 't rijp te maken voor zijne staatkundige ontwikkeling wil J. H. Swildens den weg bereiden door de uitgave van zijn „Vaderlandsch A. B. Boek, almede in September 1781 (zie Mr. W. B. S. Boeles, de Patriot J. H. Swildens, blz. 87)." Maar wie keert daar juist ook in de laatste dagen dierzelfde maand uit den vreemde in zijn vaderland weder? Een op last en kosten van Prinses Wilhelmina opgevoed jonkman, reeds 1 Febr. tot luitenant in dienst der Republiek aangesteld, die — maar hij weet het niet — bestemd is om veel later in den chaos orde te scheppen: Gijsbert Karel van Hogendorp. Wat al

te zelfgenoegzaam en zich als luitenant vervelend, beweegt hij zich niet gemakkelijk in de groote wereld. Maar in hem huist een groote geest die wakker wordt door het woord van Kinsbergen: „een mensch moet, om iets te worden, één doel beoogen.” Hij vraagt verlof en reist naar de Vereenigde Staten, om met eigen oogen een wordenden staat te zien, en Washington valt hem niet meê; ook vindt hij N. B.! de Amerikanen te stil, te kalm, te werkeloos. Over Engeland terugkeerende voelt hij zich zeer aangetrokken door Pitt's eerste redevoeringen en vat levendige sympathie op voor het Engelsche staatsleven. In het vaderland teruggekeerd voegt hij, de liberaal, zich bij de Prinsgezinden, want, ofschoon hij de rechtmatigheid veler eischen van de Patriotten erkent, stuit hem hunne hevigheid tegen de borst en is hij verontwaardigd over den onverdienden smaad. waarmede zij den Prins, aan wiens huis hij zich verplicht acht, bejegenen (ontleend aan Prof. Fruin, Gids 1867). Zoodanig een man hadden wij noodig: een warm vriend zoowel van Oranje als van het volk. Toen het zijn tijd was, in 1813, is hij het dan ook geweest, die met anderen, en hij onder hen niet de laatste, maar de eerste, ze beide weêr met elkander heeft verbonden, en die door zijne buitengewone staatsmanswijsheid geleid en door de ondervinding geleerd, de korrelen zuiver goud, in het libel vervat, van alle vuil ontdaan, heeft laten versmelten in de kroon van Neêrlands eersten koning. Wel mocht ter zijner eer in zijne geboortestad, in de stad van Valk en Bronkhorst, een standbeeld verrijzen. Hij zag veel verder dan de anders door en door geleerde Adriaan Kluit, die van de doorwerking der beginselen van de volkssouvereiniteit niets dan kwaad vreesde. „En alle deze dingen, die Kluit het bloed in de aderen deden stollen, zijn gekomen; en wij varen er wel bij en zijn er dankbaar voor, hoewel der menschen onverstand naar middelen greep om dit doel te bereiken, die wij moeten betreuren. (Hartog a. w. 178).”

Dit laatste, ook bij de beoordeeling van het libel vooral niet voorbij te zien! Als wij den inhoud er van onpartijdig overwegen, dan bemerken wij, dat het korrelen goud, maar zeer veel schuim bevat.

Om aan te vangen met dingen, die eer nog belachelijk dan boos zijn, maar zoo boos kunnen worden: wat oordeelt het eenvoudig gezond verstand, voorgelicht door de geschiedenis, over het: „wapent ulieden allen!” en over de stelling van V. d. Capellen in zijne brieven: „Vryheid en eene ongewapende natie zyn tegenstrydigheden (Brief van 3 Juni 1783 aan de Gyselaar)?” Waar kan ooit orde zijn, als de wapenen, die in het uiterste geval de orde moeten handhaven, tegen de handhavers der orde gekeerd worden? Van de belachelijke zijde is deze stelling veroordeeld door het toen ter tyd èn op andere plaatsen èn vooral te Wijk bij Duurstede gebeurde, over welk laatste het niet onbelangrijke stukje (zie bl. 77) aldaar het licht zag; van de ernstige door hetgeen in 1871 Parijs te aanschouwen gaf. Over zulk eene stelling te redeneeren is onbegonnen werk; waar de hartstocht aan 't wóord is houdt alle redeneering op.

Daarom valt er eigenlijk ook niet te spreken over de woeste

aanvallen op Willem V en op het gansche huis van Oranje, van welke het libel overvloeit. Soms zou men er ook eenvoudig van zeggen: „belachelijk, in één woord bespottelijk." Willem V te maken tot een *dwingeland*; hem aan te zeggen, dat hij alles *kan*, hem, die juist wegens zijne zwakheid van karakter en in die tijdsomstandigheden niets vermag; en dit te bewijzen door de bewering, dat hij overal zijne creaturen heeft, die van zijne wenken afhangen, terwijl op hetzelfde oogenblik juist zulk een creatuur (want door wien, V. d. Capellen! zijt gij in de Staten gekomen?) zulk eene zeer liefelijke taal tegen hem voert: is het eigenlijk niet belachelijk?

Zeer zeker was de Prins niet zonder schuld; hij was mensch evenals V. d. Capellen; hij had vaak anders kunnen en moeten handelen dan hij deed; ook tegenover den uit de Staten geweerden Baron, al deed deze niets om hem voor zich in te nemen. Hard was het zulk eene behandeling te ondervinden, tergend waren vele insluipselen en — om slechts ééne zaak te noemen — 't was voor een Patriot eene onvergefelijke miskenning, dat in den biddagsbrief voor 1782 Doggersbank zelfs niet genoemd werd. Maar hoeveel van dat alles moest men op rekening stellen van aanleg, karakter, opvoeding, omstandigheden en van de laffe vleiers, van de Hofstede's en Scharpen, die althans evenveel op hun geweten hadden van den jammerlijken loop van zaken als de V. d. Kempen. „Willem V" — zegt De Bosch Kemper (a. w. II, 206) „was werkzaam, rechtvaardig, weldadig, maar hem ontbraken twee eigenschappen, de kunst om met menschen om te gaan en vertrouwen op zich zelven." — Daarna spreekt hij van „Colossale flauwheid in de regeering, die voor misdadige verstandhouding werd gehouden." Maar haar daarvoor te laten doorgaan was in een V. d. Capellen onvergefelijk, ja laster, misdadige laster. Laster was het dat Willem V met Engeland heulde; onhandig was hij, slap in ergerlijke mate, maar een verrader.... men zou eerst nog van een Oranje moeten bewijzen, dat hij *laag* kon zijn en de edelmoedigheid, die hem in 't bloed zit, ten eenenmale ooit kon verloochenen. — En al ware Willem V zoo boos geweest, ging het daarom aan al zijne voorzaten te beschimpen alsof er niets goeds aan hen geweest ware? Zelfs aan Willem I gunt V. d. Kemp den hem eerst gegeven en toekomenden lof niet; ook den edelen Vader des vaderlands, wien wij ons volksbestaan danken, moest hij — ik zeg niet door het slijk sleuren, dat doen mannen als de pamfletschrijvers van minder allooi en zelfs dezen durven dat nog niet, maar — verdacht maken; en noch aan Maurits, noch aan Frederik Hendrik, noch — ik zal van Willem II maar zwijgen — aan Willem III was iets en aan Willem IV maar een weinig goeds, om zijn zoon des te donkerder te doen uitkomen. Zeker, zij hadden allen hunne gebreken, zij waren menschen; zij zochten naar uitbreiding van macht, wat menschelijk, zeer menschelijk is; ik had V. d. Capellen wel eens in hunne plaats willen zien; maar mag hij daarom vergeten, hoe zij ook tegen de inblazingen van hun heerschzuchtig hart hebben gestreden, welke bekwaamheden zij ten

toon spreidden, wat goeds zij deden en hoe groot en edelmoedig zij zich vaak betoonden? — Op hun particulier gedrag kleven vlekken. Dat is waar. Ik wil er geene enkele van verontschuldigen door met dien schrijver (zie bl. 99) te beweren: „dat komt er niet op aan, als zij ons maar goed regeeren", want voor mij bestaat er geen tweeërlei zedelijkheid, ééne voor de vorsten en grooten der aarde en ééne voor het volk; ook wat een vorst als mensch is heeft invloed op zijn regeeren; en een onzedelijk vorst, die goed regeert, zou het veel beter nog doen, zoo hij Gods gebod eerde. Maar dit geeft geen recht, om door hartstocht verblind, een gansch vorstengeslacht zelfs in zijne edelste telgen voor te stellen alsof er eigenlijk nooit iets goeds aan geweest en nooit iets goeds uit voortgekomen ware. Ik ken geen woord om het onedele, ondankbare, schandelijke en lage van zulk eene handeling te teekenen. „Aan het Volk van Nederland" was een „krachtig libel" maar een LIBEL, niets anders, niets beter, niets meer.

Daarom echter neem ik geen woord terug van mijn lof voor den inhoud, in zooverre het pleit voor de rechten des volks, ook door Van Hogendorp in onze staatsregeling erkend. Zij zijn immers de diepst liggende grondslagen van ons volksbestaan. De Vader des Vaderlands werd dit en was dit, omdat hij de beschermer wilde zijn van een vrijheidlievend volk, dat hem altoos geëerd en zoowel in 1672 als in 1747 en in 1813 gevoeld heeft, dat het, wilde het vrij zijn, zich van Oranje niet scheiden moest. Steeds keerde het tot zijne oude liefde weder; 't beviel onder Oranje altoos beter dan onder HH. Hoogmogenden of onder wie of wien dan ook anders. Nu zochten V. d. Capellen en V. d. Kemp de voldoening hunner hun ingeborene vrijheidsliefde wel elders, maar deze lieten zij toch gelden, die oorspronkelijk den Nederlander ingeschapene vrijheidsliefde. Niet, zooals men 't wel lang heeft voorgesteld, onder invloed van Fransche lectuur, van Rousseau, Voltaire en Montesquieu. Wat later invloed oefende, laten wij daar, maar in den eersten tijd was die der Franschen zeer onbeduidend. Al voelde V. d. Capellen, dat Frankrijk de aangewezen bondgenoot was, gij hoort hem nooit op eenigen Franschen schrijver zich beroepen. Bij hem onderhield, bevestigde, regelde de oorspronkelijke vrijheidszucht.... Engeland, waarvoor hij anders zoo bang was. Price was zijn man. Ik heb (bl. 80) reeds een en ander van diens door hem vertaalde werk meêgedeeld. Hij verklaart in zijn voorbericht, dat zelfs Price hem volstrekt niet het eerst de gedachten heeft ingeboezemd, die hij over volkssouvereiniteit aankleeft, maar hij was verrukt over de overeenstemming van zijn advies van 16 Dec. 1776, waarin hij een gunstig oordeel geuit had over de Amerikanen, met de Aanmerkingen van Price; daarom heeft hij ze vertaald. Gij zet u met eenige belangstelling tot de lezing van dit geschrift, want gij beschouwt het als een époque-makend werk; gij verwacht eene degelijke theoretische ontwikkeling van de beginselen, die V. d. Capellen onder het volk bracht. Hoe vindt ge u teleurgesteld! Moest dan alles in die dagen oppervlakkig en flauw zijn? — Dan beteekenen de Aanmerkingen

van H. Goodricke op Price's Aanmerkingen nog meer, over welker vertaling ik vroeger sprak (bl. 89). Zij hebben dit woord van Cicero (de Republ. Lib. II) tot motto: „Statuo esse optime constitutam rempublicam, quae ex tribus generibus illis, regali, optimo et populari, sit modice confusa", en het woord van Montesquieu, Esprit des Loix: „on a confondu le pouvoir du peuple avec la liberté du peuple". Er komen in het werk zelf meer belangrijke gedachten voor dan op den titel alleen. 't Gevaarlijke van Price's boek vindt Goodricke hierin, dat het een *systematical appearance* (algemeener leerstellig voorkomen) heeft, met andere woorden, dat het wat hol theoretiseert. Goodricke beschouwt de burgerlijke regeering als „*een toebetrouwd Gezach*", waarvan de grondslag is „de *toestemming* der Maatschappij". Price heeft zijne grondstelling niet bewezen, maar als bewezen beschouwd: „dat BURGERLYKE VRYHEIT (NB. zooals die door hem bepaeld en verklaerd is), een geheiligd en onwaerdeerbaer recht is, dat geen mensch of Maetschappy wettig kan afstaen aen anderen, of door geene menschlyke macht kan ontnomen worden". Hij spreekt dadelijk van slavernij, maar wie geen deel heeft in de wetgeving, is daarom nog geen slaaf; evenmin als volksregeering eene beveiliging is tegen geweldenarij. En schattingen heeten *vrije* giften — maar zijn zij 't ook van de minderheid, die voor de meerderheid bij de bepaling er van moest zwichten? Price heeft in een bijvoegsel, dat ook vertaald is in de tweede uitgave van zijn werk, naar aanleiding van Goodricke's aanmerkingen, o. a. geantwoord, dat hij niet gesproken heeft noch heeft willen spreken over de beste wijze van regeeren. Juist! hij heeft wat getheoretiseerd, zonder te vragen, veel min aan te wijzen, hoe dit in de praktijk uitvoerbaar was. En dan geeft hij nog deze zeker zeer behartigingswaardige opmerking ten beste: „dat vrijheid in eenen regeeringsvorm niet het ééne noodige is; ook acht hij wijsheid, eenigheid, spoed, geheimheid en nadruk vereischten."

Ziet daar aan welke leiding V. d. Capellen zich toevertrouwde; mij dunkt, Goodricke heeft er al een en ander tegen opgemerkt, dat hout snijdt. En V. d. Capellen zelf was te knap, om niet te gevoelen, dat Price's theoriën, hoe aanlokkelijk zij voor hem waren, aan zekere holheid leden, en dat er nog vrij wat vragen te doen en te beantwoorden overbleven, eer de zaak der volkssoevereiniteit uitgemaakt was. In de allereerste plaats: wat bedoelt men, als men spreekt van „het volk"? In de inleiding, van welke ik (bl. 63) sprak, en waarin hij anderen laat spreken, zegt hij zelf, dat men door het volk niet te verstaan hebbe „het *gepeupel*, ook niet een handvol misnoegden of wargeesten; maar het aanzienlyk, het eerwaardig, het ontzaglyk (N.B.!) lighaam der Natie." Volkomen duidelijk is 't niet en nog minder bepaald. De groote vrijheidsman van 1781 zou echter, als hij nu leefde, kunnen bemerken, dat wij eene eeuw later nog niet veel verder gekomen zijn met de wetenschap, wat eigenlijk het volk is. Maar ondersteld, dat hij het had kunnen vaststellen, dan was hij nog niet klaar geweest. Dirks (Beschr. der Ned. Historiepenningen) en De Bosch Kemper (a. w.) meenen, dat

hij op 't laatst van zijn leven voor de verwerkelijking van zijne eigene staatkundige theoriën is teruggedeinsd. Maar met Mr. Sillem (Gids 1882) houd ik die meening voor ongegrond. Hij was, hoe hartstochtelijk overigens, te ontwikkeld om niet na te denken over de gevolgtrekkingen der theorie van Price; en dan gevoelde hij, dat zij weinig met de stadhouderlijke regeering strookte. Daarom betuigde hij in een brief van Nov. 1783 „dat de gebeurtenissen van deezen oorlog, gevoegd by nader reflexie, my gansch andere denkbeelden van 't nut der Stadhouderlyke Regeering hebben ingeboezemd, dan ik hadde toen ik ter goeder trouw die voorrede schreef." Toen was hij van hare noodzakelijkheid nog overtuigd en had haar gehandhaafd: nu scheen zij hem met zijne theorie minder bestaanbaar; hij was dus eer verder gegaan dan teruggekeerd. Maar hij voelde in die theorie eene leemte en wilde die aanvullen; hij voelde, dat er voor het gezag, zoo niet in den Stadhouder, toch een steunpunt zijn moest, en dat de vereeniging van wie wetten uitvaardigen en wie aan wetten gehoorzamen in dezelfde personen hare bedenkelijke zijde heeft. Aardig redt hij er zich uit of poogt dit althans te doen in zijne aanspraak als kolonel aan de leden van het wapengenootschap te Zwolle (Wagenaar, Vervolgen IX, 76—84): „Wy hebben ons over zulks, ten einde onze Stadgenooten, zo veel in ons is, gewapend en in den Wapenhandel geoefend te krygen, en, inzonderheid, om zelfs voor onze Persoonen, de hedendaagsche Krygskunde te leeren, tot dit Militair Genootschap vereenigd; maar nimmer zouden wy dit ons oogmerk bereiken, indien wy ons niet aan eene nauwkeurige krygstugt gewenden. Het moet, derhalven, onze wil en welbehaagen zyn; wy moeten allen daar in overeenstemmen, dat zo veel Ondergeschiktheid onder ons zal plaats grypen, als noodig bevonden worden, om het voorgestelde oogmerk te bereiken. Wy willen, derhalven, dat de noodige Orders en Commandos worden ten uitvoer gebragt; doch men zou zich vergissen, wanneer men die Orders (,) deeze Commandos aanmerkte, als den wil van den Officier of Onderofficier, die dezelve geeft. — Neen! Mannen! zy zyn de Orders (,) de Commandos, zy zyn de wil en 't welbehaagen van het gansche Genootschap. De Officier, of Onder-officier is slegts de mond van het Genootschap. De leden van het Genootschap willen, dat die Orders, die Commandos zullen worden gegeeven, en door hun zelven worden ten uitvoer gebragt." Zóó of zoo omtrent moeten wij ons nu zeker ook de mogelijkheid der volksregeering voorstellen; tweeërlei wil in éénen: zouden die twee in den éénen nooit in conflict komen? Hoe het zij: zóó sprak de man nog in het jaar van zijn dood; hij overleed 6 Juni 1784. En 't was alleen, omdat hij ook in eene volksregeering matiging noodig achtte, dat hij aan den Deventerschen Hoogleeraar Ruckensfeller ook in 1784 schreef: „Ik ben altoos die geen geweest, die geraaden heb, wanneer kwalyk gezinde Regenten voor zagter Remedien niet vatbaer waren, andere, ja bittere te gebruiken; doch ik kom'er voor uit, dat ik volkomen afkeure, dat men eene Regeering, die zich wel gedraagt,

die zich nu steeds gereed toont tot allerlei heilzaame maatregelen, de stoutste niet uitgezonderd, zal bedillen, en hunne posten onaangenaam maaken. Ik zal nimmer myn Zegel daar aan hangen; men kan te veel reformeeren, men kan te driftig te werk gaan; alles moet met gemeen overleg geschieden, naar een welberedeneerd Plan. Geschiedt dit niet, dan voorzie ik dat *Deventer* een tooneel vol verwarring zal worden; en de verdervende hand, die hier onder rokkent, daar door niet weinig in vloed zal herwinnen (Wagenaar, Verv. IX, 87)." Er is in deze woorden, dat Dirks en De Bosch Kemper tot hunne meening schijnt verleid te hebben, en dat ook V. Lennep met ingenomenheid als blijk van bekeering van V. d. Capellen aanhaalt. Wie ziet echter niet aan die „verdervende hand", van welke hij spreekt, dat hij tot het uiterste toe volhard heeft in de leer van de volkssouvereiniteit aan te hangen, ofschoon hij hare bezwaren gevoeld en niet opgeheven heeft? Ook „de gematigde dooreenmenging" voor welke wij Cicero hoorden pleiten, biedt weinig zekerheid. Er moet een steunpunt zijn, een vast en onwrikbaar steunpunt voor het gezag. Dat het in den volkswil zou te vinden zijn, daarvan heeft V. d. Capellen ons niet kunnen overtuigen en wáár het te vinden zij, vragen onze staatslieden en wij elkander nog. Want, al heeft Dr. Hartog niet ten onrechte verklaard, dat alle deze dingen, die Kluit het bloed in de aderen deden stollen, zijn gekomen en dat wij er wèl bij varen; toch is er alle reden om er een ernstig *maar* bij te voegen: „maar wij zijn er nog niet."

Om de volksrechten te leeren kennen en waardeeren heeft het libel dus geene blijvende waarde, evenmin als om de beoordeeling der vorsten uit het huis van Oranje of om den luiden kreet: „te wapen! te wapen!" dien het laat hooren. Maar zou het wel eenige blijvende waarde hebben? Ik geloof het wel, als wij aan de geschiedenis onzer letterkunde denken. Met het oog daarop heeft het mijne belangstelling gaande gemaakt en die blijven behouden. Mocht ik zoo gelukkig zijn die ook in dit opzicht bij mijne lezers voor het boekske te winnen.

In de diepte, waartoe omstreeks 1781 onze letterkunde gezonken was, hadden wij meer dan eenmaal gelegenheid een blik te slaan. Wat waren de meesten onbeholpen in eene juiste, geregelde en schoone uitdrukking hunner gedachten, zoo zij al gerekend konden worden onder degenen, die waarlijk nadachten. Wij mogen gerust velen, die ons op onzen weg ontmoetten, als schrijvers op den allerlaagsten trap plaatsen. Ik herinner u de periode over het Utrechtsche plakkaat, bl. 27 medegedeeld, en, als wij naar de samenstelling van een stuk of stukje oordeelen, meer dan één geschrift, waarmede wij ons moesten bezig houden. Niet zoo laag stond het meeste dat men ons te lezen gaf. 't Is van de soort van „Kort doch egter nadrukkelyk vertoog wegens Nederlands Voor- en Tegenspoed. Waarin wordt aangetoond enz. enz. Met verscheide historische aanmerkingen versiert. Te Amsterdam, bij Johannes Geyser, Boekverkooper op de hoek van de Agnietenstraat, en O. Z. Agterburgwal, 1782." 't Schijnt wel eene omgewerkte biddags-

rede. De inhoud is: God was u weldadig; gij, volk, hebt dat duizendmaal verbeurd; bekeer u toch! — Maar vreemd! nadat in het eerste gedeelte de vaderlandsche geschiedenis is doorgeloopen tot op 1648 en in noten onder den tekst die geschiedenis uitvoerig is verhaald, meent de man genoeg gedaan te hebben en schrijft toch nog een vervolg (bl. 27—83), waarin hij zich eerst door een vriend op verbazend omslachtige wijze laat opwekken om verder te gaan; en dan behandelt hij de geschiedenis onzer stadhouderlijke en stadhouderlooze tijden tot op Willem V's eerste regeeringsjaren, altijd weder in noten toelichtende en altijd weder variatiën op het oude thema: „onverdiende weldaden! wilt u toch bekeeren of in de roede vallen." Tot proeve van zijn stijl de aanhef der voorrede: „Wanneer een mensch, die maar eenigzins wel denkt, den ronden Aardkloot doorwandelt, zal hy gewis op elke voetstap verbaast staan over de verregaande ongeregelhedens, welke hy in de menschelyke samenleving, en in het redelyke schepsel zelve, zal ontdekken en bespeuren: redelyke weezens, verheevene kunststukken, wonderlyke samenstelsels te zien, gedompelt in de schrikverwekkendste en voor het menschelyke Geslagt alleronteerendste met alle reden onbestaanbare Hartstogten; is eene zaak, die niet alleen in dusdanige betragter eene heevige verandering zal te weege brengen, maar die ook teffens hem zullen aannoopen tot het aanvaarden en beezigen van zulke middelen, die tot verbeetering van zyne medeweezens in staat kunnen zyn." Gelijk aan deze proeve van inkleeding en stijl is ook het meeste in den „Post NAAR den Neder-Rhyn", als men ten minste de stukken, die wij aan Ds. D. W. Smits mogen toeschrijven wegens duidelijke verwantschap, met „De schaadelykheid, enz." (zie bl. 100) uitzondert. De redacteur van den Post, Verbrugge, stond zeker niet hoog in letterkundige ontwikkeling. Zijn Post voert ook poëzy meê, o. a. van zekeren *Zelandus*, niet Bellamy, die in „de Post VAN" schreef, maar een anderen Zeeuw, die even goed zijn recht op dezen pseudonym betoogde. Zijne poëzy staat bepaald onder die van zijn naamgenoot, maar verheft zich toch boven het langdradig vers, waarvan ik een paar coupletten citeerde (bl. 43 en 76) en boven het vers van Probus „op de gelukkige herstelling van Mr. Pieter van Bleiswyk," waarin het luidt:

„Door zorg voor 's Lands behoud vermoeid en afgesloovd,
Op 't krankbed uitgestrekt om een Graveel-koliek
Gepeinigd, rusteloos, en zeer gevaarlyk ziek,
Wierd Groote Bleiswyk bynaar onzen Staat ontroovd!"

En dan die treffende aanhef van het slot-couplet:

„Leev lang! Leev eeuwig lang, hersteld van uwe kwaal!"

Nu zullen wij zeggen: „arme redacteur, die met zulk gerijmel uw tijdschrift moet vullen!" maar gij vergist u; aan 't einde van het nommer, waarin dit gedicht voorkomt, kunt ge met zoo vele woorden lezen: „Wy bedanken den geëerden zenderen dezer keurige *Dichtstukjes* op het hartelykst voor derzelver

genegenheid t' ons waart; en verzoeken vriendelyk, om voorder met hunne harsenvrugtjes verëerd te mogen worden." Waar was toch de goede smaak? Misschien bij de Patriotten? Hoort eens naar het harsenvrugtje van A. H. Hagedoorn, die in „Gedenkzuil voor J. D. Baron v. d. Capellen tot den Pol" den Heer J. J. Elsevier toezingt:

„Gy, o keur der kunstmeceenen!
Die 's Lands Vader helpt beweenen,
Zult de wichtjes van ons hart,
Opgekweekt in boezemsmart,
En, noch veeg voor lastervlekken
Met uw liefdevleuglen dekken."

In het voorbericht, opdat de Muze der poëzy die van het proza niet benijde, is sprake van „Aterlingen, die gewoon zyn het gebeente van groote mannen te beknabbelen." Keerden de van Harens zich niet om in hunne graven? En wat dacht er de jonge Bilderdijk van, die als J. U. Candidaat onder de genoodigden voorkomt ter doorluchtige begrafenis van de 's-Gravenhaagsche alias hof-courant?

Er was ook beter; zonder twijfel! De Letteroefeningen, de Nieuwe Bibliotheek, de Post VAN en Ds. Smits in den „Post NAAR" schreven en zongen beter. Maar toch, hoe vaak in denzelfden eentonigen valen trant: de meeste stukken, gelijk bijna alle perioden op dezelfde wijze opgezet en afloopende, zonder verheffing; en gelukkig weer, want met de verheffing kwam zoo licht bombast. Aan de grens van deze en de volgende klasse stond onze V. d. Kemp met Aagje Deken en hare poëzy.

Hooger stonden Feith, V. Alphen, Bilderdijk, Bellamy en Aagjes vriendin Betje; deze om haar luim en geest, als ik 't wel heb, op dezelfde hoogte als Van Goens om zijne geleerdheid, en beide leverende wat nog lezenswaard is; maar heb ik niet van Betje gehoord, dat stijl, taal en spelling harer uitgegevene schriften beter zijn dan hare brieven en dat zij met ruime correctie een handje geholpen is? En waar vindt ge bij V. Goens eene waarlijk schoone bladzijde, die ge voor uwe bloemlezing van Nederlandsche prozaschrijvers kunt gebruiken?

Maar ontneemt aan „Aan het Volk van Nederland" de stukken, die V. d. Kemp er inlaschte, en zegt mij of de man, die dit schreef, schrijven kon? Welk een onberispelijke opzet van het geheel! Gij vraagt naar het thema: het ligt voor de hand: „alle Oranjes begeerig naar heerschappij." Van 't begin tot het eind is dit het doel, dat de schrijver in 't oog houdt. Hij volgt bij de uitwerking geen gekunstelden gang, eenvoudig den loop der geschiedenis; hij heeft geen buitengewonen weg noodig, want wat hij zegt wordt buitengewoon door de wijze. waarop hij het zegt. Schijnbaar kalm vangt hij aan, maar die Batavieren, Friezen en Franken (in hun puntig getuigen door V. d. Kemps commentariën gehinderd) zijn de lichtgewapenden, tot een voorpostengevecht uitgezonden. 't Gaat (gij voelt het nu) al heviger en heviger in de borst des schrijvers koken, ja bij elken Stadhouder, dien hij onder handen neemt; totdat hij eindelijk in volle woede losbarst tegen Willem V, maar altijd zich

zelven meester, omdat hij anders met zijn scherpsnijdend zwaard niet juist zou treffen. Is dat niet schoon, zeer schoon?

„Rien n'est beau que le vrai" mompelt een door en door gezêleerd Oranje-vriend. Zou hij waarlijk met dien kunstregel mij ontwapenen? Gij weet, hoe ik over de waarheid der beschuldigingen tegen het huis van Oranje denk, en toch kan Boileau mij niet beduiden, dat V. d. Capellen niet schoon heeft geschreven. Immers ook l'Abbé Maynard (Pascal, sa vie et son caractère, ses écrits et son génie, Paris 1850) laat geenszins na den stijl van Pascal te prijzen, al ontkent hij ten eenenmale zijn recht tegen de Jezuïten. „Il est vraiment sublime," — zegt hij — „lorsqu'il établit comparaison entres les formes si sollennelles des tribunaux humains dans les affaires capitales, et les décisions si lestes qu'il prête à quelques Casuistes." En geheel terecht; want waarom zou het schoonheidsgevoel zich niet boven eigen opinie kunnen verheffen? Wel zal 't genot grooter worden naarmate ons ook wààr blijkt en goed is wat in schoone vormen wordt verkondigd, en de inhoud kan zóó valsch en zóó walgelijk zijn, dat het aesthetisch genieten geheel bedorven wordt, omdat smaak in den normaal ontwikkelden mensch niet afzonderlijk huist, maar verbonden is met oordeel en geweten. Doch wie hem laat overheerschen door uitingen van verstand en gemoed en hem ook niet eene eigene stem geeft in het kapittel, zal hem tot een kwijnend leven en versterf veroordeelen.

Daarom, ik dweep voorwaar niet met den inhoud van het libel, maar voor den vorm voel ik eerbied. De schrijver er van is voor zijn tijd een meester en nog mag men zijn werk bezien. Niet alleen in den opzet en de samenstelling, maar ook in de détails. Men vindt bij schrijvers van dien tijd nooit, maar ook bij de minste vroegere en latere een zoo genuanceerd, nu eens breed uitloopenden dan weêr beknopten en puntigen stijl, dien V. d. Capellen in de school van Cicero, Sallustius, Tacitus en diens navolger Hooft moet geleerd hebben. Men vindt niet vaak eene zoo scherpe uitdrukking der gedachten: „De schrandere Barnevelt merkte het en 't smarte hem (12); die aan Maurits gunstig scheen en ook was (ibid.); Maurits leefde niet lang na het pleegen dezer gruwelen, en bereikte 'er zyn oogmerk ook niet geheel mede. Vol wanhoop, angst en wroeging gaf hy in 1625 den geest. Hy was een man van allerslegste zeden: Een wreedäart, een valsch mensch en een overmaatig geile boef, die gewoon was elke schoone vrouw, evenveel of zy maagd, getrouwd, of weduwe waren, te bejagen en tot zyne booze lusten te lokken, en op die wyze verscheide onechte kinderen naliet. Volgens de verzekering van zyne vleiërs, is dees vroome vorst regtstreeks ter eeuwige heerlykheid ingegaan. (13)" Wat is dat bitter! En vindt ge veel eene zoo lange en toch niet lamme periode als op bl. 24 v. o. en 25 v. b.? „De Engelsche Ambassade, die, gedurende het leven van den Prins (Willem II), nooit audientie by de Staten Generaal had kunnen verwerven, hetwelk reeds geene kleine verbittering had veroorzaakt, werd daarna, by hare publieke Intrede openlyk mishandeld, door jongens en ander slegt volk, dat door een Pagie of Adelyke leverybediende van de

Prinsesse weduwe was omgekogt; en Cromwel ziende hoe veel invloeds de Oranje Factie hier te Lande had, en door ondervinding wetende, hoe geneigt zy was om dien invloed tot de herstelling van het Koninglyk Huis en zynen ondergang te gebruiken, en daarenboven eenen buitenlandschen oorlog noodig hebbende om de Engelsche natie werk te geven, en zyn gezag door vlooten en legers, die van hem allen afhingen, over haar te vestigen, besloot ons eenen oorlog aan te doen, die, wegens deszelfs ongelukkige gevolgen, de grond van onzen ondergang is geweest." Mag ik er nog eene kleine bloemlezing bijvoegen? Bl. 25: „Door zyn verstand, deugd en ongekreukte eerlykheid, had hy (de Witt), even als Vader Barneveld, het vertrouwen der Staaten van Holland, wier dienaar hy ook maar was, zodanig gewonnen, dat zy niets zonder, en byna alles naar zynen wyzen raad en advys deden." Bl. 31: „was oorzaak, dat wy geen leger en den vyand in het hart van het land kregen." Bl. 40: „evenals of hy (de Stadhouder) alleen legers kon verslaan." Bl. 44: „daar was hy (de Hertog) niet op gehuurd." Bl. 46 van Prof. V. d. Marck: „de man moest weg." Bl. 59: „schatten, die ter zee op de trouw der Tractaten rondzwerven." — Bl. 62 (van de Freule): „die Gy laag genoeg zyt, van ook al op de wyze der Vorsten, aan uwe jonge frissche Egtgenoote voortetrekken (elk woord byna een dolksteek)." — Bl. 69: „de grootste Vloot, die de Zee ooit bevaren heeft, schoon geheel door Helden bemand, kon ons niet tegen de Engelschen beveiligen, zo lang zy onzen Opperadmiraal te vriend hebben." — Bij Demosthenes en Cicero! indien dit en nog zooveel meer niet schoon gezegd is — wat dan?

Er is nog veel te doen in de letterkundige wereld, zij en worde er ook hard en goed gewerkt. Het pamflet, waarvan de waarde in de laatste tientallen jaren bij alle natiën van Europa en van de Nieuwe wereld is begonnen erkend te worden, vraagt zijne geschiedenis; en zij zal komen, al duurt het nog lang. Laat ons haar zeer vluchtig schetsen! Zij omsluite alle volkeren en tijden. In hare inleiding zal menige naam met eere genoemd worden, voor ons land die van mijn onvergetelijken vriend Frederik Muller, die immers met zijn zeldzaam geheugen, uitgebreide bekwaamheid en stalen vlijt onder ons het pamflet in eere bracht en wiens nagedachtenis niet duldt, dat wij nog langer op volledige beschrijving van al onze pamfletten wachten. Ook zal in die inleiding voor alles bepaald worden wat tot de soort mag heeten te behooren, wat pamflet is noch in te ruimen noch in te engen zin; en is het genus goed bepaald, dan komen de species aan de beurt: libel, schotschrift, paskwil en hoe ze al van oudsher bij alle volkeren genoemd werden en nog worden. Dan zal, dunkt me, de taak zich verdeelen en het pamflet naar zijne geschiedkundige, wetenschappelijke en letterkundige waarde afzonderlijke behandeling eischen. Aan de eerste zal wel het leeuwendeel te beurt vallen, want het onbeduidendste prulletje geeft dikwijls wat nergens te lezen staat en toch belangrijk is; voor de wetenschap wacht ik weinig gewin, tenzij dan almede voor hare geschiedenis; maar als voortbrengsel der letterkunde bekleedt het pamflet geene geringe plaats en de

taak om het uit dat oogpunt te beschouwen, schijnt mij de benijdenswaardigste. Welk een genot te beginnen met Demosthenes, „le grand pamphlétaire de la Grèce", zooals Courier hem noemt, voortgaande met Cicero in zijn Cato, vervolgens bij de Brieven en Satyren van Horatius stil te staan en Persius en Juvenalis in hunne verdiensten te schetsen; daarna in de middeleeuwen misschien eenige schrale kruimels te zamelen, om vervolgens het hart op te halen aan Jonathan Swift, den vader van Isaac Bickerstaff en al die Bickerstaffen, ook van den Hollandschen Justus, den schrijver der Nagtstudie, naar wien Dr. Hartog, althans in 1882, nog zoekende was; en om dan vooral, voor de hoeveelste maal? nog eens de Provinciales van Pascal te genieten, en al weêr en nog eens te voelen, dat Paul Louis, die het „Pamphlet des pamphlets" kon schrijven, „le Pamphlétaire des Pamphlétaires" mag heeten. Zal dan van Nederland zwijgen maar 't beste zijn? Als 't op letterkundige verdienste of waarde aankomt zwijgen, vooral over den patriottentijd? Zijn de tallooze pamfletten toen verschenen allen best der vergetelheid prijs gegeven? Neen, wij hebben toch ook *iets*; wij komen met ons „Aan het Volk van Nederland!" en zeggen: noemt het een libel, want geen beteren naam verdient het, maar, al heeft het niets van de onbeschrijfelijk fijne geestigheid van Pascal en Courier, iets van de bitterheid der Engelsche school vindt gij er in terug, en 't is, uit de goede school van Latium, althans een levensteeken in onze doode letterkundige wereld van 1781; het verdient niet vergeten te worden.

Als eens de geschiedenis van het pamflet haar beschrijver zal vinden, dan hoop ik dus voor mijn vaderland, dat hij het niet zal voorbijzien en... van een nog beter „Aan het Volk van Nederland" voor het einde der negentiende eeuw zal mogen gewagen dan dat van de achttiende geweest is. Waar is de man, warm van hart, die, met meer dan gewone gaven van schrijven toegerust, bekwaam beschouwer van zijn volk en zijn tijd, zelf volkomen wetende wat hij wil en toch aller gedachten hoe ver ook van elkander verwijderd begrijpende, ons volk zou willen toespreken? Laat hij het naamloos doen, want de partijschap is zoo groot, dat een naam licht alles bederven zou; maar laat hij het zóó doen, dat men nog na eene eeuw naar zijn naam ga zoeken als naar dien van een weldoener zijns vaderlands. Laat hij zoo eerlijk en rond zijn als V. d. Capellen, maar in plaats van theoriën te geven, hol als die van dezen volksvriend, op het steunpunt wijzen, waarin voor ons volk vastheid was, zoolang het bestond, op Oranje, welks jeudige eenig overgeblevene telg aller liefde moet zijn! Het „goede volk van Nederland" zal naar hem luisteren, want het heeft een open oor voor elke waarlijk welmeenende en ernstige stem. Hoe heeft het nog niet lang geleden die stem gewaardeerd, die helaas reeds voor altijd zwijgt, die het toeriep: „Herziet u zelven!" Is er niemand, die zoo spreken kan?

Er moet een steunpunt zijn. Oranje blijve het onze in onzen constitutioneelen staat! Goed, maar wij hebben er een noodig, dat dieper ligt en vaster is. Oranje is feilbaar: dat ondervonden

onze vaderen in Willem V. Oranje is vergankelijk: dat ondervinden wij. Wààr ligt de diepste grond voor volksgeluk? Van de constitutie hangt het niet eens af. Zelfs Price verklaarde, dat men in eene alleenheersching vrij zijn kan. Geene instellingen, maar menschen brengen zegen. Onder slechte instellingen zal een goed volk gelukkig zijn en gewis tot beter instellingen komen; onder de beste instellingen kwijnt een slecht volk weg; dáárom was dat „herziet u zelven" zoo goed gesproken. Maar hoe worden de menschen goed en beter dan hunne altoos gebrekkige instellingen?

Dat wist (want tot het einde toe moet ik u met mijne boekjes vervolgen) Mevrouw M. G. de Cambon, geboren Van der Werken; in haar „Onderhoud, tusschen Vredelief en Vryhart over de tweedracht en oproerigheid, 24 blz. den eersten Mey 1782" zegt zij van den „tweedrachtstooker" in toespeling op het libel en op de Oranjeboomen: „hy richte zijne stem *Aan 't Volk van Nederland*, niet om deszelfs ziel met haat en tweedracht te vervullen; maar om het te vermaanen tot zachtmoedigheid, tot vrede; niet om 't geducht bevel van de Almagt in den *Hof van Eden uitgesproken* na te baauwen, maar om de bevelen van dat Opperwezen tot liefde en eendrachtigheid in zyn hart te sluiten." Dat wist een man, die, ontbloot van alle talent, bijna te gelijk met V. d Capellen en V. d. Kemp een stukje uitgaf getiteld: „Eenzaam gepeins (29 blz.)", onderteekend „Amsteldam 20 July 1781", waarin hij in allen eenvoud op het voor alle volkeren en alle menschen altoos en eigenlijk alleen noodige wees. Dat wist Swildens, (zie a. w. 45), bij wien het onwrikbaar vast stond, dat „aller menschen natuurlyke en volstrekte onderhoorigheid aan den Opperheer der Natuur de algemeene grondslag is van alle rechten en plichten, en dat die grondslag niet bestaat in, of afhangt van 's menschen willekeurig begrip of onzeker gevoel, dat geen *criterium veri* van finale beslissing mogelijk is, zonder dien goddelijken grondslag en klem van rechtvaardigheid: dat de geheele belang- en staatkunde, zonder dien grondslag een willekeurig spel wordt in de gewapende handen der magtigen." Dat wist nog veel beter en voelde veel inniger dan hij de groote staatsman, aan wien ik den titel van mijn boekske dank, Mr. G. Groen van Prinsterer, die in de voorrede van zijn Handboek zegt: „De geheele Geschiedenis leert mij dat er voor Overheid en Volk, buiten gemeenschappelijken eerbied voor den hoogsten Wetgever, geen cement ter vereeniging van vrijheid en gezag is."

Met deze woorden besluit ik, den lezer dankende voor het geduld, waarmede hij mij wel wilde volgen op mijn uitstapje naar een mij anders vreemd gebied. Ik voel mij als een, die veel genoot, maar toch t'huis gekomen, geheel vervuld is van de eenige waarde die het eigen huis heeft. Want deze arbeid, ten slotte mij leidende tot de gedachte, door Groen uitgesproken, heeft voor mij vooral deze heerlijke en blijvende vrucht, dat ik er door versterkt ben in hooge waardeering van het werk, waaraan ik mijn leven mag wijden.

INHOUD.

*** Van Raynal's op bl. 45 vermelde „Histoire du Stadhouderat" verscheen juist in 1782 eene Nederduitsche vertaling, van welke ik de titelprent op het Rijksmuseum alhier in den Hist. Atlas van Frederik Muller gezien heb, vertoonende een geharnast man, die eene weerlooze vrouw verwurgt. Zie Beschrijving II, bl. 243. — Bl. 50 reg. 11 is *nameloos* voor *naamloos* blijven staan. Bl. 56 *Wolf* voor *Wolff*. Deze en andere correctie-fouten verbetere de goedgunstige lezer!
